

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ÇEVİRİDE KÜLTÜR VE İDEOLOJİ KAVRAMLARININ ÇEVİRİ
DESTEK PROGRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

HÜSEYİN YURTDAS
2502080295

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MİNE YAZICI

İSTANBUL, 2014

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Hüseyin YURTDAS Numarası : 2502080295

Anabilim/Bilim Dalı : Çeviribilim Anabilim Dalı Danışman Öğretim Üyesi : Prof. Dr. Mine YAZICI

Tez Savunma Tarihi : 23.12.2014 Tez Savunma Saati : 11.00

Tez Başlığı : “Çeviride Kültür ve İdeoloji Kavramlarının Çeviri Destek Programları Bağlamında İncelenmesi”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Mine YAZICI		Kabul
2- Prof. Dr. Emel ERGUN		Kabul
3- Prof. Dr. Alev BULUT		kabul
4- Prof. Dr. Nedret KURAN BURÇOĞLU		kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Necdet NEYDİM		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Ayşe ECE		
2- Yrd. Doç. Dr. Yeşim TÜKEL KILIÇ		

“Çeviride Kùltür ve İdeoloji Kavramlarının Çeviri Destek Programları Bağlamında İncelenmesi”

Hüseyin Yurtdaş

ÖZ

Çevirinin kùltür, ideoloji gibi kavramlardan bağımsız ele alınamayacağı savı günümüzde çeviri üzerine kuramsal ve akademik çalışmalarda yaygın kabul görmektedir. Son dönemlerde kamu diplomasisinin örneklerinden biri olarak öne çıkan yabancı dillere çeviri destek programları da iktidar ilişkilerinden, kùltür politikalarından bağımsız ele alınamaz. Kùltürü uluslararası boyuta taşımak anlamına gelen bu projelerin küreselleşme olgusu dışarıda bırakılarak tartışılması da güçtür.

Bu bağlamda bu tez çalışmasında öncelikle çevirinin iktidar ilişkileri ve kùltür politikalarıyla ilişkisi incelenmiştir. Ardından küreselleşme, ve çevirinin erek kùltür olgusu olduğu savıyla çevirinin bağlantısı ele alınmıştır. Yabancı dillere çeviri programlarının yapıları, işleyişleri bu programlara ilişkin belgeler üzerinden incelenmiş, programların çalışmalarına ilişkin sayısal veriler gerek daha önce yapılmış bibliyografya çalışmaları değerlendirilerek, gerekse yeni bibliyografik veriler sunularak ortaya konmuş; uygulamaların kamu diplomasisi çerçevesindeki program amaçlarıyla ne derece koşutluk taşıdığı üzerine değerlendirmelerde bulunulmuş ve programların kùltür politikaları, küreselleşme, çevirinin erek kùltür ürünü olduğu savı ve iktidar ilişkileri açısından konumlandıkları yer tartışılmıştır. Araştırmada ağırlık, Türkiye’nin kùltür politikaları, Türkçeden yabancı dillere çeviriler ve TEDA Programı’ndadır. Bununla birlikte Almanya başta olmak üzere Kanada ve ABD’nin çeviri programları da karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada yabancı dillere çeviri destek programları kapsamında ortaya konan kaynak kùltürü yurtdışında tanııtma amacına ulaşılmasının, kürelleşmenin getirdiği metalaşma ve kùltür ürünlerinin birörnekleşmesi; ayrıca çevirinin büyük oranda erek kùltürde gerçekleşen bir süreç olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda güçleştiği sonucuna varılmıştır. Bu sorunların aşılması için, erek kùltürde yer alan eyleyenlerle daha yakın işbirliği içinde olmak ve çeviri sürecine

ilişkin kontrol mekanizmalarını arttırıp geribildirimler alınmasını sağlamak, programların daha sağlıklı işlemlerini sağlayabilecek adımlardır.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim, çeviri ve ideoloji, iktidar ilişkileri, küreselleşme, çeviri destek programları, kültür politikaları

“The Role of Culture and Ideology in Translation: An Analysis of Translation Grant Programs”

Hüseyin Yurtdaş

ABSTRACT

The relationship between ideology and translation can be traced back to colonialism and be observed in various recent translation phenomena. Grant programs of translation into foreign languages, which are important examples of public diplomacy cannot be understood without taking power relations and cultural politics into account either. Moreover, since these programs aim to promote culture on an international level, it is substantial to evaluate them by taking the concept of globalisation into consideration.

In this respect, this study firstly analysed the relationship between translation, ideology and cultural politics. Next, it explored the relationship between translation and globalisation. After that, various data concerning translation programs were obtained both by examining bibliographic data from previous studies, and by carrying out bibliographic research within the framework of this study. Furthermore, to what extent goals set by programs within the scope of public diplomacy were reached, and the state of programs in light of globalisation and power relations were considered. The main focus was on the cultural politics of Turkey and on the TEDA Program. However, translation programs of Germany, Canada and USA were examined comparatively as well.

It was concluded that achieving the aim of promoting the source culture abroad is difficult for translation programs due to the commodification and standardization of cultural products through globalisation as well as the position of translations as facts of target culture. In order to hinder these problems, collaboration with target culture agents should be increased, and control mechanisms about the translation process should be developed.

Keywords: Translation studies, translation and ideology, power relations, globalisation, translation grant programs, cultural politics.

ÖNSÖZ

Hem edebiyat çevirisi, hem de çevirinin kültür ve ideolojiyle bağlantısı, ilgimi çeken alanlar. Bu tezde bu konuları birlikte ele alma olanağını buldum. Edebiyat çevirisi programlarının küresel ölçekte iktidar ilişkilerinin içinde konumlandıkları yeri incelemeyi; bunu yaparken de başka ülkelerin yanı sıra özellikle Türkiye'nin kültür politikalarını ve dolayısıyla ülkenin ideolojik temellerini oluşturan yaklaşımları, çeviriyle bağlantı kurarak tartışmayı amaçladım. Çalışma, çeşitli yabancı dillere çeviri projelerini, kamu diplomasisi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alması ve projeleri küreselleşme, ideoloji, çevirinin erek kültür ürünü olduğu savı çerçevesinde tartışmasıyla çeviribilimsel literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu tezin ortaya çıkmasında katkısı olan pek çok kişi var: Öncelikle, tez çalışmasının hiçbir aşamasında desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mine Yazıcı'ya teşekkür ederim.

Zihin açıcı, eleştirel ve kritik soruları ve önerileriyle bu tezin biçimlenmesinde önemli katkıları bulunan Prof. Dr. Turgay Kurultay'a, değerli görüşleri ve içten destekleri için Prof. Dr. Nedret Kuran Burçoğlu ve Prof. Dr. Alev Bulut'a teşekkür ederim.

Yabancı dillere çevirilere ilişkin kaynaklar konusunda öneri ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Saliha Parker ve Yard. Doç. Dr. Arzu Akbatur'a teşekkür ederim.

Soruları, yorumlarıyla çalışmama destek olan araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkürler.

Aileme, bu yoğun çalışma dönemindeki destekleri, soruları, önerileri ve baskıları için teşekkür ederim.

Bu tezle ilgili meraklı soruları, yorumları ile katkıda bulunan tüm tanıdıklara teşekkürler.

Söylemeye gerek yok aslında; bu çalışmanın bütün aşamalarında yanımda olan, desteğini ve sabrını eksik etmeyen, sorularıma ilgiyle ve bazen de direnme gücüyle yanıt veren, tüm huysuzluklarıma sevgiyle katlanan Göklem'e...

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. İKTİDAR İLİŞKİLERİ, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ.....	3
1.1. Sömürgecilik Döneminde İktidar İlişkilerinin Çeviri Üzerinden Kurgulanışı..	7
1.2. Yakın Dönem Uluslararası İlişkiler, İktidar İlişkileri ve Çeviri.....	19
2. KÜRESELLEŞME VE ÇEVİRİ.....	30
2.1 Küreselleşme.....	30
2.2. Küreselleşme, Ticarileşme ve Çeviri.....	33
2.3. Erek Kültür Dizgesiyle İlişkisi Bakımından Çeviri Olgusu... ..	37
3. KÜLTÜR POLİTİKALARI VE ÇEVİRİ.....	40
3.1. Türkiye’de Batılılaşma, Kültür Politikaları ve Çeviri.....	40
3.2. Yakın Dönem Kültür Politikaları.....	64
4. ÇEVİRİ PROGRAMLARI.....	69
4. 1. İktidar İlişkileri ve Günümüz Çeviri Programları.....	69
4.2. Çeviri Programlarının Yapıları ve İşleyişleri.....	75
4.3. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Türkçeye Çeviriler..	76
5. TÜRKÇEDEN YABANCI DİLLERE ÇEVİRİ PROGRAMLARI..	81
5.1. Türkçeden Yabancı Dillere Çeviriler.....	81
5. 2. TEDA Programı.....	98
5.3. Türkçeden Yabancı Dillere Çeviri Programlarına Bir Başka Örnek: Türkiye Kitaplığı.....	120

SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	153

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Eserlerin Türlere/Alanlara Göre Dağılımı.....	80
Grafik 2. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Eserlerin Çevirmenleri ve Çeviri Sayıları.....	82
Grafik 3. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları.....	83
Grafik 4. Türkçeden Fransızcaya Çeviriler.....	85
Grafik 5. Türkçeden Yunancaya Çeviriler.....	88
Grafik 6. Türkçeden Almancaya Çeviriler.....	91
Grafik 7. Türkçeden İngilizceye Çeviriler.....	95
Grafik 8. Türkçeden İspanyolcaya Çeviriler.....	96
Grafik 9. Türkçeden İtalyancaya Çeviriler.....	98
Grafik 10. Türkçeden İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Yunancaya Çeviriler (Toplam).....	100
Grafik 11. TEDA Kapsamında Yıllara Göre Desteklenen Kitap Sayıları.....	102
Grafik 12. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Dillere Göre Dağılımı...	103
Grafik 13. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Ülkelere Göre Dağılımı.	106
Grafik 14. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Türlere Göre Dağılımı...	109
Grafik 15. TEDA Kapsamında En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları.....	111
Grafik 16. TEDA Kapsamında Almancaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları.....	113
Grafik 17. TEDA Kapsamında Bulgarcaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları.....	114
Grafik 18. TEDA Kapsamında Arapçaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler, Ülkeleri ve Çeviri Sayıları.....	115
Grafik 19. TEDA Kapsamında Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları.....	116

Grafik 20. TEDA Kapsamında Almanya’da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları.....	118
Grafik 21. TEDA Kapsamında Bulgaristan’da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları.....	120
Grafik 22. TEDA Kapsamında Makedonya’da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları.....	121
Grafik 23. Türkiye Kitaplığı Kapsamında Yayımlanan Eserlerin Türlerine Göre Dağılımı.....	127
Grafik 24. Türkiye Kitaplığı Kapsamında Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları.....	128

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. TEDA Kapsamında En Çok Çeviri Desteği Alan Ülkeler	105
Tablo 2. TEDA Kapsamında Eserlerinin Çevirileri En Çok Desteklenen Yazarlar.....	107
Tablo 3. TEDA Kapsamında Çevirisi En Çok Desteklenen Türler.....	108

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.:	Aynı Eser/Yer
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.y.:	Yazara Ait Son Zikredilen Yer
Çev.:	Çeviren
Haz.:	Editör/Yayına Hazırlayan
S.:	Sayfa/Sayfalar
TEÇCA:	Türk Edebiyatı Çevirmenleri Cunda Uluslararası Atölyesi
TEDA:	Türk Edebiyatının Dışa Açılımı

GİRİŞ

Günümüzde iletişim olanaklarının hızla arttığı, kalıplaşmış bir deyişle sınırların daha az önem taşımaya başladığı, gitgide küreselleşen bir dünyada yaşamaktayız. Bir süredir yalnızca batılı büyük devletlerin değil, diğer ülkelerin de giderek daha fazla dışa açıldığı, başka devletlerle küresel ölçekte ilişkiye girdiği bir dönem söz konusudur. Ülkelerin kültüre bakışları, kültür politikaları da bu değişimden etkilenmektedir. Türkiye'nin geçmişteki ulusal yapıya, içe dönük politikalarının son dönemde daha dışa açılmacı bir politikaya evrilmekte olduğu görülmektedir. Çeviri de kültür politikalarının önemli değişkenlerinden biridir. Özellikle dışa açılmanın ivme kazandığı bir dönemde yabancı dillere çeviriler daha da önem kazanmaktadır. Bu noktada karşımıza kamu diplomasisi yaklaşımı çıkmaktadır. Öncelikle yabancı ülkelerin seçkinlerini ve halklarını, kaynak ülkenin olumlu bir imgesini yaratarak etkileme temeline dayanan bu diplomasi türü sadece Türkiye'de değil pek çok başka ülkede de gitgide daha fazla öne çıkmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında da buna bağlı olarak Türkiye'nin çeviri destek programı TEDA'nın dışında Almanya başta olmak üzere Kanada ve ABD'nin kamu diplomasisi çerçevesindeki çabaları, çeviri programları incelenerek, karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede bibliyografya çalışmaları yapılmış ve daha önceki araştırmalarda ortaya konan veriler incelenerek yorumlar değerlendirilmiş ve bu programların belirledikleri amaçlara ne derece ulaşabildikleri sorgulanmıştır. Ayrıca bu programların kaynak kültürü öne çıkarma, yurtdışında tanıtma amacı, kültürel ürünlerin birörnekleşmesinin ve metalaşmanın gitgide daha fazla öne çıktığı kapitalist küresel sistem ve çevirilerin erek dizgenin ürünü olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak sorgulanmıştır.

Bu çalışma kapsamında altı çizilen sorunlardan biri de tüm bu gelişmelerin çeviri olgusu açısından ne anlama geldiğidir. Tüm bu saydığımız gelişmelerin de etkisiyle yakın dönemde artan çeviri çalışmaları sayesinde dünya üzerindeki kültürler birbirleriyle tanışmakta, insanlar diğer ülkelerin edebiyat ve kültürlerini yakından tanıma olanağı bulmaktadır. Ancak aynı süreçte kültürün, çevrilen eserlerin içeriğinin ve çeviri ürünlerin araçsallaştırılması da söz konusudur. Hem küreselleşmenin getirdiği metalaşma ve kültürel yapıtların birörnekleştirilmesi gibi

gelişmeler yüzünden çevrilen eserlerde kültürel farklılıklar törpülenmekte ve okurlar için gerçek anlamda farklı bir kültürle tanışma fırsatı azalmakta, hem de kamu diplomasisi yoluyla çeviriler, kültürel ürünler araçsallaştırılmaktadır.

Bu ortaya konanlar ışığında özetlemek gerekirse bu çalışmanın amacı, günümüzde kamu diplomasisinin önemli araçlarından biri olarak görülen yabancı dillere çeviri programlarının iktidar ilişkileri, ideoloji, kültür politikaları, küreselleşme gibi kavramlar çerçevesinde incelenmesidir. Buna koşut olarak bu tezde başta Türkiye'nin yabancı dillere çeviri programı TEDA olmak üzere farklı ülkelerin çeviri programları ele alınmış, söz konusu programlar hem belirtilen kavramlar hem de kamu diplomasisi çerçevesinde ortaya koydukları amaçlarına ne derece ulaştıkları açısından değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri, programlar kapsamındaki çevirilerin metin düzeyinde incelenmemiş olmasıdır. Küreselleşme olgusu çerçevesinde kültürel ürünlerin metalaştığı ve birörnekleştiği yönündeki savlar, metin incelemeleri üzerinden değil, kuramsal tartışmalar üzerinden ele alınmıştır. Birörnekleşme kavramına bağlı olarak kaynak kültüre ait özelliklerin çeviri metinlerde yansıtılıp yansıtılmadığı sorusu da yine metin incelemesi üzerinden değil, daha önce yapılmış araştırmalarda ortaya konan veriler üzerinden, daha önce yapılmış çalışmalarda değerlendirilmeler temel alınarak irdelenmiştir (Bkz. : Flotow ve Nischik, 2007; Seifert, 2007; Müller, 2007; Casanova, 2010). Türkçeden yabancı dillere çevirilerle ilgili olarak ağırlıklı daha önce yapılmış bibliyografya çalışmalarından elde edilen veriler değerlendirilmiş, TEDA Programı ile Goethe Enstitüsü'nün 'Almanca Kitapların Yabancı Bir Dile Çevrilmesi' Programı kapsamındaki çevirilere ilişkin hem daha önce yapılmış çalışmalarda sunulan bibliyografya verileri ele alınmış, hem de yeni bibliyografik veriler ortaya konmuştur. Bir başka deyişle, bu çalışma kapsamında çeviri destek programları çerçevesindeki çeviriler, daha önce yapılmış çalışmalarda kuramsal tartışmalar üzerinden değerlendirmelere gidilerek ve sayısal veriler üzerinden bibliyografya çalışmalarına dayanarak incelenmiştir. İleride yapılacak çalışmaların metin düzeyine odaklanarak kapsamı genişletmeleri olasıdır.

Bir başka nokta da ele alınan projelerin, başta Türkiye olmak üzere, Almanya, Kanada ve ABD'nin çeviri destek programlarıyla sınırlı olmasıdır. Başka

çalışmalarda farklı ülkelerin programları da ele alınarak çerçeve daha da genişletilebilir.

Çalışma kapsamında veri toplamak için iki yönteme başvurulmuştur. İlki, eviri destek programlarıyla ilgili belgelerin incelenmesi, diğeri ise bibliyografya alışması. Yabancı dillere eviri programlarının yapıları, işleyişleri incelenirken bu programlara ilişkin yönetmelikler, tanıtım yazıları ve araştırmalar ele alınmıştır. Türkçeden yabancı dillere çevirilerle ilgili olarak ise ağırlıkla daha önce yapılmış bibliyografya çalışmaları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, gerek önceki çalışmalarda ortaya konan veriler karşılaştırılarak ve birbirine eklenerek, gerekse bu tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalarda elde edilen veriler daha önceki verilere eklenerek yeni sonuçlar ortaya konmuştur. TEDA Programı incelenirken de hem daha önce başka çalışmalarda elde edilmiş bibliyografik veriler değerlendirilmiş hem de bu tez çalışması kapsamında veriler elde edilmiştir. Ek olarak TEDA’da, Goethe Enstitüsü’nün eviri destek programında ve Türkiye Kitaplığı projesinde tür, yayınevi, çevirmen gibi yeni sınıflandırmalara gidilerek veriler bu yeni sınıflandırmalara göre biçimlendirilmiştir.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde çeviriyle ideoloji ve iktidar ilişkileri arasındaki ilişki, Andr Lefevere’in yeniden yazım ve himaye kavramları temel alınarak tartışılmıştır. Lefevere, iktidar ilişkilerinden ayrı dşnlemeyeceğini belirttiği, en önemli yeniden yazım örneklerinden biri olarak gördüğü çevirinin içinde bulunduğu iktidar ilişkileri ağıny ayrıntısıyla betimlemektedir. İçinde evirinin de yer aldığı edebiyat dizgesi uzmanlar, hamiler, yazın kuralları gibi pek çok değişkenden oluşmaktadır ve bu kurum ve eyleyenler yazın dünyasını ve çevirileri farklı ölçülerde yönlendirmektedirler (Lefevere, 1992). Bu çalışmada söz konusu iktidar ilişkilerinin geçmişte, sömürgecilik döneminde ve yakın tarihte, güçlü devletlerin kültürel etki oluşturma amacına bağlı olarak nasıl gerçekleştiği değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşme olgusu, bu olgunun çeviriyle bağlantısı, krelleşme çerçevesinde gelişen ticarileşme, kültür eserlerinin metalaşması ve birörnekleşmesi gibi olgular kuramsal boyutta ele alınmış ve örnekler üzerinden tartışılmıştır. Metalaşma ve kültürel ürünlerin birörnekleşmesi kavramları ağırlıklı olarak John Tomlinson (1999; 2004) ve Anthony Giddens’in (1994; 1998)

yaklaşımları üzerinden ele alınmıştır. Metalaşma kavramı üzerinden vurgulanmaya çalışılan, küresel kapitalist sistemde kültür eserlerinin de öncelikle tüketim kavramı çerçevesinde ele alınmasıdır. Birörnekleşme kavramı ise, küresel ölçekte birçok ürün gibi kültür eserlerinin de gitgide daha çok birbirine benzediği olgusuna dikkat çekmektedir. Erek kültür dizgesiyle çeviri olgusu arasındaki ilişkisi Gideon Toury'nin çevirinin erek kültür ürünü olduğu savı çerçevesinde tartışılmıştır (Toury, 1985).

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye'de kültür politikaları ve çeviri arasındaki etkileşim batılılaştırma, uluslaşma, Hümanizma ve küreselleşme kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin kültürel planlama alanında geçirdiği değişikliklerin ve bu değişikliklerin çeviri olgusuna yansımalarının tartışılması amaçlanmıştır. Bu tartışma konusu, çalışmada ele alınacak çeviri destek programlarından biri olan TEDA'nın değerlendirilmesi açısından da önemlidir.

Dördüncü bölümde çeviri programlarının iktidar ilişkileri ve dış politika yaklaşımları içindeki yerleri, kamu diplomasisi çerçevesindeki ve küreselleşme olgusu içindeki konumları incelenmiş, bununla birlikte bu programların yapı ve işleyişleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Kanada hükümetinin kamu diplomasisi çerçevesindeki çeviri programlarına ve ABD'nin kamu diplomasisi çalışmalarına değinilmiştir. Buna ek olarak Almanya'nın yurt dışına dönük dil ve kültür politikalarının yürütücülüğünü yapan Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programı kapsamında Türkçeye yapılan çevirilerle ilgili sayısal veriler sunulmuştur.

Beşinci bölümde Türkçeden yabancı dillere çeviri programları ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle Türkçeden belli başlı yabancı dillere yapılan çeviriler, bibliyografya çalışmaları üzerinden ele alınmıştır. Ardından TEDA kapsamındaki çeviriler bibliyografya çalışması yöntemiyle elde edilen veriler üzerinden incelenmiş; Almanya'da başlatılan bir proje olan Türkiye Kitaplığı kapsamında yapılan çevirilerle ilgili sayısal veriler sunulmuştur. Bu veriler üzerinden projeler kapsamındaki uygulamaların, amaçlarla ne derece koşutluk taşıdığının araştırılması amaçlanmaktadır.

Sonuç bölümünde ise çeviri programları hem iktidar ilişkileri, ideoloji, kültür politikaları, küreselleşme, çevirinin erek kültür olgusu olduğu savı gibi değişkenler bağlamında tartışılmış hem de projelerin amaçlarına ne derece ulaştıkları incelenmiştir. Programlar karşılaştırılarak ortaklaştıkları ve ayrıştıkları noktaların altı

Çizilmiş ve bu programların kamu diplomasisi çerçevesinde oturdukları yer değerlendirilmiştir. Buna ek olarak projelerde karşılaşılan somut sorunlar ele alınmış, bu sorunların aşılması için öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Çeviri, özellikle de edebiyat çevirisi projelerinin kamu diplomasisiyle bağlantısı, son dönemde ilgi görmeye başlayan bir konu olarak öne çıkmaktadır (Flotow, 2007; Flotow ve Nischik, 2007). Bu tez çalışması, hem Türkiye'nin yabancı dillere edebiyat eviri destek programı olan TEDA'yı başka programlarla birlikte bu bağlam içerisinde ele alması ve kültür politikaları çerçevesinde değerlendirmesi, hem de bu amaçla yapılandırılan eviri programlarının işlevlerini küreselleşme, ideoloji kavramları çerçevesinde tartışmasıyla ne çıkmaktadır.

1.İKTİDAR İLİŞKİLERİ, KÜLTÜR VE ÇEVİRİ

Çevirinin salt dilsel bir kavram olmadığı, çeviri olgusu ele alınırken kültür, tarih, bağlam, iktidar gibi değişkenlerin de gözetilmesi gerektiği özellikle geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren pek çok farklı araştırmacı ve kuramcı tarafından savunulmuştur. Çeviride kültür ve iktidarın yerini tartışan öncü çeviribilimcilerden André Lefevere ve Susan Bassnett örneğin, birlikte yayıma hazırladıkları *Translation, History and Culture* adlı kitabın önsözünde çeviriye dilbilimsel yaklaşımları, çalışmalarda tümceden metin düzeyine çıktıkları ancak daha ötesine geçemedikleri yönünde eleştirirler ve çevirinin salt dilbilimsel bir yaklaşımla anlaşılamayacağını, çeviride her zaman belli bir bağlam ve tarihsel boyutun var olduğunu belirtirler (Lefevere ve Bassnett, 1990: 4, 11). Kuramcılara göre çeviri, metnin dilbilimsel analizinin ötesinde, kültürü de kapsayan bir olgudur (Lefevere ve Bassnett, a.e.,s.12). Lefevere ve Bassnett çeviri olgusunun hiçbir zaman, iktidar, güç, kültür gibi değişkenlerden bağımsız bir şekilde üretilmeyeceğinin altını çizerek (Lefevere ve Bassnett, a.e.,s.7). Çevirinin iktidar ve güç ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağı savı bu çalışmada da gerek sömürgecilik, gerekse Soğuk Savaş dönemlerindeki çeviri çalışmaları ve genel olarak çevirinin iktidar ve güç ilişkileriyle bağlantısı ele alınırken, ayrıca ulusların diğer uluslar üzerindeki etki oluşturma çabaları incelenirken pek çok farklı boyutuyla karşımıza çıkacaktır.

Çevirinin ideolojik boyutunu güç ilişkileri açısından ele alan çeviribilimcilerin en önemlilerinden biri, yukarıda da belirtildiği gibi André Lefevere'dir. Lefevere, yeniden yazım konusunu ayrıntılarıyla ele aldığı *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame* adlı kitabında çeviriyi de en önemli yeniden yazım (**rewriting**) örneklerinden biri olarak gösterir (Lefevere, 1992). Kuramcıya göre her yeniden yazım (ve dolayısıyla çeviri de) belli bir ideolojiyi ve yazın kurallarını temsil eder ve buna bağlı olarak, yazını manipüle eder. Lefevere, "Yeniden yazım, güce, iktidara hizmet edecek şekilde manipülasyondur" ifadesini kullanır (Lefevere, a.e.,s.vii)¹ ve yazara göre yeniden yazımın bir türü olarak çevirinin tarihi de, bir kültürün diğerini etkileme gücünün tarihidir (Lefevere,

¹ Aksi belirtilmedikçe bu çalışmada yer alan çeviriler bana aittir.

a.e.). Görüldüğü gibi Lefevere yeniden yazımın ve “yeniden yazımın en açık örneği” (Lefevere, a.e., s.10) olarak gördüğü çevirinin edebiyatı, iktidarın ideolojisiyle koşutluk taşıyacak şekilde manipüle ettiğini öne sürmektedir. Kuramcı, çeviriyi kültürlerarası güç ilişkileri açısından önemli bir noktaya oturtmakta ve ulusların, uygarlıkların tarihte çeviri yoluyla birbirleri üstünde etki sahibi olma amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştıklarını öne sürmektedir. Lefevere’in çeviri ve iktidar konusundaki görüşlerinin izdüşümlerini gerek sömürgecilik dönemi çeviri çalışmalarında, gerekse daha yakın dönemde, ulusların karşılıklı güç ilişkileri incelendiğinde, görmek olasıdır.

Bu noktada Lefevere’in, üstünden çeviride iktidar ilişkileri ve etki sahibi olma çabalarını açıklamaya çalıştığı yeniden yazım yaklaşımını kısaca ele almak, bu ilişkilerin nasıl biçimlendiğini daha ayrıntılı biçimde inceleyebilmek açısından yararlı olacaktır. Kuramcıya göre içinde çevirinin de yer aldığı edebiyat dizgesi, çeşitli kişi ve kurumlar tarafından kontrol edilmektedir. Bu güçlerden ilki, edebiyat dizgesinin içinde yer alan uzmanlardır. Lefevere’e göre eleştirmen, editör, öğretmen, akademisyen, çevirmen gibi profesyonellerden oluşan uzmanlar, belli bir dönemde belli bir toplumda edebi yapıtların egemen yazın kuralları ve egemen ideolojiye uygun bir şekilde yeniden yazılmasını sağlarlar, onları yeniden yazar, üretirler (Lefevere, a.e.,s.14). Himaye (**patronage**) kavramı ise edebiyat dizgesinin dışında yer alan, edebiyat eserlerinin yazılmasını, okunmasını ve yeniden yazılmasını sağlayan ya da engelleyen güçleri (bunlar kurum ya da kişiler olabilir) anlatmak için kullanılır. Himaye; politik gruplar, partiler, sosyal sınıflar, yayınevleri, medya gibi kurumlardan oluşabilir ve bu kurum ya da kişiler edebiyat dizgesinin, toplumdaki diğer dizgelerle ilişkisini de düzenlemeye çalışır (Lefevere, a.e.,s.15). Hamiler yazın kurallarıyla değil daha çok ideolojiyle ilgilenir ve yeniden yazımın yazın kuralları boyutunu, edebiyat dizgesini kendi ideolojileriyle uyumlu kılmak için güvendikleri uzmanlara (Lefevere, a.e., s.16) bırakırlar; egemen gelenekçiliği simgeleyen uzmanlar ise, dönemin koşullarını belirleyen hamilerin ideolojisine yakın bir ideolojik yaklaşıma sahiptirler (Lefevere, a.e., s. 15).

Lefevere’e göre himaye; ideoloji, ekonomi ve statü olmak üzere üç boyuttan oluşur. Gücü elinde tutan hamiler, ideolojileriyle uyumlu olacak biçimde eser seçiminden konu seçimine pek çok alanda yeniden yazımlara etki eder, uzmanlara

maddi destek de sağlarlar (Lefevere, a.e, s.16.). Ayrıca uzmanların toplumsal statüleri de hamilerin onlara yaklaşımından az ya da çok etkilenir. Dolayısıyla Lefevere'e göre hamiler iktidarlarını kullanarak, kendilerine uygun olan ideolojinin yayılmasını sağlarlar. Bu olgunun yansımalarını pek çok alanda görmek olasıdır. Sömürgecilik, bu ilişkilerin en açık görüldüğü alanlardan biridir (Niranjana, 1992; Sengupta, 1990; 1995). Daha yakın dönemde de çeviride iktidarı kullanarak etkin olma çabalarının farklı koşullarda yeniden üretildiği, bu durumun birçok farklı boyutta karşımıza çıkabildiği (Venuti, 1999; Kaplan, 2002) bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır.

Lefevere'e göre edebiyat dizgesini kontrol eden üçüncü etmen yazın kurallarıdır (**poetics**). Yazın kuralları iki ana noktadan oluşur: Birincisi; tür, motif, karakter, durum ve simge gibi unsurlardan oluşan edebi araçlar listesi. İkincisi; edebiyatın toplumsal hayattaki rolünün, işlevinin ne olacağına ilişkin bakış açısı. Lefevere, yazın kurallarının da iktidar boyutuna yoğunlaşır. Kuramcıya göre, yazın kuralları bir kez yerleştiğinde, standartlaştığında, daha sonraki gelişmelerin dizgeye uygunluğunu sağlamak için yoğun bir etki, baskı oluşmaya başlar (Lefevere, a.e., s. 26). Üstelik yazın kurallarının işlevsel boyutu da, ideolojiyle yakından bağlantılıdır (Lefevere, a.e., s. 27). Hangi yazınsal türün kabul göreceğine, görmesi gerektiğine ilişkin tutum, ideolojiden, dolayısıyla iktidardan ayrı düşünülemez.

Lefevere'e göre gücün tek elde toplandığı himaye yapısı ise, eskiden genelde ideolojiye dayanırken günümüzde, şirketlerin tekel oluşturmaya başlaması örneğinde görülebileceği gibi ekonomik güce bağlı olarak da gelişebilir (Lefevere, a.e., s. 18-19). Bu noktada, Lefevere'in küresel kapitalist sistemi incelemesinin dışında bırakmadığı ancak bu yeni gelişmeyi de, ideolojiyi iktidar boyutuyla çerçeveleyen kendi bakış açısına yerleştirdiği söylenenebilir.

Rosemary Arrojo ise *The Death of the Author and The Limits of the Translator's Visibility* (1997) adlı çalışmasında başka bir boyuta eğilmekte, çevirmenin iktidar alanını sorgulamakta, Roland Barthes'ın savunduğu, yazarın ölümüyle birlikte okuru iktidar koltuğuna oturtan, okura anlamın mutlak yaratıcısı unvanını veren görüşe (1977) koşut biçimde çevirmene mutlak bir iktidar alanı tanıyan Philip Lewis gibi kuramcıları eleştirmektedir. Arrojo, Lewis'in, çevirmenin kaynak metne bütünüyle egemen olduğu, dolayısıyla bu metne yapılacak

müdahaleleri tam olarak belirleyebileceği yönündeki görüşünü yanlış bulur, çevirmenin çevirisinin de **différance**'a (ayıram) uğratılacağını, yeni okumalara ve yorumlara maruz kalacağını bilincinde olunması gerektiğini belirtir. Arrojo'ya göre çevirmen, Lewis'in iddiasının tersine, kaynak metni bütünüyle bilemez, çevirmenin kaynak metne ilişkin kendi yorumundan söz etmek daha doğru olur (Arrojo, a.e., s. 25-26). Bu bağlamda, Lewis'in bakış açısından etkilendiğini öne sürdüğü Luise Von Flotow, Lawrence Venuti gibi çeviribilimcilerin yaklaşımlarını da değerlendiren Arrojo, Venuti'nin akıcı olmayan çeviriler üretmek stratejisiyle, egemen Amerikan çeviri yaklaşımına karşı çıktığını belirtmektedir (Arrojo, a.e., s. 28). Arrojo'ya göre Venuti, çevirilerinde kendi otoriter yaklaşımının farkında olmasa da, kendi çevirilerinin bir dönüştürme olduğunun, kaynak metinden ayrı bir metin oluşturduğunun, çevirinin ne kaynak metne ne de erek kültür ve yazın geleneklerine sadık bir olgu olduğunun farkındadır (Arrojo, a.e., s. 28-29). Bu açıdan da Venuti, Lewis'in öne sürdüğü yaklaşımdan farklı olarak, çevirinin kaynak metinle ilişkisinin ve çevirmen olarak kendi sınırlarının farkında olan bir çevirmen-kuramcı görüntüsü sergilemektedir.

Arrojo bu çalışmasında özetle, yazarın ölümünün yorumcunun doğumunu beraberinde getirdiğini, ancak bu iki eyleyenin de yeni yorumlara, yazarı, çevirmeni, okuru, herkesi içeren bir eksikliğe (**incompleteness**) mahkum olduklarını, müdahalelere, okur bir metni -ister çeviri olsun, ister özgün metin- ele aldığı anda oluşan sonsuz sayıda **différance**'a açık olduklarını savunmaktadır (Arrojo, a.e., s. 30). Bu bağlamda Arrojo'ya göre yazar mutlak bir otorite değildir; çevirmen de bir yorumcu olarak önemli olmasına karşın onun da bir mutlak otorite, kararları tartışılmaz bir eyleyen olarak görülmesi yanlıştır. Bununla birlikte Arrojo'ya göre çevirmenin isminin görünürleşmesi, çevirmenin bir yorumcu olarak görünür olması, okurun çeviri metinle ilişkisinde kurduğu anlamı zorunlu olarak düzenleyen bir öge olarak çevirmenin işlevini de olası kılar. Çevirmenin bu bağlamda anlam üreten bir eyleyen olarak kabul edilmesi, çevirmenin görünürleşmesiyle mümkün olabilir (Arrojo, a.e., s. 31).

Birey olarak çevirmenin iktidar alanını sorgulayan ve değerlendiren bu ilginç yazıdan, kültürel ve toplumsal boyutta iktidar ilişkileri ve çeviri arasındaki ilişkiye dönersek: Lefevere ve Bassnett (1990) ve Lefevere'in (1992) ortaya koydukları

ışığında, çevirinin ideolojiden ayrı düşünölemeyeceği açık biçimde görölmektedir. Çeviri dizgesi yeniden yazımdan, dolayısıyla egemen güçlerin költür, edebiyat, siyaset gibi alanları kendi ideolojilerine koşut biçimde düzenleme çabalarından bağımsız ele alınamaz. Sömürgecilik ise, bu durumun en açık örneklerini sunan tarihsel bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

1.1. Sömürgecilik Döneminde İktidar İlişkilerinin Çeviri Üzerinden Kurgulanışı

Çalışmanın ilk bölümünde belirtildiği gibi ulusların, uygarlıkların çeviri yoluyla birbirlerini etkileme çabalarının en açık biçimde göröldüğü alanlardan biri sömürgecilik dönemidir. Özellikle Hindistan'da, İngilizlerin Hintlileri sömürgeleştirme çabaları sırasında çevirinin de etkili bir yöntem olarak kullanılageldiği bazı araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (Niranjana, 1992; Sengupta, 1990; 1995). Bu bölümde bu çalışmalar daha ayrıntılı biçimde değeriendirilecektir.

Çeviri ve sömürgecilik konusuyla ilgili araştırmaların en önemlilerinden birisi Tejaswini Niranjana'nın *Siting Translation: History, Post-structuralism, and the Colonial Context* adlı çalışmasıdır. Niranjana bu kitabında çevirideki güç-iktidar ilişkilerini, sömürgecilik bağlamında tartışmaktadır (Niranjana, 1992). Niranjana'ya göre çeviri, sömürgecilik düzeninde ortaya çıkan bakışimsız (**asymmetrical**) güç ilişkilerini biçimlendiren ve bu ilişkilerden etkilenecek biçimlenen bir olgudur (Niranjana, a.e., s. 2s). Araştırmacıya göre çeviri, sömürgecilik sonrası yaklaşımlarda iktidar ve temsili tartışılması için uygun bir zemin sunmaktadır; bu bağlamda insan, ırk ve diller arasındaki eşitsiz ilişkilerin çeviri üzerinden tartışılması mümkündür (Niranjana, a.e., s. 1). Görölmektedir ki Niranjana'ya göre çeviri üzerinden, iktidarların etki sahibi olma, güç uygulama stratejileri, eşitsiz güç ilişkileri ele alınabilir; çeviri bu tür çalışmalar için ideal bir zemin sunar. Araştırmacının bu anlamda çeviriyi bir simge olarak gördüğü düşünölebilir. Niranjana'ya göre çeviri, iktidar ilişkilerinin üzerinden tartışılabileceği, bakışimsız güç ilişkilerinin somut örnekleri sunan, bu konuda zengin veriler sunan bir olgudur.

Niranjana tezini, İngilizlerin sömürgecilik dönemindeki çeviri çalışmalarından somut örnekler vererek savunur: Hindistan'ın İngiliz sömürgesi altında olduğu 18. yüzyılda, ünlü oryantalist William Jones'un, Hint yasalarının İngilizlerin sömürgecilik faaliyetlerine yarar sağlayacak biçimde, İngilizlerde var olan Hintli imgesiyle koşutluklar taşıyacak biçimde çevrilmesi ve Hintlilere bu şekilde sunulması örneğini verir. Araştırmacı, bu çeviriler üzerinden çevirinin sömürenle sömürülen, ezenle ezilen arasındaki ilişkinin kurulmasındaki rolüne dikkat çekmekte ve sömürgeci güçlerin ideolojik değerlerini sömürgelere çeviri yoluyla nasıl dayattıklarını gözler önüne sermektedir (Niranjana, a.e., s. 12-18). Böylesi çeviri çalışmaları nedeniyle sömürülen ülkelerin insanları kendilerini, sömürenlerin bakış açısıyla anlamaya ve yeniden tanımlamaya başlamaktadırlar.

Niranjana'nın altını çizdiği son derece ilgi çekici durumlardan bir diğeri de, özellikle eğitilmiş Hintlilerin, İngilizcenin simgesel gücünden etkilendikleri için, kendi tarihlerini araştırırken kendi dillerindeki özgün yapıtların yerine, Sanskritçeden İngilizceye çevrilmiş, sömürgeci söylemin izlerini taşıyan yapıtlara başvurmalarıdır. Bu eserler yoluyla da eğitilmiş Hintlilere, kendi kültürlerine ilişkin oryantalist imgeler sunulmaktadır (Niranjana, a.e., s. 31). Dolayısıyla, yukarıda da belirttiğimiz gibi, farklı etkileme mekanizmaları sonucunda sömürülen toplum, kendini sömürenin gözünden, onun bakış açısını benimseyerek yeniden oluşturmaktadır.

Niranjana'ya göre çeviri Avrupa'da ortaya çıkan kapitalizmin yayılmasında da rol oynamış, kapitalizmin yayıldığı dönemlerde, yazılı ve sözlü çeviri, Avrupa mallarının pazar bulmasına yardımcı olmuştur. Misyoner metinlerinin aktardığı kadarıyla çeviri; dini, ırksal, cinsel ve ekonomik söylemden yoğun bir şekilde etkilenmiştir ve çeviri yoluyla pek çok farklı yayılmacı ve misyonerlik temelli uygulama devreye girmiştir. Niranjana'ya göre bu yolla sömürgeci egemenlik çeviriyi belirlediği gibi, çeviri de sömürgeci egemenliği desteklemiştir (Niranjana, a.e., s. 21). Araştırmacının çeviriyi hem iktidarın çıkarlarına hizmet edebilen bir araç olarak hem de bu ilişkilerden doğan atmosferin biçimlendirdiği bir olgu olarak gördüğünden yukarıda da söz edilmiştir.

Niranjana'ya göre günümüzde çevirmen, sömürgecilik olgusunun bütününe değerlendirebilmeli, analiz edebilmelidir (Niranjana, a.e., s. 167); sömürgecilik sonrası bir dünyada, olgulara postyapılsacı bir yaklaşımla yaklaşılmalı ve böylece

sömürgeci yapıyı bozma konusunda adımlar atmalıdır (Niranjana, a.e., s. 173). Kuramcıya göre sömürgecilik sonrası dönemde çeviri yapan çevirmenler de, artık **öz, saflık**, net şekilde tanımlanmış **doğru-yanlış** kavramlarının geçerliliğini yitirdiği bir dünyada, bu yapıları parçalayabilirler. Çeviri de bu yapıbozumu yollarından biri olarak öne çıkabilir. Araştırmacıya göre çevirmenler bu noktada saflık mitinin karşısında yer alarak ve ayrışıklık yanlısı bir duruş sergileyerek, özgün metinlerin egemenliğini yıkabilirler (Niranjana, a.e., s. 186). Görülmektedir ki Niranjana, sömürgecilik döneminde çeviri olgusunu, egemen devlet ve kültürlerin sömürülen ülkeler üzerinde kurdukları baskının araçlarından biri olarak algılayarak, günümüzde çevirinin ve çevirmenlerin bu yapıyı eleştirel bir gözle değerlendirerek bozmada önemli eyleyenler olarak öne çıkabileceklerini savunmaktadır.

Niranjana'nın altını çizdiği somut çeviri durumları, değindiği noktalar, sömürgecilik döneminde çevirinin iktidar tarafından, diğer kültürleri etkileme, belirleme aracı olarak kullanıldığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum elbette çeviri olgusunun bütün yönlerini ortaya koymamaktadır ancak sömürgecilik bağlamında, tarihin belli bir dönemindeki kültürlerarası güç ilişkilerini ortaya koyması açısından dikkate değer bir örnektir. Ayrıca bu örnek, ilk bölümde vurgulanan, Lefevre'in çevirinin bir kültürün diğerini etkileme gücünün tarihi olduğu yönündeki görüşünü (Lefevre, a.g.e., s. vii) destekler niteliktedir.

Çeviride iktidar ilişkileri boyutunu sömürgecilik bağlamında tartışan bir başka araştırma da Mahasweta Sengupta'nın *Translation, Colonialism and Poetics: Rabindranath Tagore in Two Worlds* (1990) adlı çalışmasıdır. Sengupta bu makalesinde 1913 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Hintli şair Rabindranath Tagore'nin Bengalce yazılmış özgün şiirlerini ve İngilizce'ye yaptığı özçevirilerini karşılaştırarak, şairin çevirilerde, bilinçli olarak biçim, içerik ve biçimi değiştirdiğini, erek dizgenin edebi anlayışına uygun bir yaklaşımı seçtiğini, dolayısıyla özgün ve çeviri şiirlerinin birbirinden büyük farklılıklar gösterdiğini vurgulamaktadır (Sengupta, 1990: 57). Sengupta'ya göre bu farklılıkların nedeni, kültürel dizgeler ve onların ilişkileri bağlamında irdelenmelidir; çevirmenin öncelikli olarak erek kültürün okurlarına sadık kalmayı seçtiği bir çeviri anlayışının beraberinde getirdiği sorunsallar gözler önüne serilmelidir (Sengupta, a.e.). Sengupta'ya göre Tagore'nin çevirilerinde çeviri ve ideoloji boyutu ilkin Tagore'nin

İngilizce'ye çevrilecek şiirlerinin seçiminde ortaya çıkmaktadır. Tagore, farklı birçok şiiri içinden İngilizceye çevirmek üzere dini ya da ruhani şiirleri seçmiştir (Sengupta, a.e., s. 58-59). Buna ek olarak Sengupta'ya göre Tagore

“egemen kültür ve dizgeye uyum sağlamak için şiirinde değişiklikler yapmakta ve bu yüzden çevirileri erek dilin edebi yaklaşım ve beğenilerine kolayca oturmaktadır. Şiirler, sömürgeciye tanıdık gelen kalıplaşmış imgeye uymakta, uzak bir ülkenin barış ve huzurdan söz eden sesini hatırlatmakla kalmayıp, dönemin materyalist Batı dünyasından bir kaçıışı da vaat etmektedir.” (Sengupta, a.e., s. 58)

Sengupta'ya göre Tagore, özgün yapıtlarını oluştururken yabancı bir dilin sınırlamalarından uzak ve özgürdür, çeviri sırasında ise kendini sömürge kimliğinin devreye girdiği bir bağlamın içinde bulur (Sengupta, a.e., s. 59).

Tagore'nin *Gitanjali* adlı eseri İngilizceye çevrildikten kısa süre sonra Batı'da büyük bir ilgiyle karşılanmış, Bengalli şair, Yeats gibi ünlü Batılı edebiyatçılarınca bir aziz ilan edilmiş, şiirindeki dini ve ruhani boyut vurgulanmıştır (Sengupta, a.e.). Sengupta'ya göre Batı'nın Tagore gibi bir şairi kabul etmesinin iki yolu vardı, onu ancak bir mistik ve dini bir kişilik olarak ve Hristiyan misyonerlerin, yerlileri gelenek ve tarihlerinden uzaklaştırıcı görevini sürdüren bir kişi olarak kabul edebilirlerdi (Sengupta, a.e., s. 61). Böylece kendi ülkesinde yenilikçi, öncü bir sanatçı olarak görülen Tagore, Batı'da, barış mesajları taşıyan Doğulu bir aziz olarak sunulmaya başlandı (Sengupta, a.e., s. 60). Sengupta'ya göre buradaki ironi, Tagore'nin kendi eserlerini, sömürgecinin bu tür beklentilerine uyacak biçimde çevirmesiydi; şair ve özgün şiir, çevirinin bu ideolojik boyutunda yok oluyordu (Sengupta, a.e., s. 62).

Bu noktada Sengupta'nın, Tagore'nin özçevirileri üzerinden sömürgecilik ve çeviriyle ilgili çok önemli noktalara değindiği görülmektedir. Tagore'nin özçevirilerinde kendi şiirinden görece de olsa vazgeçip, kendini sömürgecinin gözünden, onun bakış açısından ve önyargılarından yola çıkarak yeniden var etmesi, Niranja'nın (a.g.e.) yukarıda ele alınan, İngilizlerin Hintlileri, kendilerini sömürgecinin gözünden yeniden görmeye zorlayan yaklaşımıyla bağlantılıdır. Tagore örneğinde de bir Bengalli entelektüelin kendini Batı dünyasına, Batılının gözündeki imgeye uyarak tanıtmaya çalışması söz konusudur. Sömürülen ülkeden gelen şair kendini ancak, iktidarda olan kültürün kurallarına uyarak var edebilmekte,

tanıtılabilmektedir. Bu durumun farklı örneklerini, Batı dışından gelen pek çok farklı yazar ve şairin çeviri süreçlerinde görmek olasıdır. Gayatri Chakravorty Spivak'ın makalesi bu noktada önemli bir tamamlayıcı çalışma olarak ele alınabilir. Spivak *The Politics of Translation* adlı yazısında iktidar ilişkilerinin çeviri uygulamalarına da yansıdığını ve üçüncü dünya ülkelerinin edebiyatlarından İngilizceye, egemen dile yapılan çevirilerin **translatese** adını verdiği, birörnek, standartlaştırılmış, biçimin sezilemediği bir dile dönüştüğünü belirtir. Bu olgu çerçevesinde örneğin, Filistinli bir kadın yazarın yapıtıyla Tayvanlı bir erkek yazarın yapıtının çevirilerinde, biçimler arasındaki fark görülmez olur (Spivak, 2000: 400). Spivak çalışmasında, üçüncü dünya ülkelerinden, özellikle de bu ülkelerinin kadın yazarlarından Batı dillerine yapılan çevirilerde kaynak metnin sesinin nasıl silikleştirildiğini çeviri örnekleri üzerinden tartışır, bu örnekler üzerinden kaynak metne gereken önemin verilmediğini savunur (Spivak, a.e.). Spivak'ın bu makalesinde ve genel olarak çeviriyle ilgili tartışmalarında kaynak metne özel bir önem atfettiği görülmektedir. Bu önemin nedenini, yazarın Batı iktidarı çerçevesinde biçimlenen çeviri anlayışına karşı çıkmasında ve Batı dışı ülkelere gelen yazarların çevirilerinde onların yaklaşımlarını birörnekleştiren çeviri anlayışlarını eleştirmesinde aramak olasıdır. Tagore'nin özçevirilerinde kaynak metne daha az önem atfetmesi de Spivak'ın eleştirdiği yaklaşımın örneği olarak görülebilir.

Tagore, Batı'da kısa sürede unutulur; şiirleri geçici bir moda olarak görülmeye başlanır (Sengupta, a.g.e., s. 62). Bengal ve Hindistan'da ise, 1941'deki ölümüne dek yaratıcı ve yenilikçi bir figür olarak etkili olur; bu ülkelerde edebiyata ve hayata etkileri günümüzde bile hissedilen bir şair olarak kalır. Sengupta'ya göre Tagore'nin İngilizce çevirileri ise sömürgecilik ve kültürel baskıcılıkla bağlantılı bir ideolojik çerçeveden anlaşılabilir, efendi-köle ilişkisinin izlerinin görüldüğü şiirlerdir; şairin çevirilerindeki erek okura aşırı sadık tutum, Sengupta'ya göre onun İngilizce çevirilerinin kısa ömürlülüğünü de beraberinde getirmiştir (Sengupta, a.g.e., s. 63).

Çeviride kültürel boyutu güç ilişkileri ve sömürgecilik bağlamında tartışan *Translation as Manipulation: The Power of Images and the Images of Power* (1995) adlı bir diğer yazısında ise Sengupta, Lefevere ve Bassnett'in da (1990) değindiği gibi çeviride salt dilbilimsel yaklaşımın yerine kültür ve tarihin rolünü önemseyen

Çalışmaların arttığına dikkat çekmektedir. Sengupta'ya göre eviri, iktidar ilişkilerine dayalı, yönlendirmeye olanak tanıyan bir olgudur ve bu yönlendirmeler sonucunda, baskı altındaki kaynak kültüre ilişkin olarak oluşturulan imge, egemen topluluğun iktidarını geliştirmesine olanak tanır. Araştırmacıya göre bu imgeler yoluyla kaynak kültür, egemen erek kültür tarafından ötekileştirilerek erek kültürde kaynak kültüre ilişkin kalıplaştırılmış bir kimlik belirlenmektedir. Erek kültürde yer alan alımlayıcılar, kaynak kültürde üretilmiş yapıtları ulaşılmaz ve uzak bir dünyanın otantik örnekleri olarak görülmektedir. Bu yolla oluşturulan simgeler ise hem kltrbilim hem de eviribilim alanındaki çalışmalar için önemli araştırma zemini sunmaktadır (Sengupta, 1995: 159).

Sengupta'ya göre bu yönlendirmeler, sömürgecilik bağlamı söz konusu olduğuunda daha da belirginleşir: egemen kültürün diline yapılacak çeviriler belirlenirken, egemen kültürde var olan söylemsel çerçeveye uygun yapıtlar seçilir, diğerleri dışarıda bırakılır. Bu durumun bir rneği, Sengupta'nın yukarıda tartışılan *Translation, Colonialism and Poetics: Rabindranath Tagore in Two Worlds* (1990) adlı çalışmasında verilmiştir. Buna ek olarak araştırmacıya göre sömürgelerde üretilen özgün eserlerin çevirilerinde izlenen yaklaşım genel olarak, kaynak metinlerin karmaşıklığını, zenginliğini yok etmek ve kaynak kültürlerin basitliğini, doğallığını vurgulayacak çeviriler ortaya çıkarmaktır. Sengupta, Hindistan rneğinde ise bu stratejiye dini, ruhani ögelere vurgunun eşlik ettiğini belirtir. Araştırmacıya göre kaynak kültürlerin çeviriler yoluyla bu biçimde sunulması, sömürgecinin, sömürgelere uygarlık taşıyıcısı olarak üstlendiği misyonun -ki bu sömürgeciye ait kültürün kendinden, içsel üstünlüğünün kurulmasını, oluşturulmasını beraberinde getirir- haklılığını gerekçelendirecek altyapıyı sağlar (Sengupta, a.e., s. 159-160).

Sengupta'ya göre sömürgeciler tarafından üretilen bu imgelerin baskıcılığını anlamanın en iyi yollarında biri **yerlilerin** eserlerinin evirilerinin incelenmesidir (Sengupta, a.e., s. 160). Araştırmacıya göre sömürgecilik koşullarında çevirmen, kaynak kültürün egemen kültürce kabul edilecek bir kimliğini oluşturma yaklaşımına koşut biçimde, eviri sürecinde erek kültürün gözündeki kaynak kültür imgesine uygun yapıtları seçmekte ve ardından bu eserleri çoğu kez aşırı lde basitleştirerek ve maniplasyonlar yaparak çevirmektedir (Sengupta, a.e.). Bu sürecin sonunda ise ortaya çıkan, kaynak kültürün tektipleştirilmesi, çeşitliliğinin yok edilmesi ve

egemen kültürde kaynak kültüre ilişkin tek, kalıplaşmış bir bakışın yerleşmesidir (Sengupta, a.e.). Bu noktada Spivak'ın (a.e.), üçüncü dünya ülkelerinden çevirilere ilişkin olarak yaptığı birörneklik vurgusunu hatırlamak yararlı olabilir. Bu bağlamda geçmişte sömürgelerin sömürgecilere uyguladıkları yaklaşımın günümüzde Batı dünyası tarafından üçüncü dünya ülkelere uygulanıp uygulanmadığı sorgulanmalıdır. Gerek siyasi koşulların, gerekse çeviri koşullarının aynı olmadığı açıksa da, iki durumda da iktidar ilişkilerinin getirdiği bir belirlemeciliğin var olduğu açıktır.

Sengupta çalışmasında önce Britanyalıların sömürgecilik döneminde oluşturduğu Hindistan imgesini ele alır, sonrasında ise Nobel ödüllü Hintli şair Rabindranath Tagore'nin özçevirilerini inceleyerek, sanatçının Batı'daki Doğu imgesine uymak amacıyla kendi özgün yapıtlarını nasıl manipüle ettiğini tartışır. Araştırmacı bu bağlamda öncelikle Britanyalıların oryantalist çalışmalarına eğilir ve İngiliz oryantalistlerin, Hindistan'ı Batılılara tanıtırken **altın çağ** adını verdikleri, Ortaçağ Döneminden ve Müslüman etkisinden önceki bir döneme vurgu yaptıklarını belirtir. Bu bağlamda da Sör William Jones gibi oryantalistlerin yazın söz konusu olduğunda sadece belli yapıtlara yöneldiklerini, bunları çevirdiklerini vurgular (Sengupta, a.e., s. 160). Sengupta'ya göre Jones'un edebiyat çevirilerinde, örneğin Jaya-deva'nın *Gitagovinda* adlı eserinin çevirisinde belirli bir Hindistan imgesi yaratmak konusundaki çaba açıkça görülür. Sengupta'ya göre *Gitagovinda* Hint geleneğinde daha çok adanma, bağlılık, tutku gibi insani boyutları içeren, şiirsel yönü güçlü bir eserken Jones'un çevirisinde mistik, dini bir boyut öne çıkar (Sengupta, a.e., s. 161). Benzer biçimde Kalidasa'nın *Sakuntala* isimli yapıtının çevirisinde eserdeki basitlik, insanla doğal yaşam arasındaki bağlantı öne çıkarılırken, karmaşık insan ilişkileri, saray hayatı gibi konular dışarıda bırakılmıştır (Sengupta, a.e., s. 162). Sengupta'ya göre bu çevirilerde, daha sonraki çevirilerin de temel taşları olan, ilkel masumiyet, basitlik, doğallık ve hepsinden önemlisi mistisizm ve ruhanilik özellikleri, Hint kültürüne ilişkin temel yapı taşları olarak öne çıkarılmıştır. Çeviriler yoluyla sömürgelere ilişkin çocuksuluk, ilkellik ve masumiyet gibi kültürel kalıplar bir kez oluşturulduktan sonra ise bu özelliklerin oluşturduğu yapı, daha ileri, “uygar” Batı uygarlıklarıyla çatışmayacak, uyumsuzluk yaşamayacak bir söylemsel çerçevenin içine yerleştirilmiştir (Sengupta, a.e., s. 162).

Sengupta'ya göre, Britanyalı devlet adamı Thomas Babington Macaulay'in betimlediği Hindistan ile çeviriler yoluyla İngilizlere sunulan Hindistan imgesi birbiriyle örtüşmektedir -zaten Macaulay da (aktaran Sengupta, 1995: 164) yerlilere ilişkin bilgisinin çevirilerden kaynaklandığını belirtmektedir. Macaulay'in bakış açısı, Batı'nın bir kısmının Doğu'ya ilişkin oryantalist bakışının bir örneği olarak görülebilir: Macaulay'e göre (aktaran Sengupta, 1995: 164) oryantalistler, binyıllar boyunca üretilmiş Hint ve Arap yapıtlarının tümünün, Batı uygarlığının eserlerinden küçük, bir kütüphane rafına denk düşecek bir seçki kadar bile değerli olmadığı konusunda hemfikirdirler.

Sengupta'ya göre kaynak kültüre ilişkin, egemen güç tarafından oluşturulan imgelerin iktidar boyutu, sömürgelerden gelen bir sanatçı, simgesel düzeni çoktan kurulmuş, dilsel, söylemsel çerçevesi oluşmuş İngiliz diline, çevirileri yoluyla adım atmak için çabaladığında daha açık bir şekilde ortaya çıkar (Sengupta, a.e.). Araştırmacı, sömürgecinin önceden kurulmuş düzenine adım atan bir sömürge şairinin tek seçeneğinin, Doğu'yu farklı gören söylemsel çerçevesi zaten oluşmuş olan İngiliz dilinin simgesel düzenini yinelemek olduğunu savunur (Sengupta, a.e., s. 164-165). Sengupta bu çerçevede, *Translation, Colonialism and Poetics: Rabindranath Tagore in Two Worlds* (1990) adlı makalesinde de ayrıntılarıyla değerlendirdiği Tagore'nin şiirlerine ve özçevirilerine bir kez daha yönelir. Sengupta'ya göre Tagore, Bengal yazınında yenilikçi, modern bir şiirin temsilcisiyken, şiirlerinin özçevirilerinde farklı bir yazınsal kimlikle öne çıkmaktadır; şair üstelik bu durumun da farkındadır, bu değişiklikleri İngiliz okurun beklentilerini karşılamak için uygulamaktadır (Sengupta, a.e., s. 165-166). Araştırmacı Tagore'nin, çevirilerinde, özgün Bengalce şiirlerdeki diğer özellikleri neredeyse tamamen dışarıda bırakarak, ruhanilikle, tanrıya adanmışlıkla ilgili bölümleri baskınlaştırdığını, bu çeviri stratejisinin de katkısıyla barış, dinginlik, huzur mesajları veren kalıplaşmış Doğulu ruhani şair imgesini tam anlamıyla karşıladığını belirtir (Sengupta, a.e., s. 166- 167).

Sengupta araştırmasında somut çeviri işlemlerine de eğilir. Tagore'nin özçevirileri ile kendi çevirilerini karşılaştırarak, çevirmenin aldığı somut çeviri kararları, yaptığı silme ve eklemeler üzerinden değerlendirmelerde bulunur (Sengupta, a.e., s. 167-169). Bu bağlamda araştırmacı örneğin, özgün şiirde yer alan

“dahi” (İngilizce **genius**, Bengalce **guni**) sözcüğü yerine Tagore’nin çevirisinde “efendi” (İngilizce **master**) sözcüğünün –üstelik özgün şiirde bir kez geçerken erek metinde iki kez- kullanıldığını, özgün metinde **dahi** sözcüğünün neye karşılık geldiğiyle ilgili bir belirsizlik söz konusuyken çeviri metinde **efendi** sözcüğü kullanılarak, sadakatle bağlı olan ile yüce olan arasında bir iktidar ilişkisinin yaratıldığını belirtir (Sengupta, a.e., s. 168). Aynı şaire ait farklı bir somut çeviri örneği üzerinden ise Sengupta, özgün metnin İngilizce çevirisinde basitleştirildiğini, çokanlamlılığın ortadan kaldırıldığını gösterir ve bu örneklerin rahatlıkla çoğaltılabileceğini vurgular (Sengupta, a.e., s. 169).

Sengupta’ya göre çeviri metinlerin ürettiği ve beslediği kültürel kalıplar günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir. Araştırmacıya göre günümüzde Batı’da popüler olan Hint yapıtları yakından incelendiğinde, sömürgecilik döneminde başlayan eğilimlerin geçerliliğini koruduğu rahatlıkla görülebilir (Sengupta, a.e., s. 172).

Sengupta’nın ele alınan bu iki makalesinde de (1990; 1995), özellikle Rabindranath Tagore’nin çevirilerine ve çeviri anlayışına yoğunlaştığı, aynı zamanda da genel olarak sömürgecilik koşulları altında çeviri ve iktidar ilişkilerine değindiği görülmektedir. Araştırmacının sunduğu örnekler, özellikle Tagore’nin özçevirileri, sömürgecilik koşulları çerçevesindeki iktidar ilişkileri içinde çeviri eylemiyle, çeviri kararlarıyla ilgili örnekler sunması açısından ilginçtir. Şair, erek kültürde kabul görmek için kendi şiirlerini çevirirken dahi, sömüreni, iktidar sahiplerini gözetmek durumunda kalmaktadır. Ülkesinde saygın ve ilerici, modern bir şair olarak kabul gören Tagore, kendi şiirlerini İngilizce’ye çevirirken bu kimliğinden uzaklaşarak Batı’nın beklentilerine uygun, ruhani bir şair kimliğine bürünmektedir. Çevirmen, özçevirilerinde kendi şiirinden uzaklaşarak, kendini sömürgecinin gözünden, onun bakış açısından ve önyargılarından yola çıkarak yeniden yapılandırmak durumunda kalmaktadır.

İngilizlerin Hindistan coğrafyasının dışındaki sömürgelerden biri ise İrlanda’dır. Maria Tymoczko’ya göre erken dönem İrlanda edebiyatından İngilizceye çevirilerin temsilleri üzerinden hem sömürgecilik hem de sömürgeciliğe karşı direnişe ilişkin mekanizmaları okumak mümkündür. Bu çevirilerde hem emperyalizme hem de ulus oluşturma sürecine ilişkin özellikler bulunmaktadır

(Tymoczko, 1999: 21). Öyle ki aynı çeviride hem İrlanda kültür ve edebiyatının egemen İngiliz değer, norm ve yazın kurallarıyla uyumlulaştırılmasını, hem de direnişin izlerini görmek olasıdır (Tymoczko, a.e., s.27).

Rosemary Arrojo'nun *Interpretation as Possessive Love - Hélène Cixous, Clarice Lispector and the Ambivalence of Fidelity* (1999) adlı çalışması ise Fransız feminist yazar ve eleştirmen Hélène Cixous'un, hayranı olduğu Brezilyalı romancı Clarice Lispector'dan yaptığı roman çevirilerini ele almaktadır. Lispector'a hayranlığını defalarca ifade etmiş olan Cixous'un, çevirilerinde sömürgeci yaklaşımı tersyüz eden bir tutum sergilediği pek çok farklı araştırmacı tarafından savunulmuştur (Arrojo, a.e., s.144). Oysa Arrojo'ya göre Hélène Cixous'nun çevirileri, öne sürülenin tersine, sömürgeleştirici, baskıcı çeviri yaklaşımlarını tersyüz eden bir süreci yansıtmaz. Arrojo, Cixous'un, Lispector'u kendine göre, kendi zihninde oluşturduğu Lispector imgesinin söyleyeceklerini varsayarak ve buna bağlı olarak silmeler, müdahaleler yaparak, otoriter bir anlayışla, bakışsız bir güç ilişkisini ortaya koyar şekilde çevirdiğini savunmaktadır (Arrojo, a.e., s. 158-160). Arrojo'ya göre yabancının egemenliğinde ve yabancının kontrolü altında olma anlamında Cixous'un Lispector çevirileri de bir tür sömürgeleştirme örneği olarak görülebilir (Arrojo, a.e., s. 156 -160). Bu ilginç örnek, çevirmen kimi zaman tam tersini öne sürse ve bazen bunu amaçlasa da eşitsiz güç ilişkilerinin çeviri sürecinde ortaya çıkabileceğini; çeviri sürecinin iktidardaki tarafın çıkarlarına, o tarafın bakış açısına göre, onun istediği yönde şekillenebileceğini göstermektedir. İlgi çekici olan, iktidar ilişkilerinin ve Arrojo'nun tanımladığı anlamıyla sömürgeciliğin burada gizli, örtük bir şekilde var olmasıdır. Bu örnekte çevirmen de otoriter yaklaşımının -üstelik hayli bilgili ve bu konuda duyarlı olduğu geniş çevrelerce kabul edilse de- bilincinde değildir.

Hu Kung-tze'nin *Postcolonial Translation Theory: A Case Study* adlı çalışması ise, Almanya'nın Çin'i sömürgeleştirdiği dönemde, 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında Çince'den Almanca'ya pek çok çeviri yapan Richard Wilhelm'in çevirilerini ele almaktadır (2004). Makalenin en öne çıkan yönü, sömürgecilik dönemlerinde yapılan çevirilerin, bu çalışmada şu ana dek ele alınan bazı araştırmacıların (Niranjana, 1992; Sengupta, 1990, 1995; Spivak, 2000) iddialarının tersine, sömürgeci güçlerin yararına olmayabileceği savını ortaya

koymasıdır. Kung-tze'ye göre Wilhelm, Çin kültüründen etkilenmiştir ve Batı dünyasına da faydalı olabilecek yüksek bir kültürle karşılaştığı düşüncesindedir (Kung-tze, 2004: 291). Buna bağlı olarak Wilhelm'in, kaynak metnin anlamını daha iyi aktarabilmek amacıyla yaptığı yeniden çevirileri sayesinde (Kung-tze, a.e., s. 293) Alman kamuoyunun Çinlilere bakışı değişmiş, Çin kültürüne saygı duyulmaya başlanmıştır (Kung-tze, a.e., s. 291). Kung-tze'nin makalesi sömürgeciler tarafından yapılan çevirilerin sömürge kültürüne ilişkin olumlu, gerçekçi bir imge oluşturulmasına katkı sağlaması açısından, bu çalışmada şu ana kadar ele alınan araştırmalardan ayrılmaktadır. Öte yandan Kung-tze'nin de belirttiği gibi Wilhelm sömürgeci yaklaşıma karşı çıkan, bu açıdan içinde bulunduğu misyoner grubunun değerlerini temsil etmeyen (Kung-tze, a.e., s. 292), bir başka deyişle bireysel ideolojik yaklaşımı nedeniyle sömürge durumundaki Çin kültürünü olumsuz bir şekilde sunmayı reddeden bir çevirmendir. Dolayısıyla Wilhelm çevirileri örneği değerlendirilirken, Çin'deki Alman sömürgecilik dönemindeki çevirilerde genel olarak farklı bir eğilime değil, bireysel bir farklılığa vurgu yapmak daha uygundur. Wilhelm'in çevirilerinin sömürgecilik bağlamındaki çeviriler arasında çevirmenin bireysel özelliklerinden kaynaklanan bir istisna olduğunu söylemek daha gerçekçi bir saptama olacaktır.

Zrinka Stahuljak'ın *Minor Empires - Translation, Conflict, and Postcolonial Critique* adlı çalışması ise çeviriye sömürgecilik sonrası yaklaşım çerçevesinden bakan yaklaşımları eleştirmesi ve günümüzde, dünyanın yeni politik ve ideolojik koşullarına göre biçimlenmiş pek çok farklı, sömürgecilik çerçevesinde değerlendirilemeyecek, bu yaklaşımın sömürgeci-sömürge ikiliğiyle açıklanamayacak durumlar olduğunu öne sürmesi açısından dikkat çekicidir (Stahuljak, 2010: 255). Araştırmacı, eski Yugoslavya örneğini vererek, bu ülkenin geçmişindeki Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları ve Sovyetler Birliği dönemlerine bakıldığında, sömürgecilikle açıklanamayacak bir tarihe sahip olduğunun görülebileceğini, bu ülkenin çeviri koşullarının emperyalizm sonrası koşulları temel alan bir incelemeyle değerlendirilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir. Yazar, Yugoslavya benzeri ülkelerin özerk ya da yarı özerk yapılarının onları Batı-Kuzey Avrupa devletlerinin eski sömürgelerinden farklı kıldığını savunmaktadır (Stahuljak, a.e., s. 259-260). Stahuljak çalışmasında

Yugoslavya İç Savaşı'nda yazılı ve sözlü çevirmenlerin içinde bulunduğu çeviri durumlarından hareketle şiddet bölgelerinde görev yapan çevirmenlerin çatışma durumlarındaki uygulamalarını ve bunlardan yola çıkarak çeviri olgusunu değerlendirmektedir. Kendi önerdiği yaklaşım olan, “emperyalizm sonrası çatışma durumlarının uluslarüstücü incelemesi” sayesinde, Balkanların ayrışık ve çokmerkezli yapısının -sömürgecilik sonrası sömürgeci-sömürge ikiliğine göre- daha geniş bir bakış açısıyla incelenebileceğini öne sürmektedir (Stahuljak, a.e., s. 269). Stahuljak'a göre bu koşullarda egemenlik ilişkisi de ikili değildir çünkü çeviri durumunda birden çok taraf bulunmaktadır. Araştırmacı, önerdiği bileşik modelin, egemenlik söyleminin ve stratejilerinin incelenmesine olanak tanıdığını savunmaktadır. Ancak bununla birlikte bu yaklaşımın temelinde, çeviri durumunun içinde bulunan hiçbir tarafın (sömürgecilik sonrası durumların tersine) çeviriye egemen olma çabası taşımaması, bununla birlikte tarafların kendi durumlarını anlatmak için çeviriye gereksinim duymaları ve dolayısıyla iktidarın, gücün etkilerine açık durumda bulunmaları yatmaktadır (Stahuljak, a.e.). Özetle Stahuljak, sömürgecilik döneminin değişkenleriyle açıklanamayacak, daha farklı koşullar içeren bir çeviri durumundan söz etmekte ve bu durumun araştırma yönteminin de daha geniş ve çok boyutlu bir yapıda olması gerektiğini savunmaktadır. Araştırmacının makalesinin bu çalışma açısından önemi, çeviride iktidar ilişkilerinin farklı durumlarda farklı değişkenler içerebileceğini göstermesinde yatmaktadır.

Özetlemek gerekirse çeviride iktidar ilişkileri, belki de en açık biçimde sömürgecilik koşullarında gözlemlenebilmektedir. Gerek Niranjana'nın (1992) gerekse Sengupta'nın çalışmaları (1990; 1995) bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır. Araştırmacıların ortaya koydukları gibi sömürgecilerin incelikli stratejileri sayesinde sömürülen toplum kendini sömürenin gözünden, onun bakış açısını benimseyerek yeniden oluşturmaktadır. Dolayısıyla sömürülen kafeslenmiştir adeta. Niranjana'ya göre günümüzde bu baskıcı yapıların bilincinde olunmalı ve yapılar bu bilinçle bozulmalıdır; bu süreçte çevirmenlere de önemli görev düşmektedir (Niranjana, a.e., s. 186).

Öte yandan Stahuljak'ın da (a.g.e.) altını çizdiği gibi çeviride iktidar ilişkileri sömürgecilikle sınırlı değildir; bu durum pek çok farklı durumda, farklı koşullarda ortaya çıkabilmektedir. Nitekim bu çalışmanın bir sonraki bölümünde çevirideki

kültürlerarası ilişkileri sömürgecilik bağlamının dışında tartışan çalışmalara yer verilecektir.

1.2. Yakın Dönem Uluslararası İlişkiler, İktidar İlişkileri ve Çeviri

Çeviri ve iktidar ilişkileri konusu, daha önce de vurgulandığı gibi sömürgecilik dönemiyle sınırlı değildir. Çevirinin ideolojik boyutuna eğilen çeviribilimcilerin bazıları, hem geçmişte hem de günümüzdeki eşitsiz güç ilişkileriyle çeviri arasındaki ilişkiyi tartışmaktadırlar. Bu bakımdan Amerikalı kuramcı Lawrence Venuti'nin çeviri olgusuna küresel güç dengeleri çerçevesindeki iktidar ilişkileri açısından yaklaşan bakış açısı, dikkate değerdir. Venuti, çevirinin sömürgecilik döneminde olduğu gibi günümüzde de bakışsız güç ilişkilerini yansıttığını savunmaktadır. Araştırmacı, *The Scandals of Translation* adlı kitabında çevirinin, egemenlik ve bağımlılık ekseninde gelişen ilişkilerin içine işlemiş bir kültürel uygulama olduğunu belirtmektedir (Venuti, 1999: 158). Bu bağlamda çeviri, gelişmekte olan ülkelerde (Venuti bu kavramı, küresel kapitalist ekonomide güçsüz bir konumu anlatmak için kullanır) önceleri sömürgeci gücün dilinin yerel halka öğretilmesi sırasında, sonraları, sömürgecilik sonrası dönemde, yani günümüzde ise ekonomik büyümeyi sağlama amacıyla egemen **lingua franca**'nın dolaşımının sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Kuramcıya göre, günümüzde de sömürgeciliğin yeni bir türü olan, uluslarüstü şirketlerin neosömürgeci projeleri, bu şirketlerin başka ülkelerdeki işgücünü ve pazarları sömürmesi gibi uygulamalar, reklam anlaşmalarından, popüler romanlara ve çocuk romanlarına, kullanma talimatlarının çevirisine, birçok alandaki çeviriler olmadan yürütülemez (Venuti, a.e.).

Venuti, Miyoshi'den (1993, aktaran Venuti, 1999: 160) hareketle günümüzde de emperyalist projelerin sona ermediğini, bu tür çalışmaların uluslarüstü şirketler görünümü altında yürütüldüğünü öne sürmektedir. Dolayısıyla Venuti'nin söylemeye çalıştığı, küresel ekonominin son analizde emperyalizme, egemen devletlere hizmet ettiği'dir. Venuti'ye göre geçmişin sömürgecilik düzeniyle günümüzün uluslarüstü şirketlerinin yapısı arasında temelde farklılık yoktur. Tek değişiklik, geçmişte bir ulus devlete ya da dini bir yapıya hizmet eden sistemin günümüzde şirket sermayesine hizmet etmesidir. Öte yandan, bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde,

emperyalizmle küreselleşme olarak tanımlanan dönem arasında farklılıklar bulunduğunu ve küreselleşmenin emperyalizmin aksine, tutarsız, belli bir amaca bağlı olmayan, merkezsiz bir olgu olduğunu savunan, dolayısıyla Venuti'nin çeviri, küreselleşme ve emperyalizm konusundaki iddialarına karşıt görüşler öne süren John Tomlinson (1999; 2004) , Anthony Giddens (1998) gibi araştırmacıların kuramları da tartışılacaktır. Bu kuramcıların tezleri değerlendirilerek, çeviri olgusunun günümüzün siyasi-ideolojik koşullarında kültürel bir uygulama olarak nereye oturduğu incelenecektir. Bu noktadaki amaçlardan biri, çeviride ideoloji tartışmaları söz konusu olduğunda konuyu hem geçmiş hem de günümüz açısından, egemen devletlerin sömürgeci-emperyalist uygulamaları eksenine sınırlayan yaklaşıma alternatif bir bakış açısı ortaya koyabilmektir.

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi Venuti, geçmişte olduğu gibi günümüzde de çevirinin egemen ve ezilen kültürler, diller arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmasına hizmet ettiğini ileri sürmektedir: Batılı haber kurumları ve Amerikan film ve televizyon şirketleri küresel bilgi ve eğlence sektörünü ellerinde tutmaktadır; uluslararası şirketlerin yerel pazarda rekabet etmesi de çevirilerin etkinliğine bağlıdır (Venuti, a.e., s. 165). Venuti'ye göre günümüzde İngiliz ve Amerikan yayınevleri, egemenlerin değerlerini, örneğin romans ya da gerilim gibi edebi türleri de içeren **metropolitan** tüketiciliği çekici bulan bir küresel okur kitlesi yaratmış durumdadır. Uluslararası yayıncılar doğrudan siyasi dayatmalara dayanmayan, buna karşılık kültürel ve ekonomik boyutlara odaklanan, baskıcı olmayan ama pazarı sömüren bir egemenliğe sahiptirler (Venuti, a.e., s. 167).

Bu söylenenler ışığında anlaşılmaktadır ki Venuti, emperyalist dönemin bazı özellikleri değişse de temel, sömürüye dayanan yapının sürdüğünü ve çevirinin de bu yapının devamlılığını sağlayan bir etmen olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Araştırmacıya göre çevirinin en büyük skandalı, her çeviri uygulamasında görülebilecek olan eşitsizlik ve dengesizlik; her çeviri uygulamasında gözlemlenebilecek egemenlik kurma ve bağımlılığa dayalı ilişki biçimleridir (Venuti, a.e., s. 4).

Venuti, popüler estetikle çeviri pratiği arasındaki ilişkiye de değinerek, popüler yapıtların akıcı çeviriler talep ettiğinden söz etmektedir. Akıcı çevirilerde ise genellikle standart bir dil kullanılır, sıradışı dil kullanımları ve biçim denemeleri

seyrektilir; böylece geniş bir okur kitlesine seslenilebilir. Akıcılık yoluyla yabancı eserin yerlileştirmesine, erek okurun kendi ideolojisi ve kodlarına uygun bir eser ortaya konmasına rağmen, okurda yabancıyla karşılaşılıyormuş yanılısaması uyandırılır (Venuti, a.e., s. 12).

Amerikan kültürünün küreselleşmeyle birlikte tüm dünyaya yayılması sonucu, pek çok kültür de Amerikan kültüründen etkilenmiştir. Venuti bu noktada önemli bir noktanın altını çizer; araştırmacıya göre Amerikan ya da İngiliz okur tarafında ilgiyle karşılanan eviri eserler de genelde bu Amerikan etkisinin izlerini taşıyan yüksek edebiyat eserleridir (Venuti, a.e., s. 155). Venuti'ye göre Amerika'da çok okur bulan yabancı yüksek edebiyat eserleri, yerel statükoyu rahatsız etmeyecek kadar yabancılıktan uzaktadırlar, Amerikan değerlerine yakın durmaktadırlar. Yayıncılar da zaten eviri için, yurtdışındaki eserler arasından Amerikan kültürüne daha yakın olan eserleri seçmektedirler (Venuti, a.y.). Dolayısıyla burada, küreselleşmenin kendini tekrar eden bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Egemen yayın dünyasına adım atan edebi eserler aslında yabancı değil, erek okura, küreselleşme yoluyla diğer kültürlerin Amerikalılaşması, Batılılaşması sonucu tanıdaık gelen eserlerdir. Bu noktanın Spivak'ın (2000) nc dünya ülkelerinden Batı dillerine yapılan çevirilerde birörnek, tek sesli eserler ortaya konuğu savıyla ya da Sengupta'nın (1990; 1995) Tagore çevirileriyle ilgili olarak öne srdğu, bilinçli olarak egemen kültürün beğeni ve normlarına uyum sağlama çabasıyla bağlantısı gözden kaçmamalıdır. Öte yandan tüm bu tartışmalarda ünlü çeviribilimci Gideon Toury'nin çevirinin erek kültür ürünü olduğu savı (Toury, 1985: 19) denklemin içine katılmalıdır. Bu sav göz önünde bulundurulduğunda, üçüncü dünya ülkelerinin dillerine egemen dillerden yapılan çevirilerde de erek odaklı bir yaklaşım izlenip izlenmediği sorusu akla gelir. Olasıdır ki -ister egemen kültür ister üçüncü dünya ülkesi olsun- her erek kültür, kaynak metni erek kültür normlarına yaklaştırma eğilimindedir ve bu durum, salt egemen dillere yapılan çevirilerde ortaya çıkan bir durum değildir; dolayısıyla bu eğilimi çeviride egemen devletlerin belirleyiciliği söylemiyle sınırlandırmak doğru değildir.

Venuti yayıncıların eviri eserlere yaklaşımını da ele alır; yayıncıların tutumunun temelde ticari olduğunu ve hatta emperyalist bir bakış açısının izlerini taşıdığını söyler. Bir oksatarın çok satmasının tek yolu mevcut yerel kültürde

geçerliliği olan beklentileri karşılamasıdır. Dolayısıyla yayıncı da çeviri eser seçimini yerel pazardaki beklentilere göre belirler (Venuti, a.e., s. 124). Venuti, gerek ABD ve İngiltere gibi egemen ülkelerde, gerekse gelişmekte olan ülkelerde yayımcıların çeviri eserlere yaklaşımında temel kaygının ticari olduğunu belirtmektedir (Venuti, a.e., s. 186-187).

Venuti'nin *The Scandals of Translation* (a.e.) adlı kitabında çeviri olgusuna olumsuz bir açıdan yaklaştığı, çeviriyi egemen devletlerin ve şirketlerin sömürü aracı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Pek çok farklı boyutu olan, farklı eyleyenler ve koşullar çerçevesinde gelişen bir olgu olan çevirinin genel bir olumsuzluk şemsiyesi altında değerlendirilmesinin belli sakıncaları ve eksiklikleri barındıracağı açıktır. Her şeyden önce bu tür savların karmaşık bir olgunun tek yönüne yoğunlaşmaları ve bu boyutu olgunun bütünü gibi sunmaları sakıncalıdır. Ayrıca, bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Turgay Kurultay'ın (2007a) başka bir inceleme üzerinden dikkati çekmeye çalıştığı ve görgül veriler üzerinden ortaya koyduğu gibi, verilere başvurmaksızın aşırı genellemeci saptamalarda bulunmak, özellikle eşitsiz ilişkiler söz konusu olduğunda kolayca düşülebilecek bir yanıltır.

Çeviri ve ideoloji konusuna eğilen *Küreselleşmenin Bakışsız Güç İlişkileri Bağlamında Çeviri Kuramlarına Yeniden Bakış* (2002) adlı bir diğer çalışmada ise İsmail Kaplan, Gideon Toury'nin Betimleyici Kuramı ile Hans Vermeer'in Skopos Kuramı'nı küreselleşme bağlamında ortaya çıkan bakışsız güç ilişkileri açısından değerlendirmektedir. Kaplan'a göre günümüzde çeviri edimi, eşitsiz ilişkilerin çevrelediği bir ortamda gerçekleşmektedir; bu eşitsiz ilişkiler emperyalizm ve sömürgeciliğin mirasıdır; sömürgecilik ve emperyalizm 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sömürülen halkların, ülkelerin direnişi sonucunda zayıflamış olsa da, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni bir biçim kazanarak yeniden ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle birlikte, ABD'nin başını çektiği bir grup güçlü ülke ekonomik, askeri ve siyasi güçlerinin yanı sıra, kültürel alanda da neredeyse tekel konumuna yerleşmişlerdir. ABD'nin kültürel ürünleri, modern teknolojik olanaklar da kullanılarak diğer ülkelere yayılmaya başlamıştır ve bu koşullar altında güçsüz ülkelerin emperyal güçlerle olan kültürel ilişkileri üzerindeki kontrolleri ve birbirleriyle olan kültürel ilişkileri de zayıflamıştır. Kaplan'a göre Toury ve Vermeer'in kuramları ise, çeviri olgusunu ele alırken bu bakışsız güç ilişkilerini

ve çevirinin bu ilişkiler içindeki siyasi rolünü göz ardı etmektedir (Kaplan, 2002: 268-269).

Kaplan, ABD'nin kültürel ürünlerinin egemen ve yaygın olduğu bir ortamda, Türkiye'nin durumunu ise şöyle özetlemektedir:

“Türkiye’de yayınevleri, New York ve Londra yayınevlerinin fiilen birer şubesi durumuna düştü. (...) İngilizce’den Türkçe’ye çeviri, Türkçe’den İngilizce’ye çevirinin onbinlerce katını buluyor. New York ve Londra’da piyasaya çıkan her ürün anında Türkçe’ye çevriliyor. ABD ve İngiltere patentli her moda sel gibi Türkiye’ye akıyor. Türkçe’den İngilizce’ye yapılan çeviriler çok sınırlı kaldığı gibi, yine Amerikan ve İngiliz kültür ağının istemine bağımlı bulunuyor.” (Kaplan, 2002: 270)

Kaplan’a göre Türkiye’nin yaşadığı sorunlar Arapça, Urduca, Yunanca gibi diller için de geçerlidir; kaldı ki bu ülkelerin birbirleriyle olan kültürel alışverişleri de doğrudan değil egemen güçlerin aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle örneğin Türkiye, Latin Amerika’ya ilişkin haberleri ABD-İngiliz haber kaynaklarından almakta, bu ülkelerin edebiyat ürünleri de yine güçlü ülkeler aracılığıyla Türkiye’ye ulaşmaktadır (Kaplan, a.e., s. 270).

Kaplan’a göre

“Türkçe’den ve diğer Doğu dillerinden başta İngilizce olmak üzere Batı dillerine yapılan oryantalist çevirilere gelince, bunlar Batı’da sömürgeciliğin çıkarlarına göre tanımlanmış bir “öteki”, bir Türk, bir Arap, bir Hintli, bir Çinli kimliği oluşturmuş, sömürgeci uygulamaları hak eden ikinci sınıf yabancı insan ve ikinci sınıf yabancı halk imgesini yerleştirmiştir. Günümüzde Batı dillerine yapılan çeviriler de Batı’daki kültür sanayinin denetimi altında gerçekleşiyor (...) Küreselleşmenin hegemonyacı gerçekliği çeviri edimini böylece ister istemez siyasal bir eyleme dönüştürüyor. Çeviriler, eşitsiz güç ilişkileri çerçevesinde genellikle, ister kaynak dizgeyi, ister erek dizgeyi oluştursun, hegemonyacı tarafın edimleri ve ürünleri olarak anlam kazanıyor.” (Kaplan, a.e., s. 272)

Görüldüğü gibi Kaplan’ın çeviri edimine bakışı temelde, asimetrik güç ilişkilerine ve hegemonya olgusuna yoğunlaşmıştır. Ancak burada yine, yukarıda da değindiğimiz gibi Batı dünyasının dışındaki ülkelerin de kendi dillerine yapılan çevirileri, kendi çıkarlarına göre manipüle edip etmedikleri sorusu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin Türk ya da Hintli okurun da günümüzde -çevirinin erek kültür olgusu olduğu savı göz önünde bulundurluursa- erek kültürün normlarına, ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmiş çevirilerle karşılaşp karşılaşmadığı tartışılmalıdır.

Kaplan, Vermeer'in Skopos Kuramı'nı, "çeviri eylemini araçsal bir mantıkla teknik bir olgu olarak irdelediği ve bu teknik olguyu kuşatan hiyerarşik güç ilişkilerine değinmediği" (Kaplan, a.y.) gerekçesiyle, Toury'nin Betimleyici Kuramı'nı ise çeviriyi erek kültürde gerçekleşen bir olgu olarak ele alması nedeniyle (Toury, 1985) diller ve dizgeler arasındaki tarihsel bağlantıları dikkate almadığı için eleştirir (Kaplan, a.e., s. 271-272). Kaplan'a göre bu kuramların eksikliklerini gidermek için "günümüzün ağır bir hegemonyacılığa dayalı küreselleşme olgusu, çeviri kuramlarının gündemine girmeli ve çeviribilim kavramları bu olguyu yansıtacak biçimde gözden geçirilmelidir (Kaplan, a.e., s. 273).

Kaplan çalışmasında çeviribilim alanındaki kuramsal tartışmalar açısından önemli noktaların altını çizmekte, alanın en öne çıkan kuramlarından ikisini, çeviride ideolojik ve tarihsel boyutu es geçmekle eleştirmektedir. Çeviride küreselleşme ve iktidar ilişkileri konusuna değinerek, bu alandaki gelişme ve tartışmaların çeviri kuramlarına yansıtılması gerektiğini savunmaktadır. Bu tez çalışmasının da amaçlarından biri, ideoloji ve küreselleşme kavramlarını çeviriye yansımaları ve çeviribilimsel tartışmalarla ilişkileri açısından ele almaktır. Öte yandan bu çalışmada, küreselleşme ve çeviri konusu salt egemen devletlerin emperyalist uygulamaları eksenine değil, küreselleşmeyi emperyalizmin aksine, tutarsız, belli bir amaca bağlı olmayan, merkezsiz bir olgu olarak gören yaklaşımlar da (Giddens, 1994; Tomlinson, 1999; 2004) tartışmaya dahil edilerek ele alınacaktır.

Türkçeden Almancaya edebiyat çevirilerinde çevrilecek yapıtların seçimi ve çevirilerin alımlanışını belirleyen koşullar ise Serpil Hotaman'ın *The Situation of Turkish Literature in the Turkish Polysystem - A Descriptive Study* (<http://www.translationdirectory.com>, (Çevrimiçi), 18 Temmuz 2012) adlı çalışmasında ele alınmıştır. Araştırmacı, Almanların Türkleri 'öteki' olarak gören bakış açısının, Türk edebiyat eserlerinin alımlanışında etkili olduğunu belirtmektedir. Çalışmada Türkçeden Almancaya, Almancadan Türkçeye çeviriler iktidar ilişkileri bağlamında ele alınmakta, Türkçeden Almancaya çevirilerin sayısının Almancadan Türkçeye çevirilerden az olması ya da Almanların Türk edebiyatına önyargılı yaklaşımı gibi olgular, Almanya'nın Türkiye'ye kıyasla baskın bir güç olmasıyla ilişkilendirilmekte ve hatta söz konusu çeviri ilişkileri ile sömürgecilik sonrası bağlam arasında bağlantılar kurulmaktadır (Hotaman, a.e.).

Turgay Kurultay ise *Görev ve Dünyaya Açıklık Arasında Edebiyat Çevirisi - Almanca'da Türk Edebiyatının Durumu ve Arka Planı* (2007a) adlı çalışmasında kültürlerarası iktidar ilişkileri ele alınırken Hotaman'ın yaptığı gibi genellemelere gitmeden önce görgül verilere dayanmanın gerekliliğinden söz etmektedir (Kurultay, a.e., s. 191). Kurultay'ın araştırmasında ortaya koyduğu veriler göstermektedir ki, Türkçeden Almancaya ve Almancadan Türkçeye çeviriler arasında sayısal açıdan büyük bir fark yoktur; kaldı ki yaşayan yazarların çevirileri değerlendirildiğinde, Türkçeden Almancaya daha fazla çeviri yapılmaktadır (Kurultay, a.e., s. 194). Öte yandan Kurultay, çeviri sayısından daha önemli olanın çevirilerin alımlanması ve yazarların çevrildikleri dillerdeki etkileri olduğunu belirtmektedir (Kurultay, a.e., s. 192). Bu bağlamda Kurultay'a göre

“Türkçe'den Almanca'ya edebiyat çevirisi, dikkat çekici biçimde, Almanya'da yerleşmiş Türk kökenli azınlıkla bağlantı içinde düşünülüyor. Birçok tartışma ve incelemede, Türkçe'den edebiyat çevirilerinin Almanya'daki Türkleri, Türk-Almanlarla diyalogda kültürel arka planı anlamaya katkı sağlayacağı dile getirilmekte.” (Kurultay, a.e., s. 193)

Yakın zamana kadar böyle bir eğilim görülmekle birlikte Kurultay, Orhan Pamuk'un alımlanışının farklılığını vurgulamakta, daha önce Almanya'da saygı duyulan ve yankı uyandıran Türk edebiyatçılarından Yaşar Kemal ve Nazım Hikmet'in tersine Orhan Pamuk'un, yazarlığı, edebi özellikleriyle; doğruluğu ve Türklüğü üstünden değil, bir yazar olarak değerlendirildiğini belirtmektedir (Kurultay, a.e., s. 196). Kurultay'a göre

“gerek yayın etkinliğindeki yeriyle, gerekse de alımlanış biçimiyle Türk edebiyatı, genelde periferik bir yer tutarken O. Pamuk özelinde bu durum değişmiş görünüyor. Almanca'daki edebiyat eleştirisi ve genelde Batı'daki O. Pamuk alımlaması, Doğunun durumunu yansıtan bir yazarın ötesinde onu, insanlığın durumunu düşünmede edebiyatı işleten bir kalem olarak belirlediği açıkça görülüyor.” (Kurultay, a.y.)

Kurultay'ın bu çalışmasının öne çıkan özelliklerinden biri Türkçe-Almanca çeviri etkinliğini “eşitsiz ilişki” olarak etiketlemenin sakıncalarını ortaya koyması, genellemeler yapmadan, görgül veriler ışığında görüş belirtmenin gerekliliğini vurgulamasıdır. Kurultay'ın dikkati çektiği bu nokta, başka diller arasındaki çeviri etkinlikleri için de geçerlidir elbette.

Bu çalışma kapsamında küreselleşme ve emperyalizm konularıyla bağlantılı olarak ABD'nin yakın geçmişte çeviri uygulamalarını nasıl, ne ölçüde belirlediği Lawrence Venuti (1999) ve İsmail Kaplan (2002) gibi araştırmacıların çalışmaları değerlendirilirken ortaya konmuştur. Şimdi ele alınacak kitap ise belli bir döneme ve özel, somut bir faaliyet alanına, ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'ndeki gizli kültürel faaliyetlerine, bu çalışmaların ideolojik boyutuna odaklanmasıyla öne çıkmaktadır: Frances Stonor Saunders, *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters (Kültürel Soğuk Savaş: CIA ve Sanat ve Yazın Dünyası)* (1999) adlı kitabında, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, 1950'li ve 60'lı yılları kapsayan bir dönemde, CIA'in yürüttüğü çalışmaları şöyle özetlemektedir:

“ABD hükümeti, Soğuk Savaş'ın en yoğun yaşandığı dönemde Batı Avrupa'da gizli kültürel propaganda çalışmaları yürütülmesi için çok geniş bütçeler ayırdı. Bu programın temel özelliği, varlığının fark edilmemesi olacaktı. Program CIA tarafından büyük bir gizlilik içinde yürütüldü. Bu gizli çalışmanın temel parçalarından biri, CIA ajanı Michael Josselson tarafından 1950-67 yılları arasında yönetilen **Congress for Cultural Freedom** (Kültürel Özgürlük Kongresi) idi. Bu kuruluşun otuz beş ülkede ofisi bulunuyordu, bir haber ajansı vardı; kuruluş yirmiden fazla dergi yayımlıyor, resim sergileri açıyor, üst düzey uluslararası konferanslar düzenlenmesini sağlıyor, müzisyen ve sanatçıları ödüllerle destekliyordu.” (Saunders, 1999: 1)

Hayli geniş bir çalışma alanı olan bu kuruluşun temel amacı, Saunders'a göre “Marksizm ve komünizme yakın duran Avrupa entelijansiyasını Amerikan kültürüne yakınlaştırmaktır” (Saunders, 1999: 1); Amerikan kültürüne dudak büken, onu “Coca-Cola, banyo küveti ve tanklardan ibaret sayan” (Saunders, a.e., s. 125) Avrupalı aydınları etkilemek ve görüşlerini değiştirmektir. Kanadalı araştırmacı Luise von Flotow'a (2007) göre bir diğer amaç da Avrupa'da serbest piyasa kapitalizmini yerleştirmek ve Soğuk Savaş'ta Sovyetler'e karşı ABD'nin mevzilerini güçlendirmektir. Üçüncü amaç ise kültürel çalışmaları kullanarak Sovyet politikalarının amacına ulaşmasını engellemek ve solcu entelektüellerin Sovyetler'den uzak durmasını sağlamaktır (Flotow, a.e., s. 84).

Bu bağlamda Saunders örneğin Ford Vakfı'nın (**Ford Foundation**) CIA tarafından komünizme karşı siyasi mücadelede kullanıldığını belirtmektedir; Doğu Avrupa Fonu (**The East European Fund**) adlı CIA kuruluşunun, maddi desteğinin tamamına yakını Ford Vakfı'ndan almakta olduğunu, vakfın başka CIA'le bağlantılı kurumları da (**World Assembly of Youth** gibi) desteklediğini öne

sürmektedir (Saunders, a.g.e., s. 142). Saunders, Ford Vakfı'nın ayrıca **Intercultural Publications** (Kültürlerarası Yayınlar) programını da başlattığını ve bu program dahilinde **Perspectives** dergisinin yayımlanmaya başladığını, **New Directions** (Yeni Yönler) serisi kapsamında ise George Orwell ve Henry Miller gibi yazarların kitaplarının basıldığını belirtmektedir (Saunders, a.e., s. 140).

Saunders'a göre CIA ajanları, **Hudson Review**, **Kenyon Review**, **Partisan Review** ve **The New York Times Book Review** gibi edebiyat dergilerinde makaleler yayımlamışlardır (Saunders, a.e., s. 244). CIA'in kültür savaşındaki temel stratejilerinden biri ABD etkisini fark ettirmeden çeşitli edebiyat eserlerinin yurtdışında basılmasını ve dağıtımını sağlamaktır; bu çalışmalarda CIA ajanlarına göre ticari değil operasyonel yararlar gözetilmelidir (Saunders, a.e., s. 245). Saunders'a göre Çehov'un eserlerinin çevrildiği ve dağıtıldığı **Chekhov Publishing Company**'nin (Chekhov Yayınları) arkasında, Machiavelli'nin *Prens*'inin Boris Pasternak'ın *Doktor Zhivago*'sunun, T. S. Eliot'un *The Waste Land and Four Quartet*'inin, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin yayınlarının ve pek çok başka yazarın eserlerinin çevirilerinde ve yayımlanmalarında CIA'n parmağının olduğu açıktır (Saunders, a.y.). T. S. Eliot'un *The Waste Land and Four Quartet*'i, Richard Ellmann'ın ifadelerinden Saunders'ın aktardığına göre, CIA ajanları tarafından bizzat Rusça çevirisi sipariş edilen ve sonrasında Rusya'ya havadan, uçaklarla kopyaları dağıtılan bir kitaptır (Saunders, a.e., s. 248). **The New York Times**'in 1977 tarihli açıklamasına göre CIA, Soğuk Savaş Dönemi'nde en az bin kitabın yayımlanmasında rol oynamıştır (Saunders, a.e., s. 245).

Saunders'ın hayli kapsamlı kitabı ne sömürgecilik dönemiyle ne de günümüzün çeviri ve ideoloji tartışmalarıyla tam olarak açıklanabilecek, özel bir döneme ilişkin kültür ve çeviri faaliyetlerini yansıtmaktadır. Bazı araştırmacılar da işte tam da geçmiş dönemdeki bu ve buna benzer çeviri uygulamalarının günümüzde de geçerlilik taşıyıp taşımadığını sorgulamaktadırlar. Örneğin Luise von Flotow, *Translating High Literature for Public Diplomacy* (2007) adlı makalesinde, güçlü devletlerin günümüzde de, emperyal amaçlarını gerçekleştirmek için kültür, edebiyatı, çeviriyi kullandığı söylenebilir mi, bu bağlamda neokolonyalizmden söz edilebilir mi, sorusunu sormaktadır? 1989'dan sonra eski Doğu Bloku ülkelerinin dillerine Batı ülkelerinden ve Kuzey Amerika yazınından yoğun bir şekilde çeviri

yapıldığı görülmektedir. Flotow'a göre buna ek olarak, bu yayın çalışmalarının eskiden CIA'in desteğiyle çalıştıkları bilinen Ford Vakfı ve Rockefeller Kardeşler Vakfı gibi kuruluşlar tarafından desteklendiği de bilinmektedir (Flotow, 2007: 87). Bu bilgilerin ışığında yukarıda sorulan soruya kolayca hayır demek mümkün değildir. Öte yandan Flotow, Sovyetler Dönemi sonrasında Romenceye yapılan çeviriler göz önünde bulundurulduğunda, erek kültürün de en az, çeviri işlemini başlatan güçler kadar, çevirinin seçimi ve yorumlanması bağlamında etkili olduğunu belirtmektedir (Flotow, a.e., s. 88). Flotow, Romen araştırmacı Iulia Mihalache'ye göre Batı'dan yapılan çevirilerin, erek kültürün savunma mekanizmalarını tetikleyerek Romanya örneğinde Batı karşıtı, milliyetçi yaklaşımların yükselmesini de beraberinde getirdiğini ve bu tepkilerin yayıncıların yayın programlarını ve listelerini yeniden gözden geçirmelerine neden olduğunu belirtmektedir (aktaran Flotow, a.y.). Bu bağlamda elbette, Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD tarafından desteklenen çevirilerin o dönemde erek kültürde nasıl alımlandığı sorusu akla gelmektedir. Günümüzde pasif alıcı konumunda olmayan, tepki gösteren bir erek kültürden söz ederken geçmişte, ABD tarafından desteklenen çevirilerde de verilmek istenen mesajların erek okurlar tarafından edilgen bir biçimde kabul edildiğini varsaymamak gerekir.

Flotow'a göre ABD günümüzde, eski Doğu bloku ülkelerinin dillerine, örneğin Romenceye yapılan çevirilerin dışında da diğer ülkeleri etkilemek amacıyla kültürel çalışmalar yapmayı sürdürmektedir; bu bağlamda Bush yönetimi döneminde, Laura Bush'un önderliğinde **Global Cultural Initiative** (Küresel Kültür Girişimi) projesi başlatılmıştır. Kültür ihracatının bir örneği olarak görülebilecek bu girişim çeviri projeleri ele alınırken daha ayrıntılı biçimde değerlendirilecektir.

Nedret Kuran-Burçoğlu'nun *At the Crossroads of Translation Studies and Imagology* (1998) adlı, çeviribilim ve imgebilim disiplinlerinin birbiriyle kesişme noktalarına dikkat çektiği çalışması ise, iktidar ilişkileri ve çeviri konusunun imgeler ve imgebilim üzerinden nasıl okunabileceğine ilişkin ipuçları sunmaktadır. Araştırmacıya göre çeviribilim disiplini açısından, diğerlerinin (diğer kültürün) imgesi önemli bir konudur çünkü bu imge çeviri sürecinin pek çok aşamasında devreye girmektedir; öte yandan çeviri de, özellikle bir kültürde yeni yeni oluşmakta

olan imgelerin biçimlenmesinde rol oynar. Dolayısıyla her iki alanın birbiriyle etkileşimi kaçınılmazdır (Kuran-Burçoğlu, 1998: 144-145).

Buna bağlı olarak Kuran-Burçoğlu'na göre imgeler, çeviriyi üç aşamada etkileyebilir: Çevirmenin çevireceği metinle ilgili seçimi, yani Toury'nin (1985) süreç öncesi çeviri normu adını verdiği aşamada; çeviri sırasında (bu aşamada ötekine ilişkin imgeler çevirmenin kararlarını etkileyebilir); üçüncü olarak da erek metnin alımlanmasında, (bu aşamada da okurlar açısından diğerlerinin imgesi belirleyici olabilir) (Kuran-Burçoğlu, a.e., s. 145). Yazar, çeviri eser seçiminde imgelerin önemine Türkiye'nin Batılılaşma sürecinden ve Alman Aydınlatma döneminden örnekler vermektedir. Çeviri sürecinde imgelerin kararlara etkisini vurgularken, Flaman edebiyatından Almancaya çevirilerde Almanya'da varolan Flaman imgesine uygun olarak gerçekleştirilen silme, açıklama gibi çeviri işlemlerine değinmektedir (Kuran-Burçoğlu, a.e., s. 146-147). Kuran-Burçoğlu, çevirilerin alımlanması sürecinde ise özellikle, kaynak kültürün erek kültür tarafından henüz tanınmadığı durumlarda çevirilerin, kaynak kültüre ilişkin bir imgenin oluşmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Buna ilişkin olarak, Flaman ülkelerinde 80'li ve 90'lı yıllarda Türkçeden yapılan çevirilerin, daha önce modern Türk edebiyatıyla ilişkisi sınırlı olan erek kültürde, neredeyse bütünüyle bu çevirilerde ele alınan konulara dayalı bir Türk imgesi oluşturmasını örnek göstermektedir (Kuran-Burçoğlu, a.e., s. 148).

Kuran-Burçoğlu'nun bu çalışması hem çeviribilimde imgelerin ne derece önemli rol oynadığına, hem de çeviribilimle imgebilim alanları arasında disiplinlerarası çalışmaların gerekliliğine dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmada şu ana dek ele alınan çeviri faaliyetlerinin pek çoğunda, gerek sömürgecilik dönemiyle ilgili gerekse diğer çeviri çalışmalarında egemenlerin, iktidar ilişkilerinin kurulması aşamasında kültürlere ilişkin varolan imgeleri güçlendirmek ya da yeni imgeler oluşturmak yoluna gittikleri söylenebilir. Bununla bağlantılı olarak sömürenin sömürülene sunduğu imge örneği (Niranjana, 1992) ya da ABD'ye ilişkin oluşturulmaya çalışılan imgeler (Saunders, 1999) sayılabilir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında ele alınan araştırmalarda Kuran Burçoğlu'nun (1998) vurguladığı gibi çeviribilim ve imgebilim alanları arasında disiplinlerarası çalışmaların gerekliliği öne çıkmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME VE ÇEVİRİ

2.1 Küreselleşme

Bu çalışmada şu ana kadar ele alınan araştırmacılardan çevirinin kültürel, ideolojik boyutunu tartışanlar daha çok iktidar ilişkileri ve emperyalizm boyutlarına odaklanmışlardır (Lefevere ve Bassnett, 1990; Lefevere, 1992; Venuti, 1999; Kaplan, 2002). Sömürgecilik ve çeviri konusu (Niranjana, 1992; Sengupta, 1990; 1995; Spivak, 2000) ya da yakın dönem kültürlerarası ilişkiler ve çeviri söz konusu olduğunda da (Saunders, 1999; Flotow, 2007) benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Öte yandan daha önce de belirtildiği gibi bazı bilimciler emperyalizm olgusunun günümüzde yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler; bu araştırmacıların yaklaşımları, çeviribilimde ideoloji tartışmalarına yeni bir boyut katması açısından yararlı olabilir. John Tomlinson örneğin, *Kültürel Emperyalizm* (1999) adlı çalışmasında kültürel emperyalizm olgusunun artık yeni bir açıdan ele alınması gerektiğini çünkü günümüzde küresel gücün farklı bir düzenlemesinin söz konusu olduğunu belirtmektedir:

“Bu düzenleme, yaklaşık 1960'lara kadar devam etmiş olan ve modern dönemi nitelemiş olan, 'emperyalizm' olarak bildiğimiz global güç dağılımının yerine geçer. 'Emperyalizm' yerine artık 'globalleşme' (küreselleşme) geçmiştir. Küreselleşmenin emperyalizmden farkı ondan çok daha tutarsız oluşu, kültürel bir yönelimi olmayışıdır.” (Tomlinson, a.e., s. 253)

Tomlinson'a göre “emperyalizmde (...) en azından bir amaca yönelik bir proje düşüncesi vardır: toplumsal bir sistemin bir merkezden dünyaya yayılması amacı” (Tomlinson, a.y.). Öte yandan “küreselleşme fikri, bütün global alanların birbirine bağlı olmasını ve karşılıklı bağımlılığını çok daha amaçsız bir anlamda içerir” (Tomlinson, a.e., s. 253-254). Tomlinson'a göre küreselleşme ayrıca, ulus devletlerin kültürel yapısını doğrudan etkilemektedir: “...küreselleşmenin sonuçları, ekonomik açıdan güçlü olanlar da (bir önceki çağın 'emperyalist güçleri') dahil olmak üzere bütün ulus devletlerin kültürel bütünlüğünü zayıflatmaktadır” (Tomlinson, a.e., s. 254). Küreselleşmeyle birlikte güç ilişkilerinin görece değişimini, “Batı'nın dünyanın geri kalan kısmını kavrayan pençesinin giderek gevşemesi”ni (Tomlinson, 1998: 54) modern Batılı kurumların küresel olarak

yaygınlaşmasına bağlayan Anthony Giddens da, küreselleşme ve emperyalizm arasındaki farkın altını çizmektedir:

“Hala Batı iktidarının tahakkümünde olmakla beraber, küreselleşmeden bugün artık tekyönlü bir emperyalizm olarak söz edilemez... Küreselleşmenin ilerlediği bariz herhangi bir doğrultudan söz etmek de giderek güçleşmektedir ve sonuçları da hemen hemen daimidir. O halde küreselleşmenin şu anki aşaması, barındırdığı gelişmelerle giderek artan bir biçimde bozuma uğrattığı bir önceki aşamayla karıştırılmamalıdır.” (Giddens, 1994:96)

Giddens’ın altını çizdiği güç ilişkilerinin görece değişimi ve küreselleşmeyle birlikte Batı’nın elinde tuttuğu gücün görece olarak diğer ülkelere de dağıldığı savı, bu çalışma açısından özellikle çeviri projeleri göz önünde bulundurulduğunda önem taşımaktadır. Yabancı dillere çeviri projesi TEDA’nın, Türkiye’nin günümüz küresel güç dengeleri içerisinde yeriyle bağlantısı, Giddens’ın savı çerçevesinde üstünde düşünülmesi gereken bir konudur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, TEDA projesi Türkiye’nin kültür politikaları açısından değerlendirilirken, Giddens’ın Batı dışı ülkelerin etkinliklerinin arttığı yönündeki savı da göz önünde bulundurulacaktır.

Tomlinson kültür konusunu ele alırken kapitalist kültürle tüketim olgusu arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir:

“aşağı yukarı son 40 yıldır kapitalist kültürün analizinde *tüketim* denen kültürel uygulama merkezi konuma yerleştirilmiş durumdadır. Neticede kapitalizm gitgide daha çok mal üretimi demek olduğu için bunu anlamak zor değildir. ‘Kültürel malların teslimi’ kapitalist toplumda mümkün olduğu kadar çok sayıda kültürel deneyimi piyasaya getirmek, onları fiyatlandırmak, sonra da bunlardan kar etmek demektir.” (Tomlinson, a.g.e., s. 182)

Daniel Bell’in belirttiği gibi “kapitalizm, ekonomik olarak mülkiyet kurumuna ve meta üretimine, kültürel olarak ise alım satım ilişkilerinin bütün bir topluma nüfuz etmesine temellenen ekonomik-kültürel bir sistem” (Bell, 1978: 14) olduğundan tüketimin kapitalist kültürde merkeze yerleşen bir uygulama olması doğaldır.

John Tomlinson, *Küreselleşme ve Kültür* adlı kitabında (2004) küreselleşmenin türdeş bir kültür yaratıp yaratmadığı sorusu ve küreselleşmenin metalaştırmayla bağlantısı üzerine yoğunlaşmaktadır. Araştırmacı, dünya çapındaki kültürel ürünlerde bir standartlaşma ve yakınlaşma görüldüğünü kabul etmektedir. Tomlinson’a göre müzik, film, televizyon, yiyecek ya da mimari gibi pek çok farklı

gösterge üzerinden, belli tarz ve zevklerin dünyanın her yerinde revaçta olduğunu ve benzer kültürel ürünlerin dünyanın neredeyse her yerinde bulunabildiğini görmek mümkündür (Tomlinson, 2004: 118). Öte yandan yazar, “kültürel ürünlerin küresel mevcudiyetinin *kendisinin* kapitalist bir tekkültüre doğru gidişata işaret ettiğini” (Tomlinson, a.e., s. 119) öne sürenlere şüpheyile yaklaşmamız gerektiğini belirtir çünkü araştırmacıya göre kültürel emperyalizm savını ortaya atanlar bu tür bir nüfuz etmeyi sadece varsaymakta, kültürel ürünlerin sadece varlığından, var olmalarından hareket ederek, daha derin kültürel etkilere ilişkin varsayımlara ulaşmaktadırlar. Öte yandan Tomlinson’a göre kapitalizm, küresel bir kültürün yerleşmesi sürecinde masum da değildir – “kültürel deneyimi yapılandıran ve düzenleyen, insanları ideolojik bir amaç çerçevesinde birleştiren kültürel ürünlerin etkisi değilse de, kültürün metalaştırılmasıdır” (Tomlinson, a.e., s. 121). Araştırmacıya göre küresel bir kültürden söz edilecekse bu çerçevede önce çıkarılacak kavram, metalaştırma olmalıdır: “Kapitalizm küresel bir kültürün yerleşmesinde etkiliyse bu, kültürün metalaştırılması yoluyla; kapitalist tekkültür savının daha makul bir yorumudur bu, çünkü modernlikteki kültürel pratiklerin büyük bir bölümünün metalaştığından çok az kuşku duyulabilir” (Tomlinson, a.y.). Tomlinson, metalaştırma olgusunun kültürel hayattaki yerine çalışmasının başka bölümlerinde de değinir: “Modern toplumlarda kültürel deneyimin metalaştırılması eğilimi bulunmasının son derece önemli olduğu kuşku götürmezdir” (Tomlinson, a.e., s. 118). Yazar, metalaştırmanın kültürel hayatın içinde nasıl bir yer kapladığını ve ne anlamda küresel ölçekte bir yakınlaşmayı içerdiğini şöyle açıklar:

“Gelişmiş dünyada metalaştırma modern kültürel yaşamın artık ayrılmaz bir parçasıdır; bu da kültürel deneyimin artık inkar edilemez bir biçimde daralması ve yakınlaşması anlamında gelmektedir. “Yaptıklarımız”ı yapma biçimlerimizin tek biçimde birleşmesi.” (Tomlinson, a.e., s. 124)

Belirtildiği gibi, çeviribilim içerisinde kültürel dönemeçten sonra çevirinin kültürel, ideolojik boyutunu tartışan araştırmacılar daha çok iktidar ilişkileri ve emperyalizm boyutlarına odaklanmışlardır. Bu, önemli bir gelişme olmakla birlikte, sınırlıdır da. John Tomlinson (1999, 2004) ve Anthony Giddens (1998) gibi araştırmacıların da belirttiği gibi geçmiş dönemlerdeki emperyalist yapı günümüzde

geçerliliğini yitirmiştir. Bugün küreselleşme adı verilen yeni bir düzen söz konusudur. Küreselleşme ise emperyalizmin aksine tutarsız, belli bir amaca bağlı olmayan, merkezsiz bir olgudur. Tomlinson’a göre (2004) küreselleşmenin kültürel deneyimini yapılandıran ve şekillendiren, kültürün metalaşmasıdır. Araştırmacı ayrıca dünya genelindeki kültürel ürünlerde birörnekleşme, standartlaşma görüldüğünü kabul etmektedir (Tomlinson, a.e., s. 118).

Bu ortaya konanlar ışığında belirtmek gerekir ki günümüzde çevirinin ideolojik boyutu ele alınırken -devletlerin emperyalist arzuları, uluslararası alandaki iktidar ilişkileri gibi değişkenler geçerliliğini elbette korumakla birlikte- küresel pazarın kurallarının gitgide daha fazla kendini dayattığı, ticarileşmenin önemli bir etmen olarak öne çıktığı yapı, incelemenin dışarıda bırakılamaz. Buna koşut olarak hem edebiyat çevirileri, hem de ulus devletlerin başlattığı çeviri projeleri değerlendirilirken küreselleşme ve ticarileşme kavramlarını tartışmaya eklemek, kaçınılmazdır. Bu bağlamda ele alınacak temel değişkenler ise kültürün metalaşması ve kültürel ürünlerin birörnekleşmesidir.

2.2 Küreselleşme, Ticarileşme ve Çeviri

Çalışmanın bu aşamasında küreselleşme olgusuyla edebiyat ve çeviri arasındaki bağlantıyı inceleyen bazı kaynaklar ele alınacaktır. Bu çerçevede incelenecek ilk çalışma olan Fransız araştırmacı Pascale Casanova’nın *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti* (2010) adlı kitabı, daha çok yazın alanına yoğunlaşmakla birlikte çeviriye de değinmekte, yazın, iktidar ilişkileri ve küreselleşme arasındaki ilişkileri değerlendirirken çeviriye de yansımaları olacak tartışmalar yapmaktadır. Casanova, uluslararası edebiyat dünyasını incelediği kitabında edebiyat dünyasına sinmiş iktidar ilişkilerini ortaya koymakla, çeviriyi de “uluslararası edebiyat uzamının kendine has mücadele biçimlerinden biri” (Casanova, 2010: 150) olarak tanımlamakla birlikte, günümüzde uluslararası edebiyat dünyasında ticarileşmenin ne derece önem kazandığından da söz etmektedir:

“Dünya edebiyatındaki en özgür ülkeler bile artık uluslararası ticaret yasalarının gücüne tabi; bu yasalar üretim koşullarını dönüştürürken metinlerin biçimini de değiştiriyor. Çokuluslu yayın gruplarının ortaya çıkması ve edebilik görüntüsü veren uluslararası çapta başarı kazanmış romanların çok geniş alanlara yayılması, ticari güçlerden bağımsız bir edebiyatın

düşüncesini bile şüpheli hale getiriyor (...) Valery Larbaud'un 1920'li yıllarda dünyanın her yerinden gelen avangart edebiyatın serbest dolaşımını ve kabulünü teşvik ederek milliyetçi önyargıları susturacak küçük, kozmopolit, aydın, özerk bir toplum şeklinde ortaya çıkmasını hayal ettiği "Entelektüel Enternasyonal", ticari yayılmanın getirdiği zorunluluklar yüzünden silinip gitme tehlikesiyle karşı karşıya. Bugün gerçekten de uluslararası bir edebiyat var; biçimi ve etkileri bakımından yeni olan bu edebiyat neredeyse anında yapılan çevirilerle bütün dünyaya kolayca ve hızla yayılıyor, "ulusallıktan arındırılmış" içeriği yanlış anlama riski olmaksızın her yerde anlaşılabilirliği için de olağanüstü bir başarıya ulaşıyor. Fakat enternasyonalizmden, ticari ithalat-ihracata geçtik." (Casanova, a.e., s. 189-190)

Casanova'nın bu görüşlerinde öne çıkan noktalardan biri, tektipleştirme olgusudur. Casanova bu olgunun "ulusallıktan arındırılmış" ve "herkesçe anlaşılan" ifadeleriyle altını çizmektedir. Yazar, başka bir bölümde de uluslararası başarı kazanan romanların, ticari modelin yayın sektörünün geneline yayılmasının ve Amerikan popülerlik kurallarının evrenselleşmesinin ürünü olduğunu belirttikten sonra, yayın sektörünün günümüzde bir dönüşüm geçirdiğini ve üretimin tektipleştirilmesinin bu değişimin önemli değişkenlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır (Casanova, a.e., s. 188). Bu saptamanın, bu çalışma açısından önemi şudur: Edebiyat çevirilerinde ürünlerin tektipleştirilmesinin yaygınlaşması ve eserlerin ulusal özelliklerden arındırılması yönündeki eğilimlerin artması - bu elbette bütün edebiyat çevirilerinin birörnek olduğu ya da günümüzde yapılan çevirilerin tümünde kültürel özelliklerin yok sayıldığı anlamına gelmez. Kaynak kültürün özelliklerini yoğun biçimde yansıtan çeviriler elbette günümüzde de yapılmaktadır. Burada altı çizilen ise bir eğilimdir: Birbirine benzeyen, kültürel özellikleri daha az yansıtan ya da bu özellikleri erek kültürün yabancılamayacağı, kolayca kavrayıp tüketebileceği şekilde sunan eğilim gitgide baskınlaşmaktadır- temel amaçlarından biri ulusal, kültürel değerlerini diğer ülkelere tanıtmak olan çeviri projelerinin bu amaçlarına ulaşmakta güçlük çekebileceklerini düşündürmektedir.

Casanova'ya göre ticarileşme, günümüz edebiyatında önemli bir etmen olarak öne çıkmaktadır: "(...) Edebiyatla siyaseti kaynaştıran bu yakın zamanda ulusallaşmış uzamlara -ki sayıları hala kabarıktır- en eski ve en özerkleri dahil, bütün ulusal alanlarda ortaya çıkıp gitgide güçlenen, ticari yapıları ve yayınevlerinin stratejilerini değiştirerek sadece dağıtım tarzlarını değil kitapların seçimini, hatta içeriklerini de altüst eden ticari bir kutbu da eklememiz gerekiyor" (Casanova, a.e., s. 187). Casanova'ya göre bu ticari kutup "kendini edebiyatta meşruiyetin yeni efendisi olarak dayatmaya çalışmaktadır" (a.y.). Görüldüğü gibi ticarileşme, edebiyat

çevirisinin de bir parçası olduğu edebiyat dünyasında son dönemde giderek önem kazanmaya başlamakta ve yayınevlerinin yayımlanacak ve dolayısıyla çevrilecek eserler konusundaki seçimlerini ve genel olarak yayın stratejilerini önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla edebiyat çevirisiyle ilgili tartışmalarda ticarileşme de göz ardı edilemeyecek bir etmen olarak denklemin içine katılmalıdır.

Luise von Flotow ve Reingard M. Nischik de *Translating Canada* (2007) adlı çalışmanın önsözünde tam da bu konuya, çeviri ve ticarileşme arasındaki ilişkiye değinmektedir. Araştırmacılar, çevirinin pek çok farklı eyleyenin içinde yer aldığı bir olgu olduğundan, kendi çalışmalarının çerçevesini oluşturan Kanada’da üretilmiş yapıtların Almancaya çevirileri özelinde ise Kanadalı kültür çalışanlarının, diplomatların, yayıncıların, edebiyat ajanslarının çeviri sürecinde devreye girdiğinden ve bu eyleyenlerin çoğunun, eserleri yurtdışına pazarlamayı amaçladıklarından söz etmektedirler. Araştırmacılara göre Alman-Avusturya yayınevlerinin temel amaçlarından biri ise kar getirme olasılığı yüksek olan, çoksatar özelliklere sahip eserlerin çeviri haklarına sahip olmaktır. Flotow ve Nischik’e göre, yayıncılığın devletten maddi destek görmediği Almanya’da, yayınevleri eserlerin pazarlanabilirliğini önemsemektedir (Flotow ve Nischik, 2007: 2).

Martina Seifert de *Selecting Canadiana for the Young: The German Translation of English Canadian Children’s Literature* (2007) adlı çalışmasında İngilizce Kanada çocuk edebiyatından Almancaya çeviriler üzerine yoğunlaşmaktadır. Seifert’e göre Alman çocuk ve gençlik edebiyatında 19. yüzyılın sonlarından yakın zamana dek Kanada’ya ilişkin imgeler çok fazla değişikliğe uğramamış, Kanada vahşi, acımasız doğa koşullarıyla ve bu koşullar altında hayatta kalmaya çalışan cesur, maskülen erkeklerin ülkesi olarak betimlenegelmiştir (Seifert, 2007: 221). Araştırmacıya göre 1990’lardan itibaren ise Kanada çocuk edebiyatından Almancaya çevirilerde farklı bir durum söz konusudur. Günümüzde Kanada’dan yapılan çevirilerde yerel, kültürel özellikleri taşıyan eserler çevrilmemeye başlanmış, Kanada’nın kendi kültürüne özgü niteliklerden arındırılmış eserler tercih edilmeye başlanmıştır (Seifert, a.e., s. 232). Klaus Peter Müller de benzer biçimde Almancaya öykü çevirilerinde Kanada’nın ulusal, kültürel özelliklerinin vurgulanmadığını belirtmektedir. Araştırmacı bu yeni durumu ulusal özelliklerin ikincil, kişinin ister uluslarüstü, ister yerel boyutta olsun, kimliğini oluşturmasının birincil önemde

olduğu postmodernite ve küreselleşme olgularına bağlamaktadır (Müller, 2007: 75). Ulusallığa vurgunun azaltılması, kitap sınıflandırmalarında da ortaya çıkmaktadır. Seifert, Almanya’da yakın dönemlerde İngilizce yazılmış Kanada çocuk edebiyatı eserlerinin, çok satış yapan eserlerin çevirilerinin öncelendiği İngiliz ve Amerikan çocuk edebiyatı eserleriyle birlikte, İngilizce çocuk edebiyatı genel şemsiyesi altında kendine yer bulmaya başladığını, bu ülkelerin eserlerine uygulanan yöntemle benzer biçimde Kanada kaynaklı yapıtlarda da kaynak ülkede yakalanan satış rakamlarının çeviri için birinci seçim ölçütü olarak öne çıkmaya başladığını belirtmektedir (Seifert, a.g.e., s. 232). Araştırmacıya göre, İngilizce Kanada çocuk edebiyatından Almancaya çevirilerde pek çok farklı etken rol oynamakla birlikte, satış ve pazarlama en belirleyici unsurlardır; ve çevirilerde Kanada’nın kültürel özelliklerinin törpülenmesi ya da yok sayılması, hatta eserin yazarının Kanadalı olduğunun bile belirtilmemesi, ortalama tüketici kitlesinin koşulları belirlediği küreselleşmenin tipik özelliklerinden biridir (Seifert, a.e., s. 238).

Görülmektedir ki son yirmi yıldır Alman erek kültürü, İngilizce Kanada çocuk edebiyatından çevirilerde çoksatarları, eserlerin satış oranlarını ve eserlerin kültüre özgü nitelikler taşımasını, benzer, standartlaşmış özellikler içermesini incelemektedir. Bu durum küreselleşmeyle birlikte oluşan standartlaşmanın tipik örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu dil çiftindeki çevirilerde zaman içinde görülen değişim, günümüzde edebiyat çevirilerinde ulusal öğelerin değil, homojenliğin ve çoksatarlığın öne çıkışını gösteren önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Pazarlama, satış ve ticari kaygıların çeviri olgusu içinde çok önemli bir boyut kazanmaya başladığını Klaus Peter Müller de vurgulamaktadır. Öyle ki araştırmacı, mülakat yaptığı birçok Alman çevirmenin kitap adlarını kendilerinin değil yayınevlerinin pazarlama bölümlerinin belirlemesini yıllardan beri süregelen, olağan bir uygulama olarak gördüğünü belirtmektedir (Müller, a.g.e., s. 53). Bunun dışında Müller, Kanada’da üretilmiş öykülerin Almancaya çevirilerinde yazınsal değer en önemli etken olmadığını, genelde ticari kaygılara öncelik veren yayınevlerinin, satış boyutunu güçlendirecek etmenlere de önem verdiklerini belirtmektedir (Müller, a.e., s. 74).

Bu çalışmalardan anlaşılmaktadır ki ticarileşme, çeviri olgusunun içinde göz ardı edilemeyecek bir yer kazanmaya başlamıştır. Gerek Casanova'nın değerlendirmeleri (2010), gerekse Kanada'da üretilmiş yapıtların Almancaya çevirileriyle ilgili saptamalar (Flotow ve Nischik, 2007; Seifert, 2007; Müller, 2007) bu noktaya işaret etmektedir. Bu durumun çeviri projeleri açısından anlamı ise şudur: Devletçe desteklenen, kaynak kültürün özelliklerinin öne çıkarılmasının hedeflendiği çeviri projelerinde, pek çok farklı eyleyenin -özellikle de yayınevlerinin- devreye girmesiyle, eserlerin satış rakamlarının öncelenebildiği görülmektedir. Bu durumun, çeviri projelerinin temel hedefleriyle ne derece örtüştüğü, tartışmalıdır. Özellikle de yüksek satış rakamları yakalamak amacıyla, çevrilmek üzere kaynak kültüre özgü öğeleri daha az vurgulayan yapıtların seçilmesi ya da çevirilerde kaynak kültüre özgü öğelerin daha az vurgulanması yönünde bir eğilim söz konusu olduğunda -ki Kanada'da üretilmiş yapıtların Almancaya çevirilerinde bu eğilim açıkça görülmektedir- bu durum daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda kaynak kültürde yer alan kurumların amaçladığının tersine, kaynak kültürün özelliklerinin istendiği kadar öne çıkarılamayacağı açıktır.

2. 3. Erek Kültür Dizgesiyle İlişkisi Bakımından Çeviri Olgusu

Çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak kendini kabul ettirme sürecinde Gideon Toury'nin katkısı büyüktür. Toury, erek odaklı yaklaşımında, çevirinin dizgeli, betimleyici ve işlevsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini belirtmektedir (Toury, 1985). Araştırmacıya göre çeviri yalnızca bir dizgeye, erek kültüre ilişkin bir olgudur. Bir metnin çevrilip çevrilmeyeceğine ve çeviri sürecine ilişkin kararlar bu kültürde alınır. Çeviriler, çeviri metinler ise artık kaynak dizgeden çıkmıştır, ayrılmıştır ve bu ürünlerin ne kaynak metni ne de dili etkilemeleri söz konusudur; öte yandan çevirilerin alıcı kültür ve dil üstündeki etkileri yadsınamaz (Toury, a.e., s. 19). Araştırmacı, çevirinin erek kültürle ilişkili bir olgu olduğu savını farklı çalışmalarda yineler (Toury, a.e., s. 29).

Başka araştırmacılar da çalışmalarında çevirinin erek kültürle bağlantısının altını çizmektedir. Lawrence Venuti örneğin, Toury'nin erek kültüre yaptığı vurgunun günümüzde çeviriyi özerk bir olgu olarak ele alan çoğu araştırmacı

tarafından kabul edildiğini belirterek (Venuti, 1999: 27) çoğu edebiyat çevirisi çalışmasının erek kültür tarafından, o kültürün beğeni ve amaçlarına göre biçimlendirildiğini -bu durumu eleştirse de- vurgulamaktadır (Venuti, a.e., s. 11).

Öte yandan Toury'nin bu yaklaşımı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çevirinin salt erek kültürle bağlantılı olduğunun savunulması bazı araştırmacılara göre fazlaca provokatif bir savdır. Turgay Kurultay örneğin, bu savın çevirinin kültürlerarası iletişimi neredeyse yok sayan bir yönünün bulunduğunu belirtmektedir (Kurultay, 2000). Theo Hermans da, *Translation in Systems* adlı çalışmasında Toury'nin çeviribilimin özerkliğini sağlamlaştırmak amacıyla erek kültür kavramına fazla yaslandığını belirtmektedir. Hermans'a göre bu yaklaşım, çeviribilimsel çalışmalar başlamadan önceki dönemlerdeki kaynak odaklı yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda anlaşılır olsa da, Toury'nin çevirinin salt erek dizge ürünü bir olgu olduğu yönündeki savının bugün tartışılır olduğu açıktır (Hermans, 1999: 40).

Özetle, günümüzde Toury'nin çevirinin salt erek kültürle ilişkili olduğu savı tartışılır olsa da, çevirinin genel olarak erek dizgede gerçekleşen, bu dizgede yer alan kurum ve eyleyenlerin beklentileri, amaçları yönünde gelişen ve biçimlendirilen ve etkileri yoğunlukla bu kültüre dönük bir kavram olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. Öte yandan kaynak kültürde yer alan kurum ve eyleyenlerin çeviri sürecini belirleme çabaları da farklı örneklerle karşımıza çıkabilmektedir. Yukarıda da sözü edilen Kanada'da üretilen yapıtların Almancaya çevirileri, örneklerden biridir.

Kanada kaynaklı yapıtların Almancaya çevirilerini inceleyen *Translating Canada* adlı çalışmada Flotow ve Nischik, kitabın editörleri olarak dört temel soruya yanıt aradıklarını belirtmektedir: Kanada'da çevrilmek üzere hangi eserler seçilmektedir? Alman yayıncılar hangi eserleri seçmektedir? Bu yapıtlar nasıl çevrilmektedir? Bu yapıtlar nasıl alımlanmaktadır (Flotow ve Nischik, 2007: 3)? Araştırmacılara göre kitabın geneline bakıldığında, Kanada'nın, yani kaynak ulusun kurumlarının çeviri sürecine müdahale etme çabası açıkça görülmektedir. Kanada kurumları dış siyasette etkili olma ve kaynak kültürün ülke dışındaki alımlanışını değiştirme amacıyla çeviri sürecini yönlendirmeye çalışmaktadır. Öte yandan Flotow ve Nischick'e göre çeviri, daha çok erek kültürle ilişkili bir olgudur. Erek kitleye sunulacak metinlere daha çok erek kültürde yer alan yayıncı, çevirmen, eleştirmen, akademisyen gibi eyleyenler karar vermektedir. Bu kararları da erek kültürdeki

sosyal “gereksinimler” -Almanya örneğinde belli bir dönemde kadın yazarların eserlerinin daha çok çevrilmesi örneğinde görüldüğü gibi- , akımlar, erek kültürün okuma eğilimleri etkilemektedir (Flotow ve Nischik, a.e., s. 6).

Martina Seifert de *Selecting Canadiana for the Young: The German Translation of English Canadian Children’s Literature* (2007) adlı çalışmada erek kültürdeki değişimlerin, kaynak kültüre ilişkin yorumların değişmesini de beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda örneğin Almanya’daki Nazi Dönemi edebiyat eserlerinde Kanadalılar Ari ırkın temsilcisi kahramanlara dönüşmüş, savaş sonrası dönemde Kanada bir kaçış ülkesine evrilmiş, yakın zamanlarda ise ekolojik bir cennet olarak betimlenmeye başlanmıştır (Seifert, 2007: 221, 222). Özetle, tüm bu süreçlerde erek kültür belirleyici bir konumdadır. Ve yalnızca Flotow ve Nischik’in altını çizdiği Kanada hükümetinin değil, çeviri sürecini kaynak kültürden belirlemeye, yönlendirmeye çalışan tüm eyleyen ve kurumların, erek kültürün bu belirleyiciliği nedeniyle amaçlarına ulaşmalarının güç olacağı açıktır.

3. KÜLTÜR POLİTİKALARI VE ÇEVİRİ

3.1. Türkiye’de Batılılaşma, Kültür Politikaları ve Çeviri

Bu tez çalışmasında şu ana kadar çeviride ideoloji ve kültür kavramları farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Ülkelerin kültür politikaları da ideoloji boyutunun en açık biçimde ortaya çıktığı alanlardan biridir. Çalışmanın bu aşamasında Türkiye’de kültür politikalarının çeviriyle ilişkisi incelenecektir. Bu bağlamda batılılaşma, kültür politikaları ve çeviriyle ilişkili çeşitli kaynaklar ele alınacaktır. Kaynaklara ilişkin değerlendirmelerin sonucunda hem Cumhuriyet’in ilk dönemlerindeki hem de daha yakın geçmişteki kültür politikalarının ortaya konması, çevirinin bu politikaların içindeki yerinin belirlenmesi ve buna ek olarak bütün bu değerlendirmelerin kamu diplomasisi ve çeviri boyutu çerçevesinde çeviri projeleriyle bağlantısının irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde ilk olarak Turgay Kurultay’ın “Cumhuriyet Türkiyesinde Çevirinin Ağır Yüğü ve Türk Hümanizması” (1998) adlı çalışması incelenecektir.

Turgay Kurultay, *Cumhuriyet Türkiyesinde Çevirinin Ağır Yüğü ve Türk Hümanizması* adlı çalışmasında (1998), bir “çeviri cumhuriyeti” olarak adlandırdığı, çevirinin ulusal politikaların odağına yerleştirildiğini belirttiği Cumhuriyet Türkiyesinde (Kurultay, a.e., s. 13) çeviri olgusuna nasıl yaklaşıldığına ilişkin önemli saptamalarda bulunmaktadır: “Cumhuriyet oluşumu içinde çeviriye tanınan yer, çevirinin bilginin ve kültürün asıl kaynağı olduğu yargısından yola çıkmaktadır; yani bilinçli ve açık (manifest) olarak çeviriye, çeviriyle gelen yapıtlara üstün statü tanınmıştır” (Kurultay, a.y.). Kurultay’a göre Türkiye’nin -makalenin yayımlanış tarihi itibarıyla- 75 yıllık çeviri serüveni, kendiliğinden gelişen bir süreci yansıtmaz, “kapsamlı ve iddialı bir projedir; toplumsal ve kültürel bir proje” (Kurultay, a.y.). Dolayısıyla çeviri, kültür politikasının parçasıdır.

Cumhuriyet Dönemi’nde çeviriye özel bir yer tanındığını Betül Parlak da *Bir Çeviri Eserler Bibliyografyası Işığında Türkçe’de İtalyan Kültürü* adlı çalışmasında (2011) vurgulamaktadır:

“Cumhuriyetin ilk yıllarından I. Neşriyat Kongresi’ne kadar geçen süreçte çeviriye çok önemli bir işlev yüklendiğini, çoğu aynı zamanda cumhuriyetin kurucu eyleyenleri arasında bulunan kültür adamları ve aydınların özel sektör yayıncılığıyla da bir şekilde ilişkileri bulunduğunu ve çeviriye yüklenen işlev doğrultusunda “çeviri faaliyetini” planlamak gerektiği konusunda atılımlarda bulunduklarını biliyoruz.” (Parlak, a.e., s. 220)

Parlak’a göre, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, M.E.B çevirilerinin başında yer alan sunuş yazısında “çevirinin bir ulusun uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyine erişmesinde sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetilmesi ve gerçekleştirilmesi gereken bir etkinlik olduğuna inancını dile getirerek kültür planlamasındaki ‘araç’ rolünü de vurgulamıştır” (Parlak, a.e., s. 222).

Öte yandan Kurultay, Tercüme Bürosu devlet eliyle gerçekleştirilen bir proje olsa da, yapılanların devlet boyutunu aştığını, devletin sponsorluğunda toplumsal bir çeviri hareketine dönüştüğünü, birçok aydının coşkulu katılımıyla gerçekleştiğini belirtmektedir (Kurultay, a.e., s. 16). Araştırmacının, Tacettin Kayaoğlu’nun çalışmasına atıfta bulunarak Tercüme Bürosu çerçevesinde ortaya koyduğu veriler Cumhuriyet Türkiye’sinin Batılılaşma anlayışıyla ilgili ipuçları sunmaktadır. Bu dönemde özellikle Batı klasiklerinin çevirisine yer verilmiştir. Büro’da 26 yılda yayımlanan 1120 yapıtın 831’i Batı klasiğidir. Modern ve yeni yapıtların sayısı ise yalnızca 39’dur (aktaran Kurultay, a.e., s. 18). Bu durum, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı biçimde tartışılacak bir sava, Cumhuriyet aydınının adeta zamanda dondurulmuş, statik bir Batı imgesine tutunduğuna kanıt sayılabilir. Ancak bu tartışmayı şimdilik ilerleyen sayfalara bırakarak, Kurultay’ın Osmanlı’da çeviri ve batılılaşma ilişkisi üzerine söylediklerine dönelim. Ona göre Batı’dan çevirilerin gerekliliğine Lale Devri’nde, 18. yüzyılın başlarında karar verilmişse de, Batı’dan ilk dönemlerde edebiyat ve kültür alanlarında çeviriler yapılmamıştır (Kurultay, a.y.). Hilmi Ziya Ülken ise Tanzimat Dönemi’nde tekniğe ilişkin yapıtlar Batı’dan çevrilirken, edebiyat ve felsefe alanlarında daha çok Doğu’dan çeviri yapıldığını belirtmektedir (Ülken, 1997: 320). Bu durum elbette, örneğin Saliha Parker’in de altını çizdiği gibi Tanzimat Dönemi’nde Avrupa kültür ve edebiyatına ilginin arttığı, reformların “resmi ve bilinçli Batılılaşmanın geri dönülmez ifadesi” olduğu gerçeğini örtmez (Paker, 2003: 27). Bu dönemde, çeviri yapıtlar aracılığıyla yeni, Batılı

edebiyat türleri Osmanlı edebiyat dizgesine giriş yapmaya başlamış ve erek yazın çoğuldizgesinde önemli çalkantılar, yer değiştirmeler, dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır (Paker, 2003). Öte yandan Kurultay ve Ülken'in söyledikleri, Batılılaşma çabasının öncelikle teknik alana yoğunlaştığını göstermektedir. Batının tekniğine odaklanan bu eğilimi ideolojik bir çerçeve içerisinde somutlaştıran ise Ziya Gökalp olacaktır (Koçak, 2001). Kurultay'a göre Batı'nın ulaşılmak istenen bir hedef olarak öne çıkması Encümen-i Daniş döneminde (Kurultay, a.g.e., s. 19). Ardından, yine Tanzimat döneminde devlet eliyle Daire-i İlmiye kurulmuştur; bu kurumda da Batı'yla mücadele, rekabet söz konusudur ancak bu kez, Kurultay'ın altını çizdiği gibi Yunan ve Latin klasiklerinin de çeviri kaynağı olarak kabul edilmesi -bu metinler pratik yararın dışında bilgi gereksinimini ortaya koydukları için- önemli bir dönemece işaret etmektedir: “Bu dönemdeki Yunan ve Latin dillerinden çeviri yapma isteği, İslami geleneğin ötesinde yeni bir arayış anlamına geliyordu” (Kurultay, a.e., s. 20). Bu noktada yalnızca tekniğe değil, Batı'nın düşüncesine, anlayışına yönelen bir eğilimin filizlenmeye başladığı görülmektedir.

Turgay Kurultay, Osmanlı dönemindeki çeviri anlayışına ilişkin bilgiler sunmaya devam etmektedir. Araştırmacıya göre, II. Abdülhamit dönemi, çeviri açısından hayli ilginç özellikler barındırmaktadır. Aşırı denetimci ve sansürcü özelliğiyle ‘çeviri karşıtı’ gibi görünmekle birlikte, aynı zamanda muhaliflerin Batı'yla yakın ilişkileri sebebiyle bu dönemde düşünce bilgi alış-verişi çok yoğun biçimde sürdürülmüştür. Araştırmacıya göre bu sürede belli yapıtlar çevrilmekle birlikte özellikle “örtük çeviri” –Kurultay bu kavramla ‘çeviri gibi görünmeyen veya sunulmayan ama doğrudan bir yabancı kaynağa dayanan aktarımları’ kastetmektedir- faaliyetleri yoğun biçimde yaşanmıştır (Kurultay, a.e., s. 21). II. Meşrutiyet Dönemi ise “özellikle fikir çevrelerinin ve aydınların çeviri etkinliğini artırdığı, Batı kaynaklı yapıt ve fikirleri topluma yaydığı bir dönem olmuştur” (Kurultay, a.y.). Bu zaman diliminde farklı yabancı dillerden, hem çeşitli bilim alanlarından hem de klasiklerden çeviriler yapılmıştır; çokyönlü bir çeviri etkinliği söz konusudur. Bununla birlikte “devlet de, kurulan Telif ve Tercüme Dairesi ile yeni bir atılımı hedeflemiş ve okullar için düşünülen -bilim alanlarına yönelik- yayınlar arasında ve çoğunluğu

Fransızca'dan olmak üzere 27 kitabın çevirisi gerçekleştirilmiştir” (Kurultay, a.e., s. 21-22).

Turgay Kurultay’a göre Cumhuriyet’in başlangıç dönemindeki çeviri çalışmaları ise Meşrutiyet Dönemi’nden pek farklı değildir. Devlet bünyesindeki çeviri girişimlerinin temel hedefi yine, eğitimin altyapısını oluşturmaktır:

“Kurtuluş Savaşı’nın yarattığı ortam ve sert mücadeleler, halkın desteğini alma gereksinmesini artırmış, dolayısıyla eğitim ve okuma etkinliği doğrudan siyasi hedeflere bağlanmıştır. Bu durum köklü çeviri etkinliğinden çok, kısa vadede sonuç verecek bir okuma etkinliğinin çevirilerle desteklenmesi isteğini öne çıkarmıştır.” (Kurultay, a.e., s. 23)

Hasan Âli Yücel dönemi ise pek çok özelliğiyle farklı bir anlayışın izlerini taşımaktadır. Kurultay’a göre aydınların eleştirel, özerk konum almasına izin verilmeyen 1930-40 arası tek partili döneme kıyasla, H. Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, aydınların özerk çalışmasına olanak tanınmış ve tam anlamıyla bir kültürel seferberlik sağlanabilmiştir (Kurultay, a.e., s. 24). Araştırmacı, Yücel döneminin ideolojik anlayışını şöyle özetlemektedir: “Onun bu yaklaşımı seçkinciliğe varan bir aydınlanmacılıktır, kültürü sadece akla dayandırmayıp bir bütün olarak gördüğü için de Hümanizmadır” (Kurultay, a.e., s. 24-25). Ancak Kurultay’a göre Cumhuriyet’in ilk iki dönemi arasındaki farklılıklara karşın “bu yeni girişim baştan beri izlenen ‘ulus toplumu’ yaratma sürecinin önemli bir adımıdır” (Kurultay, a.e., s. 26). Anlayışın temelleri ülke ulusçuluğu mantığına dayanmaktadır; “bu anlayışa göre Batılılaşmak uluslaşmaktan geçmektedir ve Batı’nın değerlerini üstlenmek toplumun yabancılaşması ve ulusallığını yitirmesi anlamına gelmez” (Kurultay, a.y.). Kurultay’a göre H. Ali Yücel bu çizgiyi hümanist bir yorumla birleştirmektedir; Yücel’in anlayışı, yayınlara yazdığı önsözlerin satır aralarından çıkarılabilir: “bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zeka ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır...” (aktaran Kurultay, a.y.). Kurultay’a göre “Bu dönemin önemi, çeviri etkinliğini artırmak, eksikleri

azaltmaktan ibaret değildir; bütünsel anlamda ulusal bir kültür temeli kurmaktır” (Kurultay, a.e., s. 27). Ulusal kültürün temelleri çevirilerle atılacaktır. Batı dünyası nasıl Roma ve Yunan eserlerinin çevirileriyle Rönesans gerçekleştirdiyse, Türkiye de Batı uygarlığı eserlerinin çevirileriyle ulusal kimliğini oluşturacaktır.

Bu noktada, Tercüme Bürosu döneminde devletin hamiliğinin ne şekilde gerçekleştiğiyle ilgili de önemli bilgiler verilmektedir. Araştırmacıya göre H. Â. Yücel, “devletin rolünü kaynak sağlamakta ve koordinasyonda görmektedir” ve Tercüme Bürosu girişiminin başarısında da devletin bu yönlendirici rolü başarıyla oynaması önemli bir etkidir (Kurultay, a.e., s. 29). Peki, bu çalışma kapsamında incelenen, kamu diplomasisi çerçevesinde yürürlüğe sokulan yabancı dile çeviri projelerinde devlet nasıl bir rol oynamaktadır? Bu projelerin çoğunda da devlet, çeviri sürecinde maddi kaynak sağlama yoluna gitmektedir. Öte yandan koordinasyon boyutu bu projelerde, Tercüme Bürosu örneğine kıyasla daha sorunludur. Erek kültürde yer alan eyleyenlerin koordinasyonunda yaşanan sıkıntılardan, daha doğrusu bu tür yönlendirmelerin başarıya ulaşma olasılığının düşüklüğünden bu çalışmada Kanada’da üretilmiş yapıtların Almancaya çevirileri örneği üzerinden (Flotow ve Nischik, 2007) söz edilmişti. Tercüme Bürosu örneğinde ise, erek kültürde yer alan devlet, koordinasyonu da başarıyla yerine getirebilmektedir. Tüm bunlar elbette, çevirinin bir erek kültür olgusu olduğu savı (Toury, 1985) çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Turgay Kurultay, Tercüme Bürosu’nun Türkiye kültür hayatına etkileri konusunda önemli açıklamalarda bulunmaktadır:

“Bu çeviri hareketinin kısa ve uzun vadede kültürel ve düşünsel yaşamımıza getirdiği sonuçları bilmediğimizi belirtmiştim. Ancak bunun tartışmasız bir sonucu, çeviri dünyamızı açmış ve zenginleştirmiş olduğudur. Çeviri, ana beslenme damarı olarak benimsenmiş ve yayın etkinliğimizdeki ağırlıklı yeri ‘normalleşmiştir.” (Kurultay, a.e., s. 30)

Araştırmacıya göre

“Bugün asıl beslenme kaynağımız Batı’dan yapılan çevirilerdir ve bunun tüm politik iniş çıkışlara karşın geriye doğru değişmesi olanaksızdır. Bunun en iyi göstergelerinden biri de “kültür özcülüğü” nü temsil eden gelenekçi/İslamcı çevrelerin kendi yayın etkinliklerinde Batı kaynaklı yapıtlara ayırdıkları yerdir .“ (Kurultay, a.e., s. 32)

Gerçekten de bugün kültür hayatımızda normal kabul ettiğimiz, kanıksadığımız Batı yönelimli, çeviriye yüksek statü tanıyan anlayış aslında bu Hümanist kültür anlayışının izlerini taşımaktadır. Türkiye bir dönem ‘çeviri cenneti’ olarak tanımlandıysa bunda, Tercüme Bürosu dönemi anlayışının payı büyüktür.

Kurultay, dönemle ilgili saptamalarına devam etmektedir: “Önceki dönemlerde çeviriler işlevsel bir ilişkinin (sözelimi yaygın eğitimde yararlılık gibi) ürünü iken bu dönemde ve bu dönemden sonra ‘kaynak metni Türkçe’ye taşıma’ güdüsü öne çıkmıştır” (Kurultay, a.e., s. 31). Kurultay, bu güdünün hümanizma anlayışıyla bağlantılı olduğunu, Tercüme Bürosu hareketinin de Batı’daki 12-15.yy hümanizma hareketi gibi insanın bütünsel gelişmesini amaçladığını belirtmektedir. Hareketin seçkinlere yönelik bir kültürel eylem olduğunu ve başarısının, tutarlılık ve yararının bu çerçevede tartışılması gerektiğini savunmaktadır (Kurultay, a.y.).

Kurultay, Tercüme Bürosu döneminin olumsuz etkilerini de işaretlemektedir. Araştırmacıya göre bu dönemde yapılan temel yapıtların çevirileri bir kültürel uyanış yaratmamış, zaten başlamış olan bir yapının kültür referanslarını güçlendirmiştir (Kurultay, a.e., s. 33). Ona göre

“toplumsal tahayyülümüzde çeviriye sihirli bir güç atfedilmiştir; koşullar ne olursa olsun, bir şekilde metinlerin iyi çevirileri gerçekleştirilebilirse, değişim için gerekli önkoşul oluşur sanılmıştır. Sorumluluk artık okurundur, o yüzden de okumayan toplum olmamız, bu işin tek sorumlusu olarak algılanmıştır.” (Kurultay, a.y.)

Bu eğilimde seçkinci anlayışın izlerini görmek mümkündür. Klasiklerin çevirisiyle bir kültürel uyanış yaşansaydı da bu elbette sadece seçkinleri kapsayabilirdi. Bir ülkenin kültürel uyanışının edebiyat çevirileriyle gerçekleşebileceğini ummak, naif bir seçkinciliği açık biçimde ifade eder. Öte yandan bir kolaycılık da seçilmektedir bu yaklaşımda ve Orhan Koçak’ın altını çizdiği, Cumhuriyet Türkiye’si aydınlarının yoğun biçimde hissettiği, Batı dünyasına kıyasla “tarih sahnesine geç kalmışlık duygusunun” (Koçak, 2001: 371) getirdiği

baskı, belki de Kurultay'ın altını çizdiği sihir/mucize beklentisini doğuran etkenlerden biridir. Kısa zamanda çok yol alma isteği/zorunluluğu, bazı kavramlara aşırı bel bağlamayı beraberinde getirmiş olabilir.

Tercüme Bürosu dönemine nostaljik yaklaşmanın sakıncaları, getireceği yükler de Kurultay'ın dikkat çektiği noktalar arasındadır. Araştırmacıya göre

“H. Âli Yücel Hareketi'nin parlaklığı, özel konumundan ve dar amaçlı olmasından gelmektedir. Bu nedenle, bu hareketi Türkiye'de çeviri adına yapılan ve yapılması düşünülen her şeyin örneği olarak almak sakıncalıdır. Ne var ki, sonraki dönemlerde ve bugün çeviri tartışma ve politikalarında, örtük veya açık hep bu anlayışa gönderme yapılmıştır. (...) geçen yıllar içinde yayıncılık (okuma alışkanlığımızla ilgili tüm yakınmalara karşın) kat kat büyüdüğü (baskı sayısının gerilemesine karşılık yayın sayısının çok arttığı) halde, okur ve çevirmenler cephesindeki kültürel birikim bunun çok gerisinde kaldığı için, bu tutum dev bir ölü üretime yol açmıştır.” (Kurultay, a.g.e., s. 33)

Betül Parlak da benzer biçimde Tercüme Bürosu döneminde çevirinin araçsal rolü öne çıkarılırken daha sonraki yıllarda bazı kesimlerin bu metinleri kutsallaştırdıklarını “vazgeçilmez bilgi ve kültür otoriteleri” olarak gördüklerini belirtir (Parlak, a.g.e., s. 222).

Tercüme Bürosu dönemine, farklı açılardan eleştirel yaklaşan araştırmacılar da bulunmaktadır. Tacettin Kayaoğlu, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri* adlı çalışmasında, konuyu ele alan diğer araştırmacılar gibi Tercüme Bürosu hareketini Batılılaşmacı bir proje olarak görmektedir ancak onlardan farklı olarak Tercüme Bürosu kapsamındaki hümanizma hareketinin toplumu bir aydınlanmaya götürmeyeceğini öne sürmektedir; tersine bu hareketi Türk toplumunu İslami köklerinden kopartacak, olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmektedir (Kayaoğlu, 1998: 295-296).

Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki kültür politikalarına ilişkin olarak Şehnaz Tahir Gürçağlar devletin dil, yayıncılık ve çeviri alanlarında yoğun bir kültürel planlama faaliyetine giriştiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre özel yayınevlerinin önemli bir kısmı ve kimi çevirmenler ise, devlet tarafından

getirilmeye çalışılan bu normların dışında hareket etmektedirler (Gürçağlar, 2001: 43).

Gürçağlar'a göre öte yandan devlet aygıtları, çevirilerin yazın kurallarını da belirlemektedir: Çevrilecek eserlerin seçiminin büro tarafından yapılması, kaynak yapıtların türlerinin ve çeviri stratejilerinin büro tarafından belirlenmesi, çeviri eserlerin yazın kurallarının da belirlendiğini açık biçimde göstermektedir (Gürçağlar, a.e., s. 589).

Gürçağlar'a göre edebi kanonlar, ulus yaratma sürecinin kilit unsurlarındandır. Araştırmacı, çevirinin yanı sıra edebi kanonlaşmayı da Türkiye'nin Batılılaşma projesinin bir parçası olarak görmektedir. Türkiye'nin kuruluş yıllarında çeviri, edebi kanon oluşturulmasına yardımcı olmaktadır; araştırmacı buna bağlı olarak Tercüme Bürosu'nun kanon üretici kurum olarak rolünü tartışmaya açmaktadır (Gürçağlar, a.e., s. 51-52). Büronun bu çalışmaları elbette, kültür politikalarının bir parçasıdır. Çeviriler yoluyla yeni, egemen bir edebiyat, kültür anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarını ayrıntılı biçimde ele alan bir diğer çalışma Orhan Koçak'ın *1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları* (2001) adlı makalesidir. Koçak bu çalışmasında, Cumhuriyet Türkiye'sinde kültür politikalarının temellerinin ilk otuz yıllık dönemde, Ziya Gökalp'in tasarımı temelinde biçimlendiğini belirtmektedir. Araştırmacıya göre, daha sonraki dönemlerin de kültür politikalarının özünü Gökalp'in şu sözleri yansıtmaktadır:

“Avrupa medeniyeti, eşsiz güzellikler ve ahlaki zevkler yönünden de üzerimizde olumlu etkiler yapacaktır. Fakat bu etkiler, bize Acem'den geçen felsefi, ahlaki ve estetik zevkleri yıkmaya çalıştığı ölçüde faydalıdır. Yıkıldığı zevkin yerine kendisi geçmeğe kalktığı anda, bu iki medeniyetin zevki de zararlı olur. Bir milletin güzellikle, ahlak ve felsefe ile ilgili zevkleri kendine özgüdür. Bunları asla dışarıdan alamaz.” (Gökalp, aktaran Koçak, 2001: 370)

Eski rejimin kültürel anadamarlarından kopuşu, köklü bir ayrılmayı içeren, yeni rejimin belli oranda yüzünü döndüğü Batı'nın kültürünü ise araçsal bir biçimde ele alan, özünde ulusçu bir anlayıştır bu.

Koçak’a göre bu anlayış ilerleyen dönemlerde aynı temel üzerinden sürecek, öze ilişkin değişiklikler görülmeyecektir. Bu bağlamda yönetimlerin bu politikalara müdahalesi,

“1950’lerde ve 1960’larda olduğu gibi ‘politikasızlık’ (kendiliğinden oluşumlara göz yummak) ya da 1970’lerden sonra olduğu gibi eski formülleri yeni bileşimler içinde (Türk-İslam sentezi) sunmakla sınırlı kalacaktır. 1922-50 dönemi içinde de iki farklı evre seçilebilir: 1923-38 ve 1939-50. İlk evreyi, biraz basitleştirmek pahasına, ‘din vurgusu kısmen kaldırılmış Ziya Gökalp’ formülüyle tanımlayacağız; ikincisiyse, üzerinde daha çok anlaşılmış bir formülasyonla, ‘hümanist kültür’ dönemi olarak adlandırılmıştır. İlk evre daha çok bir tasfiye dönemi olarak görülürse eğer, ikincisinin de görelî bir restorasyona sahne olduğu söylenebilir. Öte yandan 1922-38 yıllarında kurulan temel, daha sonraki restorasyonun da temellerini belirlemiştir; bu açıdan 1938-50 dönemi de ‘Ziya Gökalp artı Hasan Ali Yücel’ formülüyle özetlenebilir.” (Koçak, a.y.)

Koçak, Cumhuriyet dönemi kültür politikalarını alttan alta belirleyen temel duyguyu ise, tarih sahnesine geç kalmışlık olarak tanımlamaktadır (Koçak, a.e., s. 371). Ona göre tarihsel gecikmişliğe “karşı geliştirilen psikolojik, düşünsel ve kurumsal savunma mekanizmaları” (Koçak, a.y.) kültür politikalarının yapılandırılmasında son derece belirleyicidir. Koçak, “tarih sahnesine geç kalan bir aktör” (Koçak, a.e., s. 409) olarak tanımlar Türk yönetici sınıfını. Ve bu gecikmişliğin “Bir dış modelin çaresizleştirici bir biçimde -daha önceki bütün kültür değerlerinin hükümsüz görüldüğü bir anda ve bu hükümsüzleşmeyi daha da kesinleştirmek üzere- benimsenmesi” (Koçak, a.e., s. 409-410) anlamına geldiğini belirtmektedir. O halde zorunluluktan kaynaklanan bir benimseme söz konusudur burada. Batı istekle değil, koşullar öyle gerektirdiği için modelleştirilmektedir. Cumhuriyet Türkiyesinde kültür, geçmişle (Osmanlı) olası gelecek (Batı) arasında sıkışmış gibidir. Çıkış yolu ise Batı’nın teknik bilgisi (Gökalp’in ‘medeniyet’ kavramı) üzerinden kendi kültürümüzü (Gökalp’in **hars** anlayışı) kurmaya, geliştirmeye dayanmaktadır.

1922-50 dönemi Koçak’ın altını çizdiği gibi iki farklı bölümden oluşmaktadır. İlk dönemde yukarıda da belirtildiği gibi Gökalp’in “Millî **Hars** ve Garp Medeniyeti Sentezi” fikri (aktaran Koçak, a.e., s. 371) oldukça baskındır; bu ideoloji Koçak’a göre sonraki dönemlerde de kültür politikaları üstündeki egemenliğini sürdürmüştür. Bu aşamada Gökalp’in modeline biraz daha yakından bakmak gerekirse: Anlayışın temelinde ulusal kültür (**hars**) ile uluslararası uygarlık

arasında sentez oluşturmak fikri bulunmaktadır (Koçak, a.e., s. 374). Gökalp'e göre **hars** ulusal, medeniyetse uluslararasıdır ve Avrupa uygarlığından tek alınması gereken bilim ve teknolojidir (aktaran Koçak, a.e., s. 374-376). Gökalp

“Avrupa’dan hatta müsbet ilimlerin neticelerini bile almayacağız. İlmi hakikatleri kendimizde bulmak üzere yalnız ilimlerin usullerini alacağız, hatta tekniklerin fenlerin mahsullerini değil, kendilerini alacağız. Mesela, Avrupalı musikişinasların bestelerini değil, halkımız arasında terennüm edilen melodileri armonize edecek usulleri alacağız.” (aktaran Koçak, a.e., s. 377).

demektedir. Aşırıya vardırılmış bir teknik-öz ayrımcılığı görülmektedir bu anlayışta. Öz kültürü korumak kaygısının, teknik hayranlığı ve tekniği alma zorunluluğuyla karışımından doğan ilginç bir sentez söz konusudur. Oysa teknik ve özün bu derece keskin çizgilerle birbirinden ayıramayacağı açıktır. Nitekim 1938-50 arası dönemde Batı kültürüne bakış değişmiş görünmektedir. Koçak’a göre dönemin Milli Eğitim Bakanı “Yücel de Gökalp’in usul-öz ikiliğini benimsiyor ama daha çatışmasız bir yaklaşımla Doğu-Batı ayrımını yöntem farklılığıyla sınırlandırılıyordu” (Koçak, a.e., s. 396). Bu dönemde

“Doğu ve Batı ayrımı yoktu. Mevlana ile Goethe ayrı tepelerden ama aynı yükseklikten birbirlerini selamlıyordu.” (Koçak, a.e., s. 397)

Koçak’a göre Yücel’in yaklaşımı bazı sol aydınları tarafından şöyle yorumlanacaktır: “Sanat ne kadar yerelse o kadar evrenselidir, yerellik arttıkça evrensellik de artar.” Oysa Koçak’a göre

“bu yaklaşım Batı’nın da Evrensel’in de bir ebedilik hali içinde dondurulmasına dayanıyordu. Dünya Edebiyatından Tercümeler gibi bir mecele (kanon) içinde kapsanan bu ebedi kurgunun nesnel işlevi de, inkılapları benimseyen Türk aydınının hem kendini Batılı-Evrensel hissetmesini hem de Batı’daki gelişmelerden etkilenmemesini, hatta habersiz kalmasını sağlamaktı. Başka bir deyişle, Tercümeler dizisinin Batı’ya açılan penceresi, daha çok bir ayna işlevi görüyordu: Orada, kendi rahatlatıcı Batı imgesini ve kendi Batılılaşmışlığını (veya Batılılaşacağını) görüyordu inkılapçı Türk aydını.” (Koçak, a.y.)

Gökalp’in anlayışının daha baskın olduğu ilk döneme kıyasla Yücel döneminde, Batı-Doğu ayrımının daha az vurgulandığı ve Batı’ya yönelimin daha az araçsallaştırıcı olduğu açıktır. Batı kültürü, daha az ötekileştirilmekte, evrenselleştirici, hümanist bir bakışla ele alınmaktadır. Doğu ile Batı’nın denk

olduğu, hümanist potada eridiği görüşü dile getirilmektedir. Oysa bu anlayışın içinde ne Batı'ya ne de Evrensel'e ilişkin algı, gerçekçi bir zemine oturmaktadır. Son tahlilde Batı yerel aydının kimlik algısını belirleyecek bir araçtır aslında. Bu anlamda amaç evrenselleşmek değil ulusal kültürü biçimlendirmektir; ulusçu, uluslaştırmacı bir amaca hizmet edilmektedir. Bu noktada, Turgay Kurultay'ın bu konuda söylediklerini anımsamak anlamlı olabilir: “Ancak iki dönem arasındaki farklılıklara karşın bu yeni girişim baştan beri izlenen “ulus toplumu” yaratma sürecinin önemli bir adımıdır” (Kurultay, 1998:26). Bu anlayış ülke ulusçuluğu mantığına dayanmaktadır ve “bu anlayışa göre Batılılaşmak uluslaşmaktan geçmektedir ve Batı'nın değerlerini üstlenmek toplumun yabancılaşması ve ulusallığını yitirmesi anlamına gelmez” (Kurultay, a.y.). Kurultay'a göre Yücel döneminde uluslaştırmacı anlayış egemendir ama Batılılaşmak, evrenselliği yakalamak da bir o kadar önemlidir. Tabii burada kritik noktalardan biri de Batılılaşma kavramının içinin nasıl doldurulduğudur. Koçak'ın altını çizdiği nokta, Batı'ya bakışın gerçeklere dayanmadığı, Batı'nın Türk aydını tarafından “bir ebedilik hali içinde dondurulduğudur” (Koçak, a.g.e., s. 397). Koçak'a göre bu noktada çeviri, Tercümeler Dizisi, Türk aydınının kimliğinin, Batı'yla, çağdaşlaşma idealiyle ilişkisinin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Geç kalmışlık duygusuyla rahatsız aydın bu çevirilerde kendi, rahatlatıcı Batı imgesini, değişimden etkilenmeyen bir imgeyi bulmaktaydı. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu noktada çevrilecek eserlerin seçimi de -Kurultay'ın Kayaoğlu'nun çalışmasından aktardığı gibi çağdaş, güncel yapıtların değil, ağırlıkla klasik Batı edebiyatının çevrilmiş olması (aktaran Kurultay, a.e., s. 18)- bu savı destekleyici niteliktedir.

Türkiye'de Orhan Koçak'a göre 1970'lerin ikinci yarısından, özellikle de 80 darbesinden sonra Türk-İslam sentezi kültürel hayatta etkisini daha fazla hissettirmeye başlar. Bu anlayışta Gökaltp felsefesiyle birlikte anti-komünizm ve Batı kültürünün teknoloji hariç reddiyesi, öne çıkan eğilimlerdir (Koçak, a.e., s. 398). Araştırmacı, yerelci kültür politikalarının izlerinin 90'lı yıllarda da rahatlıkla sezilebildiğini belirtmektedir: “... dünyada imge ve düşünce dolaşımının küreselleştiği, Türk edebiyatından yabancı dillere çevirilerin de eskiye oranla arttığı 1990'larda, Latife Tekin ve Orhan Pamuk gibi isimlerin çevresinde beliren telaşlı

tartışma -ve beklenmedik noktalardan gelen yerelci tepkiler- eski kaygıların uzun gölgeleri olduğunu gösteriyor” (Koçak, a.e., s. 410).

Koçak’ın (2001) söylediklerinin ışığında kültür politikalarına ilişkin şöyle bir yorum getirilebilir: Yakın döneme kadarki Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının özünde eski rejimin, Osmanlı’nın kültürel değerlerinin reddi, Batı değerlerinin ise milli değerleri yüceltecek unsurlarıyla alınması yatmaktadır. Geçmişî Türk olmadığı için reddeden bir anlayış egemendir; Batı’yla ilişkimizin temelinde ise kendi kültürümüzü yüceltmek bulunmaktadır. Dolayısıyla özünde ulusçu, uluslaştırmacı bir anlayıştan söz etmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde Batılılaşma hareketi ve çeviri olgusu arasındaki ilişki Özlem Berk’in *Batılılaşma ve Çeviri* adlı çalışmasında da (2002) tartışılmaktadır. Araştırmacı, Batı’nın yüzyıldan uzun süredir Türkler için model oluşturduğunu ve ulusal kimliğin yapılandırılmasında önemli bir yerinin bulunduğunu belirtmektedir. Berk’e göre Batı’nın askeri gücü Osmanlı’da 17. Yüzyılda hissedilmeye başlanırken,

“19. yüzyıla gelindiğinde Batı’ya artık daha üstün bir statü tanındığı söylenebilir. Nitekim, Batı’dan yapılan çeviriler de bu ilişkilere paralel olarak şekillenmiş ve Batı dünyasından ilk yazınsal çeviriler, Osmanlı devletini ve toplumunu modernleştirmeyi amaçlayan ilk bilinçli Batılılaşma hareketi olarak tanımlanan Tanzimat döneminde gerçekleştirilmiştir.” (Berk, a.e., s. 511)

19. Yüzyılın ikinci yarısında Batı’dan yapılan çeviriler ise sadece yeni Türk edebiyatının değil, Türkiye toplumunun kültürel yapısının biçimlenmesinde de etkili olmuştur (Berk, a.e., s. 511). Öte yandan Berk’e göre “Tanzimat döneminde kurulan Tercüme Odası, Encümen-i Daniş, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye gibi dernekler, özellikle tarih, dil, coğrafya, fen bilimleri gibi alanlarda çeşitli çeviri girişimlerinde bulunsalar da basılmış çeviri kitapların sayısı Cumhuriyet’e gelinceye kadar çok düşük bir seviyede kalmıştır” (Berk, a.e., s. 512). Berk’in Meral Alpay’ın verilerinden aktardığına göre Osmanlıya matbaanın gelişinden, 1928 dil devrimine kadarki dönemde, 1729-1875 arasında basılan toplam 3.074 kitabın 203’ü (% 6,4) çeviri, 1876-1907 arasındaki toplam 7.527 kitabın 1.776’sı (% 23), 1908-1928 arasında basılan 13.766 kitabın ise 1.555’i (% 11,9) çeviridir (aktaran Berk, a.y.).

Cumhuriyet döneminde ise ilk yıllarda çeşitli çeviri projeleri, girişimleri olmuşsa da en kapsamlı çeviri hareketi Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel dönemindeki Tercüme Bürosu'dur. Berk'e göre Batılı, laik bir ulus yaratma çabasındaki rejim, bu amacına kültürel alanda Doğu'yla bağlarını azaltarak ve yüzünü Batı'ya dönerek yaklaşma amacındadır. Türkiye kendine "Avrupa kültür ve uygarlığı içinde bir yer istemektedir" ve

"Avrupa kültürünün bir parçası olmak isteyen Türkler için bu kültürün kaynaklarını öğrenmek bir zorunluluk olarak kendini göstermiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in temellerinin Türkiye'deki sosyokültürel hayatın her alanını etkileyen Batı'dan yapılan çeviriler üzerinde kurulduğunu da söylememiz mümkün gözükmemektedir." (Berk, a.e., s. 513)

Bu noktada Koçak'ın (2001) Cumhuriyet'in kültür politikalarının temellerinin Gökalp'in anlayışına göre biçimlendiğini ve bu anlayışta Batı'dan temelde tekniğin-teknolojinin alınmasının, kültürünse (**hars**) alınamayacağını altını çizdiğini anımsayalım. Koçak'a göre Hasan Âli Yücel de Gökalp'in usul-öz ikiliğini benimsemektedir (Koçak, a.e., s. 396). Bu bağlamda modern Türkiye'nin Batı kültürünün içinde yer alma talebinin çelişkiler barındırdığı açıktır. Türkiye yüzünü Batı'ya dönmüştür, evet ama Batı kültürünü ne derece içtenlikle talep ettiği tartışmalıdır. Koçak'a göre amaçlanan, Batı'nın tekniğini alarak milli kültürün zenginleştirilmesidir.

Cumhuriyet'in Batılılaşma hareketinde çok önemli bir yeri olan Tercüme Bürosu döneminde ağırlıklı Batı klasiklerinden çeviriler yapılmıştır (Berk, a.g.e., s. 513). Özellikle hümanist kültüre ait eserlerin yoğun olarak çevrildiği bu dönemi, Hasan Âli Yücel, Batı kültürünün parçası olmak isteyen Cumhuriyet'in evrensel değerlerle kendi benliğini güçlendireceği bir süreç olarak görür. Yücel'e göre bu kültürel atılımın beslenme kaynağı ise çevirilerdir (Berk, a.y.). Öte yandan Özlem Berk de, bu dönemdeki Batı algısının bazı açılardan gerçekdışı olduğunu, "ideal bir kültür anlayışının" söz konusu olduğunu, çevirilerin de "var olduğu düşünülen bu 'evrensel doğru ve değerleri' ulaşılabilir yapmak için bir araç olarak işlev

gördüklerini” (Berk, a.e., s. 514) belirtir. Yüzünü Batı’ya, Antik Yunan ve Latin uygarlıklarına çevirmiş bu dönemde hızlı bir dönüşüm, bir başka deyişle rönesans arzulanmışsa da “Batı uygarlığının antik Yunan ve Latin’den bu yana geçirdiği düşünsel ve kültürel süreç atlanmış gözükmemektedir” (Berk, 2000: 169). Araştırmacıya göre bu dönemde, modern, Batılı bir ulus yaratmak amacına koşut biçimde, toplumu da bu kültüre yabancılaştırmamak, Batı’dan farklı olmadığına inandırmak amacı çerçevesinde çevirilerde yerlileştirmeci bir anlayış egemen olmuştur (Berk, 2002: 514). Çevirilerde akıcı bir dilin kullanılması sonucunda “Batı kültürü doğallaştırılmış”, okurlar için Batı kültürü yabancılıktan uzaklaştırılarak öğrenilebilir kılınmaya çalışılmış ve bu yolla toplumun Batı’ya eklemlenmesi amaçlanmıştır (Berk, a.e., s. 515).

Bu çalışmada dikkati çeken, ilginç noktalardan biri şudur: Özlem Berk, Hümanizma döneminin önemli çevirmen ve aydınlarından Sabahattin Eyüboğlu’nun Anadolu uygarlığını ya da Türklüğü yüceltir gibi görünen anlayışının altında Batılı bir kimlik yaratma amacı sezerken, Orhan Koçak (2001) Cumhuriyet’in batılılaşma amacının altında uluslaşma amacı aramaktadır. Başka bir örnek: Berk, Cumhuriyet’in ilk kuşak aydınlarının Batı dünyasını idealleştirdiğini ve kayıtsız şartsız model aldığını belirtirken (Berk, a.e., s. 516), Koçak (a.e.), Batı’yla kültür alanındaki ilişkiyi tekniğe hayranlığa dayanan ama özkültürün korunmasını da içeren bir çerçevede görmektedir. İki araştırmacı aynı süreçleri bakış açısı farklılığı nedeniyle karşıt biçimde yorumlamaktadır.

Özlem Berk’e göre çokpartili dönemde iktidarın değişmesiyle birlikte Tercüme Bürosu’nun çalışmaları azalır, 1960-71 arası dönemde ise 1961 Anayasası’nın sunduğu özgürlük ortamı içinde sol yayınlarda ve siyaset, felsefe alanında yapılan çevirilerde önemli bir artış vardır (Berk, a.e., s. 517). 1970’lerde, özellikle 1971-73 yılları arasında yayın sektörü üstünde baskı oluşur; bu yıllarda özellikle popüler edebiyat çevirileri artsa da 70’lerin ikinci yarısından itibaren çeviri kalitesinde düşüklük gözlemlenir (Berk, a.e., s. 518). Berk’e göre Türkiye’de 1980’li yıllarla birlikte 1982 Anayasası’nın etkisiyle apolitik bir ortam oluşmaya başlamıştır; buna karşılık çevirilerde bir çeşitlenme gözlenmektedir; edebiyat alanında politik ideolojiden uzaklaşmayla birlikte, farklı fikirlerin ele alındığı

yapıtlar kaleme alınmaya başlanmıştır (Berk, a.e., s. 519-20). Araştırmacıya göre bu dönemde ayrıca “hümanizm ve “evrensellik” gibi kültürel kimlikle ilgili kabul edilmiş pek çok Batılı nosyon sorgulanmaya başlanmıştır” (Berk, a.e., s. 519).

Mine Yazıcı ise *Çeviri Etkinliği* adlı kitabında Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında çeviriyle, çeviriler sonucunda elde edilecek bilgilerle yeni rejimin kültürel kimliğinin kurulabileceği düşüncesinin ağırlık kazanmaya başladığını belirtmektedir (Yazıcı, 2004: 168). Bu çalışmada da (Yazıcı, a.e., s. 174) Kurultay’ın (1998) altını çizdiği gibi, Cumhuriyet’in özellikle kuruluş döneminde çevirilerden beklentilerin çok yüksek olduğu, çevirilerden ülkenin kaderini değiştirecek metinler olarak görüldükleri vurgulanmaktadır. Yazıcı’ya göre Çeviri Bürosu’nun çalışmaları temelde iki amaca dayanmaktadır: Evrenselleşme ve uluslaşma Burada evrensellik Batı’ya ulaşma, eklemlenme kaygısıyla, uluslaşma ise ortak yazılı dili, bu dil çerçevesinde ulusal kültürü oluşturma kaygısıyla bağlantılandırılmaktadır (Yazıcı, a.e., s. 184).

Emre Kongar ise Türkiye’deki kültür politikalarının ulusal kalkınma stratejileriyle bağlantısının tartışıldığı *Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği* adlı bildiride (1998), kalkınma döneminde kültür politikaları açısından en önemli gelişmelerden birinin, Kültür Bakanlığı’nın kurulması olduğunu vurgulamaktadır (Kongar, a.e.). Araştırmacı, *Kültür Üzerine* adlı kitabında ise Kültür Bakanlığı’nın iki ayrı, birbirine taban tabana zıt yaklaşıma sahip grubun çalışmalarından doğduğunu belirtmektedir. Bir yanda yeni bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı’nın güdümünden kurtulmak için isteyen sanatçı ve edebiyatçılar, diğer yandaysa sanat ve kültürü denetleme ve yönlendirme amacını güden siyasetçiler (Kongar, 1982: 61)... Kongar’a göre bakanlıktan önce kurulan müsteşarlıkta böylece “sanatçı, edebiyatçı ve düşünürün destek arama serüveni ile, politikacının sanat, edebiyat ve düşün alanlarını denetim altına alarak yönetme arzusu (...) buluştu” (Kongar, a.e., s. 65). Araştırmacıya göre yalnızca kuruluş aşamasında değil, bakanlığın yönetiminde de farklı yaklaşımlar görmek mümkündür: “nitekim, farklı yaklaşımlara sahip, birbirinden çok farklı siyasal iktidarların kültür politikası uygulamaları, ülkenin kalkınma stratejileri açısından “kültür politikalarının” ne denli farklı, hatta çelişik biçimlerde ele alındığının çok güzel

gözlemlendiği bir ortamı oluşturmuştur” (Kongar, 1998). Kongar, bu iki farklı yaklaşımdan birini özgürlükçü, diğerini ise muhafazakar ve sınırlayıcı olarak sınıflandırır (Kongar, a.e.).

Kongar’ın bu çalışması, yönetimin kültür politikalarının uzantısı olarak Kültür Bakanlığı’nın yerini vurgulaması açısından önemlidir. Bakanlığın çalışmaları ve destekleri, günümüzde de hükümetlerin kültür stratejileriyle ilgili önemli ipuçları barındırmaktadır. Kültür Bakanlığı’nın çeviri projelerinin de bu bağlamda, mevcut hükümetlerin kültür politikalarından bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.

Bununla birlikte, Kongar’ın altını çizdiği farklı grupların varlığı, ülkenin kültür politikalarında da ayrışıklıklar görülebileceğini düşündürmektedir. Olasılık, Batı’dan yalnızca tekniğin alınmasına taraftar olan ideolojik yaklaşım ile kültür ve düşünce açısından da Batılılaşma yanlısı olan tutum, birbirinden ayrı grupların ideolojik yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin tek, yekpare bir kültür politikasından söz etmek güçtür; farklı ideolojik yaklaşımlara sahip iktidarların kültür politikalarının da farklılaşması doğaldır.

Betül Parlak’ın altını çizdiği noktalardan biri, Cumhuriyet döneminin ilk hükümetlerinden bu yana devlet ve eğitim politikasıyla bağlantılı olarak, çeviriden milli ve manevi değerleri korumak ve yüceltmek amacına hizmet etmesinin beklendiğidir. Parlak, çeviri gibi, doğası gereği yabancı ülkelerden bilgi aktarımı temeline dayalı bir olgudan milli değerlerle ilintili böylesi bir beklentinin olmasını ilginç bulmaktadır (Parlak, 2011: 222). Gerçekten de böylesi bir beklenti ilk bakışta anlamsız gözükmemektedir ancak bu amacın, yukarıda Kurultay’ın altını çizdiği, ülke ulusçuluğu mantığıyla bağlantısı kurulabilir. Hatırlatmak gerekirse Kurultay’a göre Cumhuriyet’in başlangıç dönemindeki çeviri çalışmalarıyla H.Â. Yücel dönemindeki çalışmalar arasındaki farklılıklara karşın Tercüme Bürosu “baştan beri izlenen ‘ulus toplumu’ yaratma sürecinin önemli bir adımıdır” (Kurultay, 1998: 26). Orhan Koçak da Cumhuriyet dönemi kültür politikalarında ulusçu ideolojinin baskınlığını vurgulamaktadır (Koçak, 2001). Bu çerçevede düşünüldüğünde çevirilerin de ulusu yaratmak için araçsallaştırılması anlaşılabilir. Ayrıca Ahmet Çiğdem’in altını çizdiği

gibi başka ülkelerin yanı sıra Türkiye’de de Batılılaşma milli kimliği oluştururken etkili olmuş bir kavramdır:

“Başka bir ortaklık, geleneğin ve milli kimliklerin üretilmesinde Batılılaşmanın kurucu rolüdür. Türkiye, İran, Japonya ve Rusya toplumları, Batılaştıkça kendilerini ve kendilerini ifade eden geleneklerini üretmişlerdir. Batıcılık, karşıtlık ya da uzlaşma olarak gelenekçiliğin anlaşılmasında bu nedenle vazgeçilmez bir kavram olmak durumundadır.” (Çiğdem, 2001: 69)

Bu noktada Çiğdem’in başkalık kavramı da açıklayıcı bir özellik taşır: “Başkalık” kavramı, bir taraftan bütün gayretiyle “öteki” olmaya ilişkin bir kararlılığı taşımak, diğer taraftan “kendisi” (“olarak”) kalmak iddiasına işaret eder ve hem toplumsal yapı analizlerinde hem de düşünce tarihi çalışmalarında benzeri başka kavramlardan, örneğin “özgüllük” kavramından ayırt etmek gerekir (Çiğdem, 2002: 70). Batılı olmaya çalışırken milli değerleri korumaya çalışma kaygısı, bu bakış açısından anlaşılabilir.

The Politics and Poetics of Translation in Turkey - 1923-1960 adlı çalışmada ise (Gürçağlar, 2001), Türkiye’de çeviriye faaliyetlerine, çeviri tarihine ilişkin, yazar, akademisyen, gazeteci ve çevirmenlerin çalışmaları incelendiğinde çeviriye ilişkin bir söylemin, bir söylemsel çerçevenin belirginleştiği savunulmaktadır. Şehnaz Tahir Gürçağlar’a göre bu çalışmalar temelde, çeviriyi siyasi bir yaklaşımla, ideolojiyle bağlantılandırma eğilimindedir. Araştırmacıya göre Cumhuriyet’in ilk birkaç onyıllık dönemindeki çeviri çalışmalarını ele alan yazarlar çeviriyi en önce Batılılaştırıcı, modernleştirmeci bir ideolojinin parçası olarak görmektedirler. Pek çoğu da çevirinin, belli düşünce ve yaklaşımların aktarımı için bir araç olarak kullanıldığını ve ulus toplumu yaratmada araçsallaştırıldığını öne sürmektedir. Bu araştırmacılara göre, bu dönemdeki çeviri çalışmaları ancak dönemin tarihsel/siyasi yapısı çözümlenerek anlaşılabilir. Gürçağlar ise bu araştırmacıların çoğunun bu dönemdeki çevirilerin yalnızca bir kısmına, merkezdeki bazı yazınsal çevirilere yoğunlaştıklarını, çevrede kalmış çevirilerin de ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Gürçağlar’a göre çoğu araştırmada klasik yapıtlara yoğunlaşılırken,

bu dönemdeki çeviri yayın üretiminin önemli bir kısmını kaplayan popüler edebiyat çevirileri göz ardı edilmektedir (Gürçağlar, a.e., s. 3-4). Yazar, odakları Tercüme Bürosu'yla sınırlı kalan, bu kurumun çalışmalarını ve yaklaşımını Türkiye'deki bütün çeviri faaliyet ve yaklaşımlarına genelleyen araştırmacıların indirgemecilik yaptıklarını belirtmektedir (Gürçağlar, a.e., s. 38).

Şehnaz Tahir Gürçağlar'a göre 1920-50 arası dönem incelendiğinde, popüler edebiyat çevirilerinin yoğun talep gördüğü anlaşılmaktadır. Devlet desteği almayan ve edebi kanonun dışında kalan bu kitaplar, kanonlaşmış edebiyatın temsil ettiği ideolojinin dışında bir ideolojinin ve yazın kurallarının göstergesidirler (Gürçağlar, a.e., s. 232). Gürçağlar'a göre devlet politikası olarak desteklenen yazın kuralları toplumsal kaygıları önceler, toplumsal gerçekçi yapıtları çoğuldizgenin merkezine koyarken, popüler edebiyat alanında geçerli olan yazın kurallarında ise toplumsallık, toplumsal yarar öncelenmez (Gürçağlar, a.e., s. 287). Araştırmacı, Tercüme Bürosu'nun başını çektiği yazın kurallarında kaynak metne sadakatin öncelendiğini vurgulamaktadır. Bu yapıtlarda eserin özgün adı da Türkçeye çevrilmiş başlığın yanı sıra pek çok kez kapaklarda yer alırken, kaynak metnin yazarının ismi çoğunlukla çevirmenden daha görünür biçimde sunulurken; halk öyküleri geleneğinden etkiler taşıyan ve bu öykülerdeki anonimlik özelliğinden etkilenmiş görünen popüler edebiyat çevirilerinde baskın olan yazın kurallarında ise kaynak metnin yazarı sıklıkla belirtilmemektedir. Zaman zaman çevirmenin adı da belirtilmemekte, hatta bazı durumlarda ne yazarın ne de çevirmenin adı belirtilmektedir. Bu durum da araştırmacıya göre, yayıncıların ve her şeyden önce ve öte okurların kitabın kimin tarafından yazıldığı, çevrildiği, hatta eserin özgün yapıt mı çeviri mi olduğu konusuna fazla önem vermedikleri düşüncesini akla getirmektedir (Gürçağlar, a.e., s. 317).

Bu aşamada, Cumhuriyet dönemi çeviri çalışmaları açısından büyük önem taşıyan, kültür politikaları açısından da belirleyici bir düşünsel akım olan Hümanizma kavramına biraz daha yakından bakmak için bir parantez açmak yararlı olabilir. Gürçağlar'a göre Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından sonra, İnönü döneminde Cumhuriyet Dönemi'nin hem Batılılaşmacı anlayışıyla hem de uluslaştırma, ulusal kalma amacıyla örtüşen bir formül bulunur: Hümanizma. Bu anlayış sayesinde, büyük kısmı Müslüman olan ve Hristiyan batı uygarlığına, kültür ve değerlerine hala

kuşkuyla yaklaşan topluma Batı'nın değerleri Hristiyanlığın değerleri olarak değil, evrensel değerler olarak sunulacaktır; böylelikle bu değerlerin kabul edilme olasılığı da artacaktır. Batı'nın bu değerleri ise birebir kopyalanmayacak, Cumhuriyet onlardan kendi uygarlığını, kültürünü oluşturulurken yararlanacaktır (Gürçağlar, a.e., s. 98-99). Yücel'in konuyla ilgili şu görüşleri de bu çerçevede anlaşılmalıdır:

“Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zeka ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini biz bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet davamız için müessir bellemekteyiz.” (Yücel, 1961:12)

Bu dönemde Hilmi Ziya Ülken'in, hümanist anlayışın savunulduğu *İnsan* dergisinde yayımlanan *Maksad* isimli yazının bir bölümü, açıklayıcıdır:

“Türk insanı Tanzimatta yapması lazım gelen rönensansı ancak bir asır sonra yapabiliyor... Bugün hakiki manasıyla Rönesans yapıyoruz: Dünya kervanına yeniden katılıyoruz. Bu yolda kendimizi tekrar bulmak için garp metodları bize rehberlik edecektir.” (aktaran Gürçağlar, a.e., s. 99)

Burada Gürçağlar'ın da vurguladığı gibi ve bu çalışmada da birkaç kez değinildiği gibi, kendimizi tekrar bulmak, ulusal kimliğimizi bulmak için Batı'nın metodlarına yaslanmamız gerektiği savı ilgi çekicidir. İddia şudur: Batı'nın yöntemleri bizi kendimizden uzaklaştırmayacak, ulusal kimliğimizi bulmamıza yardımcı olacaktır. Bernard Lewis de bu ilk bakışta çelişki gibi görünen duruma dikkat çeker:

“Türkler, devrimlerinden söz ederken en çok iki kavramı kullanıyorlar: Batılılaşma ve ulusçuluk. Ve bu iki kavram –dünyanın diğer yerlerinde olduğunun aksine- birbirleriyle çelişmiyor.” (Bernard, 1961: 478)

Cumhuriyet Dönemi'nde Hümanizma Akımı adlı makalesinde Zeki Arıkan da, dönemin Orhan Burian, Hasan Ali Yücel ve Vedat Günyol gibi aydınlarının ifadelerinden yola çıkarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Hümanizma akımının belli bir işlevinin bulunduğunu, ulusal benliğin keşfedilmesi sürecini başlatmak gibi belirli bir amaca hizmet ettiğini savunmaktadır (aktaran Gürçağlar, a.g.e., s. 13). Bu sav,

Turgay Kurultay'ın *Cumhuriyet Türkiye'sinde Çevirinin Ağır Yüğü ve Türk Hümanizması* (1999) adlı makalesindeki benzer savını akla getirmektedir.

Bu aşamada Cumhuriyet Dönemi Hümanizma anlayışını daha iyi kavrayabilmek için Emre Yıldırım'ın *Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Âli Yücel ve Türkiye'de Hümanizma Arayışları* (2013) adlı çalışmada Yücel'in hümanizm anlayışıyla ilgili ortaya koyduğu savlar ele alınacaktır. Yıldırım'a göre

“Bu doğrultuda Yücel, hümanist düşüncenin temelini oluşturan “bir insan kütlesinin kendini bilip tanımlaması, kendinde bilinecek ve tanınacak bir taraf olması” düşüncesinden hareket ederek nitelendirildiği ‘milliyet’ fikri çerçevesinde anlamlandırdığı bir ‘milli kimlik’ bilincini geliştirmeye çalışmıştır. Milliyet fikrinin ilk nüvelerinin Batı’da ortaya çıkması kabulünden hareket eden Yücel, bu kültürü bir yöntem olarak ele almadan millileşmenin olanaksızlığını savunmuştur. O’na göre bunun gerçekleşmesi ancak Avrupa Rönesansı’na karşılık gelen ve yeni rejimle beraber temelleri atılan bir ‘yeniden doğuş’ ile mümkündür. Böyle bir kurgu ise Yücel’in temel tezlerinden birini oluşturan Batılı kafanın yöntemiyle Doğu’nun keşfedilme çabası olarak somutlaşmıştır. Bu noktada Yücel, Gökalp’in Batılılaşma perspektifindeki ‘Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak’ eksenindeki milli kimlik anlayışına karşı çıkmış ve Türklüğün hümanizma anlayışı çerçevesinde yeniden keşfi misyonunu gündeme getirmiştir.” (Yücel, 2013: 753-754)

Anlaşılmaktadır ki Yücel milli kimlik bilinci oluşturmada hümanizma kavramından yararlanırken, bu yaklaşımın kendini tanıma, bilme, gerçekleştirme gibi ideallerini kullanmaktadır. Hümanizma anlayışında bu arayış, özellikle ya da öncelikle milli kimliği bulmak anlamına gelmemektedir, ancak genç Cumhuriyet bu özkimlik arayışını milli kimlik çerçevesine çekmekte, dönüştürmekte bir sakınca görmemiştir.

Yıldırım, Nurullah Ataç’ın hümanizma anlayışıyla ilgili olarak da şu yorumu yapmaktadır: “... Bu düşüncenin merkezinde Antik Yunan ve Latin medeniyetlerinin bir özgürlük ortamı anlamına geldiğine olan inancın yer aldığı Ataç düşüncesinde, bu kaynağın özgürlük ortamının Türk düşünce dünyasına ve toplumuna taşınması gerekmektedir (Yıldırım, 2013: 751). Gerçekten de Ataç Batılılaşma’nın, gerçek anlamda Avrupalılaşmanın yolunun antik medeniyetlerin düşüncesiyle, dilleriyle yoğunluktan geçtiğine inanmaktadır:

“Avrupalılar bugünkü kafaya, bugünkü medeniyete, bugünkü düşünceye yunancayı, latinceyi öğrenerek ermişler, eğitimlerinin temeli o diller olmuş. Demek büyük bir güç var o dillerde.” (Ataç, 1988: 138)

Ancak hedeflenen kopyalama değil, ulusun kendi kimliğini de kattığı bir kültürdür: Tıpkı Fransız, Alman ya da İngilizler gibi “Bu ulus elbette kendi benliğini de katar o uygarlığa” (Ataç, 2000: 105). Ataç “... bir köle gibi uymayız onlara, onların eserlerinden aldığımız hızla gene bizim olan eserler yaratırız” (Ataç, a.e., s. 118) sözleriyle de sentezlenmiş bir kültürü hayal ettiğinin altını çizmektedir. Böylelikle Yıldırım’a göre “Ataç, dönemin düşünsel konjonktürüne uygun bir yeniden uyanış hareketi içinde ‘yeni bir hümanizma’ anlayışı arayışını vurgulayacaktır” (Yıldırım, a.g.e., s. 751).

Ataç’ın Hümanizma anlayışı dönemin pek çok aydınının bakış açısına göre daha tutarlı gözükmemektedir: Ataç’a göre Batı’ya, özelinde de Yunan ve Roma kültürlerine ve kaynaklarına yönelme, Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de o kaynaklardan beslenerek kendi kimliğini yeniden oluşturma amacını taşımalıdır. Bir yöntem-özkültür ikiliği sezilmemektedir bu anlayışta; milli benliği oluşturma ısrarının yerine de özgün kimliği bulma kaygısı geçmiştir.

Ancak yine Yıldırım’ın altını çizdiği gibi Yücel dergisi çevresinde toplanan aydınlar, Türkiye Hümanizmi’nin Batı’daki Hümanizma’yla aynı olmayacağını, farklılıklar içereceğinin altını çizmektedirler (Yıldırım, a.e., s. 748). Bu farklılıkların en öne çıkan yönlerinden biri ise ulusal kültür oluşturma, ulusal kimlik oluşturma konusunda Hümanizma’dan yararlanma yoluna gidilmesidir.

Yıldırım, Hasan Âli Yücel’in Hümanizma anlayışını, dönemin koşullarını da değerlendirmeyee alarak şöyle özetlemektedir:

“Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne dönüşen siyasal düzenin temel tartışmalarının başında milli kimliğinin tanımlanması meselesi gelirken ulus devlet kimliği olarak karar kılınan Türk milliyetçiliğinin içeriğinin ne şekilde belirleneceği belirsizdi. (...) Özellikle Anadolu’ya özgü kimlik bilincinin yeniden keşfine yönelik bir tanımlama biçimi olarak Hasan Âli Yücel ve çevresinde şekillenen hümanizma arayışları, Anadolu ve Akdeniz kimliği etrafında yeni bir milli kimlik sentezinin geliştirilmesine varmıştır. (...) Erken Cumhuriyet döneminin yer yer etnisist nüvelerle beslenen Türkçü niteliğinden belli bir ivme ile ayrılmayı (ya da çeşitlenmeyi) gösteren bu yeni hümanist kültür anlayışının etkisiyle dönemin milli kimlik tartışmalarında hümanizma algısının ağır bastığı görülmüştür. Bu dönemde, Cumhuriyet kültürünün hümanist temeller etrafında şekillendirilmesi, Yücel’in siyasi pratiklerinin sınırlarını çizen ana unsur olarak belirginleşirken, milliyetçi motiflerin keşfi ve söylemin gelişimi sürecinde hümanizmayı ön plana çıkartarak Türk Rönesansı bağlamında bir milli kimliği tanımlamaya çalışacaktır.” (Yıldırım, a.e., s. 758-759)

Dolayısıyla bu yaklaşımda Hümanizma kavramı, Türk milliyetçiliği ile Batılılaşma ideallerini uzlaştırma çabası olarak anlam kazanmaktadır her şeyden önce.

Translation and Westernization in Turkey (from the 1940s to the 1980s) adlı çalışmada (1999) Türkiye'nin Batılılaşma serüveni çeviriyle ilişkisi içinde ele alınmaktadır. Özlem Berk bu çalışmada 19. Yüzyılda, özellikle de Tanzimat Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in ilk on yıllarında Batı kültürünün yerleştirilmesine yönelik bir anlayışın egemen olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım sayesinde hem Batı'dan birçok yeni fikir, kavram, edebiyat türü vb. yenilikler erek kültüre taşınmış, hem yeni bir sosyokültürel yapılanmanın temelleri atılmış, hem de milliyetçi düşüncenin, Türklük fikrinin düşünsel altyapısı oluşturulmuştur (Berk, 1999: 2, 173). Berk'e göre bu anlayış Osmanlı'ya özgü de değildir, 19. yüzyılda Avrupa'nın pek çok ülkesinde yoğun çeviri faaliyetleri kapsamında Batı kültürüne yönelerek yeni bir dil, kültür oluşturma amacı ve uluslaşma yönünde çabalar görülmektedir (Berk, a.e., s. 3). Araştırmacıya göre Cumhuriyet Türkiye'si'nin özellikle ilk on yıllarında ise devlet kurumlarının bilinçli çabalarıyla Doğu'yla, İslam'la bağların zayıflatılarak Batıcı bir yapının güçlendirilmesi çabası çerçevesinde, yoğun, devlet tarafından planlanan ve desteklenen çeviri çalışmaları kapsamında Batı kültürüne yönelen yaklaşım güçlendirilerek sürdürülmüştür; bu dönemde Hümanizma anlayışı da egemendir. Çokpartili dönemle birlikte ise bu anlayıştan uzaklaşmaya başlanmış, özellikle 1980'lerden sonra Batılılaşma ideali daha da sorunsallaştırılmış ve ulusal kimliği bulmak için Batı'ya yaklaşmanın gerekliliği sorgulanmıştır (Berk, a.e., s. 5-7); Berk'e göre ulusal kimliği arama sürecinin bir kimlik bunalımı olarak da görülmeye başlanması ve bu konuda pek çok araştırma yapılması ise 1980'lerden sonrasına rastlmaktadır (Berk, a.e., s. 261). 1980'lerden sonra ayrıca hem çeviri sayıları artmış, hem de çeviri eser seçiminde yelpaze genişlemiştir; daha az Avrupa odaklı, farklı kültür ve dillerden çevirilere daha açık bir yayın anlayışı gelişmeye başlamıştır (Berk, a.e., s. 254). Bu dönemde Türk edebiyatı da daha özgür, çeşitli konulara farklı biçemlerle yaklaşan bir özellik kazanmaya başlamış; Türk edebiyatından Batı dillerine çevirilerde de hareketlilik yaşanmaya başlamıştır (Berk, a.e., s. 257). Berk'in de altını çizdiği gibi 80'lere dek Türk edebiyatından İngilizceye yoğun bir çeviri faaliyetinden söz etmek mümkün değildir. Kaldı ki İngilizceye

çevirilerin alımlanmasına bakıldığında da, çevirilere ilginin genellikle Ortadoğu, İslamiyet gibi araştırma alanlarının çalışıldığı akademik çevrelerle sınırlı kaldığı görülmektedir (Berk, a.e., s. 257, 258). Nazım Hikmet, Yaşar Kemal gibi yabancı dillere en çok çevrilen isimlere duyulan ilginin nedenleri ise, Berk'in İhsan Akay'dan aktardığına göre edebiyattan çok ideolojik nedenlerde aranmalıdır (aktaran Berk, a.e., s. 258). Turgay Kurultay da bu durumla koşutluk taşıyan bir olguya, uzun bir dönem boyunca edebiyatdışı alanlardaki kaygıların Türkçeden Almancaya çevirilerdeki bakış açısını belirlediğine işaret etmektedir (Kurultay, a.g.e., s. 193). Ancak Kurultay'ın Orhan Pamuk çevirileri özelinde altını çizdiği gibi (Kurultay, a.e., s. 196) Özlem Berk de Latife Tekin ve Orhan Pamuk'la ilgili olarak, bu yazarların 80'lerden sonra İngilizceye ve başka yabancı dillere çevrildiğini ve bu çevirilerin Türk edebiyatından yabancı dillere çeviriler özelinde ilk kez olmak üzere ideolojik yaklaşımlarından çok edebi değerleriyle ön plana çıkarıldıklarını belirtmektedir (Berk, a.g.e., s. 258).

Berk Osmanlı'dan günümüze uzanan Batılılaşma ve bununla bağlantılı çeviri serüveninin, iktidar ve güç ilişkileri göz önünde bulundurulmadan anlaşılamayacağını savunmaktadır. Araştırmacıya göre Osmanlı üstün statü tanıdığı Batı'ya yaklaşmak amacıyla Batılılaşmayı tercih etmiş ve çeviriler de bu amaca ulaşmanın temel yollarından biri olarak görülmüştür. Cumhuriyet Türkiye'sinde de süren bu anlayış ise 1980'lerle birlikte sorgulanır olmuş, hümanizma, evrensellik gibi Batı değerleri bu dönemde eleştirilmeye başlanmıştır (Berk, a.e., s. 279). Öte yandan bu çalışmada ele alınan pek çok yazı ve araştırmada (Ülken 1997; Kurultay, 1998; Koçak, 2001; Çiğdem, 2002) Batılılaşma sürecinin başından beri doğrusal bir seyir izlemediği, Batı'nın kültürel, düşünsel özelliklerinin transferiyle ilgili ciddi tartışma ve reddiyelerin bulunduğu ortaya konmuştur. Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kültür politikalarında, Ziya Gökalp'in **hars-medeniyet** ayrımında ve pek çok başka yaklaşımda da karşılığını bulan, kültürün Batılılaşmasına karşı güçlü bir damarın bulunduğu açıktır. Dolayısıyla bu sorgulamanın 1980'lerden çok önce de, hem de çok güçlü bir şekilde var olduğu görülmektedir. Hümanizma anlayışının dahi ne derece gerçek anlamda Batılılaşmacı bir motivasyonu içinde barındırdığı tartışmalıdır; bu tez kapsamında tartışılmıştır. Ek olarak, bu tez çalışmasında ortaya konan, uluslaşma ile Batılılaşma yaklaşımlarının bir arada yürütülmesinde görülen

çelişkiler ve iç içe geçmiş karmaşık motivasyonlar, sürecin karmaşıklığını, giriftliğini yansıtmaktadır.

Türkiye'nin Batılılaşma ve ulusçuluk serüvenini tartışan bir başka kaynak da *Türk Batılılaşması'nı Açıklayıcı Bir Kavram: Türk Başkalığı - Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon* (2002) adlı makaledir. Ahmet Çiğdem bu çalışmasında Türkiye'nin bu ilk bakışta uzlaşmaz görünen eğilimleri yan yana getirme çabasında yalnız olmadığını vurgulamaktadır:

“Türkiye, Rusya, İran ve Japonya başka bir medeniyeti “tercüme edebilecek” bir tarihin sahipleridir ve bu nedenle Batılılaşmayı kendi varoluşlarını takviye edebilecek bir “vasıta” olarak değerlendirmelerini hep meşru saymışlardır. Bu meşruiyetin sağladığı, Batılı, Avrupalı, Fransız ya da İngiliz -gibi- olmayı isterken, kendisini her ne olarak kuruyorsa, o olarak kalmayı vaat eden bir başkalık talebidir.” (Çiğdem, a.e., s. 69)

Bir başka deyişle belli bir geleneği olan ülke, o geleneği, öz bilincini bırakmadan Batı'yı da kendini “kendi varoluşunu takviye edecek bir vasıta” olarak görerek varoluşunu sürdürmeyi amaçlamaktadır. Çelişki şuradadır: Batılı olmak tarihsel bir zorunluluktur adeta. Ancak yabana atılmayacak, dışarıda bırakılamayacak bir gelenek, geçmiş de bulunmaktadır. Ve aslında bu iki cephe, birbiriyle birçok açıdan uyuşmamaktadır. Batı'dan kendini kurarken faydalanma hedefi; bu anlamda Batı'nın araçsallaştırılması bu açıdan da anlaşılabilir belki. Bu iddiayı temellendirecek bir nokta da, Jürgen Habermas'ın “modernite” ve “modernizasyon” kavramları arasında farklılık bulunduğu iddiasından yola çıkarak Çiğdem'in hatırlattığı noktadır: “Bu çerçevede tekrarlanması gereken bir başka yargı, Batı dışı toplumların, sadece “modernleştikleri”, ama “modern” olamadıkları yani ancak modernitenin kurumsal altyapısıyla (“modernizasyon”) eklemlenebildikleridir” (Çiğdem, a.e., s. 68).

Türkiye, Çiğdem'e göre yukarıda değinilen ülkelerle başka benzerliklere de sahiptir:

“Başka bir ortaklık, geleneğin ve milli kimliklerin üretilmesinde Batılılaşmanın kurucu rolüdür. Türkiye, İran, Japonya ve Rusya toplumları, Batılılaştıkça kendilerini ve kendilerini ifade eden geleneklerini üretmişlerdir. Batıcılık, karşıtlık ya da uzlaşma olarak gelenekçiliğin anlaşılmasında bu nedenle vazgeçilmez bir kavram olmak durumundadır.” (Çiğdem, a.e., s. 69)

Gör÷lmektedir ki milli kimliğin oluşmasında, çelişkili görünse de, Batılılaşma yalnızca Türkiye için değil, benzer durumdaki ölkeler için de rol oynamıştır. Bu noktada başkalık kavramına ve bunun, Türkiye gibi ölkelerin kendilerini kuruluşlarındaki rolüne göz atmak gerekmektedir. Çiğdem bu konuda şu saptamayı yapar: “Başkalık” kavramı, bir taraftan bütün gayretiyle “öteki” olmaya ilişkin bir kararlılığı taşımak, diğer taraftan “kendisi” (“olarak”) kalmak iddiasına işaret eder ve hem toplumsal yapı analizlerinde hem de düşünce tarihi çalışmalarında benzeri başka kavramlardan, örneğin “özgüllük” kavramından ayırt etmek gerekir” (Çiğdem, a.e., s. 70). Araştırmacı, yazısının başka bir bölümünde aynı konuyla ilgili olarak şu savı da ortaya atmaktadır: “Tarihsel Türk Batılılaşması, Batılılaştıkça Türk başkalığını doğrulamayı ummuştı” (Çiğdem, a.e., s. 81). Bu durum elbette, aynen bir insanın kimlik mücadelesinde olduğu gibi toplumlarda da çelişkili, zıt eğilimlerin birarada gör÷lmesini açıklayıcı bir zemini tartışmamıza olanak sağlar: Başkası gibi olma kaygısı –bir eksiklik duygusuyla birlikte- , kendini, öz kimliğini bulma ya da koruma kaygısını da getirmektedir. Hem Batılılaşma hem de millileşme, belki de bir bakıma birbirlerinin antitezi olarak tarih sahnesine çıkmaktadır böylece.

3.2. Yakın Dönem Kültür Politikaları

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’nin kültür ihracatına yönelik politikaları ele alınacaktır. Bu bağlamda önce Cumhuriyet’in ilk on yıllarına damga vuran tekparti yönetiminden sonraki yaklaşımlar değerlendirilecektir.

Şehnaz Tahir Gürçağlar’a göre CHP iktidarını izleyen Demokrat Parti döneminde milli politikalar sürdürölür ancak bu yaklaşımda dinin rolü genişletilir; din birleştirici bir rol üstlenir adeta. Bu dönemde Ziya Gökalp’in **hars-medeniyet** ikiliğine dayanan, Batı’dan tekniğı alıp kültürü reddetmeye dayanan anlayış yine yeşerir (Gürçağlar, a.g.e., s. 136-138). Araştırmacıya göre buna bağılı olarak bu dönemde kültür planlamasında da değişiklikler görölür. Batı’dan yalnızca teknik alınacağına ve artık dini köklerini yeniden kucaklayan Türkiye, kendi ulusal kültürünün kaynağı olarak algılanabileceğine göre, kültür filizlendirme amacıyla Batı’dan edebiyat, kültür ve düşünce yapıtlarının çevirisine de gerek duyulmamalıdır (Gürçağlar, a.e., s. 147-148). Hatta kendi **harsımızı** Batı’ya tanııtma konusunda da

çekinceler ortadan kalkmalıdır. Buna koştur uygulamaları, yabancı dillere çeviri hareketinin örneklerini bu dönemde görmek mümkündür: *Tercüme* dergisinin 52. sayısında Türkçe yapıtların Batı dillerine çevirileri başlamıştır. Önsözde bu yeni çeviri hareketi şu şekilde gerekçelendirilir: “bizim de kendi düşünce ve zevklerimizi... başka milletlere tanıtmaya çalışmamızdan daha tabii bir şey olamaz” (Tercüme, 1951). Değişim dikkat çekicidir: ulusal kimliği oluşturmak için ihtiyaç duyulan Batı dünyasından çeviriler yapmak, yerini kendi kültürünü Batı’ya tanıtmaya isteğine bırakmıştır.

Serhan Ada da *Bir Yeni Kültür Politikası İçin* adlı yazısında (2009) Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarını kısaca değerlendirdikten sonra günümüz kültür politikaları ile ilgili çıkarımlarda bulunmakta ve öneriler sunmaktadır. Ada, 1920-1950 arası dönemin kültür politikalarını “bir tür ‘ulusal kuruluş ve yapılanma’ dönemi” olarak nitelemektedir (Ada, 2009: 87). Bu ilk dönemde kültür alanında son derece belirleyici olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması, Türk Dil ve Tarih Kurumlarının kurulması gibi gelişmelerin altını çizmektedir. Ada’ya göre bu kurumlar “ulusal kültürü tepeden aşağı düzenleyen ve yönlendirmeyi amaçlayan bir işleve sahip olmuşlardır” (Ada, a.e., s. 88). Araştırmacı, 1950-70 arası dönemi ise “bir tür ‘yumuşak politika’ ya da ‘politikasız politika’” (Ada, a.e., s. 90) dönemi olarak niteler. Komünizm tehlikesinin yaygın bir siyasal tehdit olarak algılandığı ve bu algının siyasal amaçlarla kullanıldığı bu dönemde Türkiye, NATO’ya üye olmuş ve Avrupa sisteminin bir parçası olmak üzere ilk adımı atmıştır. 1970’lerden sonra ise Kültür Bakanlığı kurulmuştur. Ada’ya göre 1970’i izleyen dönemin kültür politikaları değerlendirilirken, Kültür Bakanlığı’nın inceleyen çalışmalar yapılmasına gerek duyulmaktadır çünkü açıktır ki, kültür politikalarıyla ilgili kararlarda bakanlığın eğilimi ve kararları etkili olmuştur (Ada, a.e., s. 90-91). Araştırmacıya göre 2000’lerden sonrası ise, sivil toplum kuruluşlarının da etkin olmaya başladığı, yerel kültür politikası çalışmalarının öne çıkmaya başladığı bir döneme işaret eder. Kültürel demokrasi doğrultusunda yol almanın önemine değinen Ada’ya göre “devletin, tek temsilcisi olduğuna inandığı ulus adına, kültür alanında tek seçici rolünü inanarak oynayageldiği bir ülkede farklı kesimlerin katılacağı bir tartışma zor olduğu kadar gereklidir de” (Ada, a.e., s. 108).

Görüldüğü gibi Serhan Ada, Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının devlet kurumları tarafından, tepeden belirlenmediğini, yakın geçmişte ise sivil toplumun da bu politikaların belirlenmesinde etkin olmaya çalıştığını, katılımcı kültür politikalarının oluşturulmasıyla ilgili adımlar atılmaya başlandığını belirtmektedir.

Yakın dönemin kültür politikalarıyla ilgili olarak Asu Aksoy ise *Zihinsel Değişim? AKP İktidarı ve Kültür Politikası* adlı çalışmasında (2009) Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin ve dolayısıyla son dönemin kültür politikalarını ele almaktadır. TEDA, AKP döneminde uygulamaya konmuş bir projedir. Dolayısıyla bu dönemin kültür politikalarına ilişkin çıkarımların, projenin amaçları, yapısı gibi özellikleriyle ilişkili olacağı öngörülebilir.

Aksoy'a göre Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet'in geçmiş dönemlerinden farklı bir kültür politikası uygulamaya çalışmaktadır. Bu kültür politikası çerçevesinde kültür "hükümetin ekonomik alandaki dışa açılmacı neoliberal politikalarının başarısı için değerlendirilebilecek bir araçtır" (Aksoy, a.e., s. 180). AKP iktidarı ile birlikte kültürün araçsallaştırılmasında doğrultu, geçmiş dönemin tersine ulus merkezli kaygıların dışına taşmış, sonuç alma amaçlı, kültürü ülkenin tanıtımı ve kentlerin markalaşması için devreye sokan, özel sektörü de bu süreçte dışarıda bırakmayan bir yaklaşım egemen olmaya başlamıştır (Aksoy, a.e., s. 181). Aksoy'a göre AKP döneminde kültür politikaları, küreselleşme olgusu da göz önünde bulundurularak yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede kültür,

"Türkiye'nin kendisini eklemlendiği küresel rekabet ortamında bir avantaj unsuru olarak ele alınmaktadır. (...) Kültüre yatırım suretiyle, küresel rekabette ülkenin bir yatırım ve turizm destinasyonu olarak tanıtımı ve hatta markalaşması hedeflenmektedir. Kültür burada, ülke ekonomisinin rekabetçi avantajı açısından araçsallaştırılmaktadır." (Aksoy, a.e., s. 182)

Aksoy'a göre Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2006 yılı bakanlık faaliyet raporundan yola çıkılarak, "kültür politikaları vasıtasıyla küresel rekabet ortamında ülke için avantaj elde etmek gibi, neoliberal gündeme tümüyle endeklenmiş bir yaklaşımın" söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür (Aksoy, a.e., s. 183).

Asu Aksoy çalışmasında, günümüzde Türkiye’de kültür alanındaki liberalleşmenin ne anlama geldiğini kısaca özetlemektedir:

“Kültürel alanda liberalleşme, kuvvetli bir dönüşüm vurgusunu ve geçmişten kurtulma arzusunu da beraberinde getirmekte. (...) Bir zamanların yerel ve ulusal pazarlarına hizmet etmiş olan hizmet üreticilerinin hepsi küreselleşmeyle birlikte yüzlerini ulusötesine dönerek büyümek, vizyonlarını dünya ölçeğinde yeniden kurgulamak durumundalar. Bu değişimden kuşkusuz kültür yapıları da nasibini almakta. (...) AKP kurmaylarının da gördüğü bu. Ekonomi, ticaret, hizmet gibi alanlarda küreselleşip kültür alanında yerelle sınırlı kalmak mümkün değil.” (Aksoy, a.e., s. 194-195)

Ancak araştırmacıya göre AKP, önemli bir zihniyet değişimi gerektiren bu süreçte, kültürü özelleştirmek dışında alternatifler sunmakta zorlanmaktadır. Aksoy’a göre kültürün özelleşmesi aynı zamanda “üniter ve yekpare kültür muhayyilesi ile şartlanmış Türkiye’deki hakim bakış açısının karşısına kültürün özerkleşmesi, bağımsızlaşması ve fragmente olması gibi sonuçlar çıkarmaktadır” (Aksoy, a.e., s. 195). AKP’nin küreselleşmeyle uyumlu neoliberal kültür politikaları bu açıdan sorunlarla karşılaşmaktadır. Hükümetin bu bağlamda önündeki önemli sorunsal şudur: “Kültürel kaynakları küreselleşmeye açarken kültürü elden kaçırmamak nasıl mümkün olur” (Aksoy, a.e., s. 196)? Araştırmacıya göre AKP iktidarının küreselleşmeci yaklaşımındaki önemli soru/n “kültürde çoksesliliği, farklılığı destekleyen politikaların önünü açarak küresel açılımını demokratik bir vizyona” göre mi biçimlendireceği yoksa “otokratik bir rota ile mi sınırlayacağıdır” (Aksoy, a.e., s. 197). Araştırmacı, yazısının sonunda AKP’nin genel ve dolayısıyla kültürel politika anlamında da ortaya koyduğu zihinsel değişimin kapsamına ilişkin endişelerini dile getirmektedir: “Zihinsel değişim ama, özelleştirmeden ve rekabetçi avantaj arayışından öte, nereye kadar” (Aksoy, a.y)? Bu soruyla elbette, hükümetin liberalleşmeci yaklaşımının ekonomik alanla sınırlı kalıyor olabileceğine yönelik kaygılar ortaya konmaktadır.

Özetle Aksoy’a (a.e.) göre Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde kültür politikaları ulusal sınırların dışına çıkarak küresel boyuta taşınmıştır. Küreselleşmeci anlayışla birlikte kültür politikaları da yeniden tanımlanmaya başlamış ve kültür

neoliberal politikalar çerçevesinde ülkeler arası rekabette bir avantaj unsuru olarak görülmeye başlanmıştır.

4. ÇEVİRİ PROGRAMLARI

4. 1. İktidar İlişkileri ve Günümüz Çeviri Programları

Bu çalışmada çeviri projeleri küreselleşme, kültür politikaları, çevirinin erek kültür ürünü olduğu savı gibi çeşitli kavramlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu bölümde ise özellikle kamu diplomasisi kavramıyla çeviri programları arasındaki ilişki irdelenecektir. Ancak önce, çeviride iktidar ilişkilerinin açıklanmasında kilit önemde olan himaye kavramına çeviri programları bağlamında kısaca değinilecektir.

Hatırlanacağı gibi André Lefevere himaye kavramını, edebiyat dizgesinin dışında yer alan ve edebiyat eserlerinin yazılmasını, okunmasını ve yeniden yazılmasını sağlayan ya da engelleyen güçleri (bunlar kurum ya da kişiler olabilir) anlatmak için kullanmaktadır (Lefevere, 1992: 15). Lefevere'e göre himaye; ideoloji, ekonomi ve statü olmak üzere üç boyuttan oluşur (Lefevere, a.e., s. 16). Bu çalışma kapsamında ele alınacak çeviri projelerinde, hami konumunda devletler bulunmaktadır. Himayenin ekonomi boyutu açıktır; devletler çeviri projelerine maddi destek sağlamaktadırlar. Bunun dışında kitabı çevrilen yazarların ve proje kapsamında çeviri yapan çevirmenlerin statülerinde de olumlu değişiklikler olacağı düşünülebilir. İdeoloji boyutunda ise örneğin Gerd Ulrich Bauer'in Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programı çerçevesinde altını çizdiği gibi, Almanya'nın dış kültür politikasıyla koşutluk taşıyan eserlerin, en azından demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum gibi temel konularda bu politikayla ters düşmeyen içeriklere sahip yayınların öne çıktığı görülmektedir (Bauer, 2009: 141). Dolayısıyla çeviri projelerinin ideoloji boyutunda temel değerlerle uyumluluk gibi bir ölçütten söz edilebilir.

Çalışmanın bu aşamasında çeviri projeleriyle iktidar ilişkileri ve kamu diplomasisi arasındaki ilişki ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle kamu diplomasisi kavramını tanımlamak gerekmektedir. Evan Potter'a göre kamu diplomasisi "bir ülkenin hükümetinin, diğer bir ülkenin halkının veya seçkinlerinin görüşlerini, hedef kültürün siyasi tutumunu kendi yararına olacak şekilde değiştirmek amacıyla etkilemesidir" (Potter, 2002: 179). Yakın dönem kültürlerarası ilişkiler ve çeviri

konusu tartışılırken, Luise von Flotow'un (2007a), güçlü devletlerin günümüzde de emperyal amaçlarını gerçekleştirmek için kültürü, edebiyatı, çeviriyi kullandığı söylenebilir mi, sorusunu ynelttiğinden söz edilmişti. Araştırmacıya göre ABD günümüzde diğer ülkeleri etkilemek amacıyla kültürel çalışmalar yapmayı sürdürmektedir; bu bağlamda Bush yönetimi döneminde, Laura Bush'un önderliğinde Küresel Kültür Girişimi projesi başlatılmıştır (Flotow, a.e., s. 77). Flotow'a göre Küresel Kültür Girişimi, son dönemlerde klasik diplomasiden farklı bir yaklaşım olarak öne çıkan ve bir ülke hükümetinin, diğer ülke halklarının, seçkinlerinin görüşlerini değiştirmek, kültür ihracatı yoluyla kendi ülkesini daha olumlu göstermek amacını taşıyan kamu diplomasisinin bir örneğidir; bu projeyle ABD'nin 2000'lerin başlarında bozulan imajını, kültürel alışveriş yoluyla düzeltmek amacı güdülmektedir (Flotow, a.y.). Ancak Flotow'a göre CIA'in Soğuk Savaş Dönemi'ndeki kültürel çalışmalarını hatırlatan (Saunders, 1999) bu tür kamu diplomasisi çabalarının, günümüzde başarıya ulaşma şansı düşüktür (Flotow, a.e., s. 92). Araştırmacıya göre bunun nedenlerinden biri, devlet kontrolü dışındaki siber iletişim alanlarının günümüzdeki yaygınlığıyken, bir diğer nedeni de erek kültürlerin, kaynak devletlerin dayattığı kültürel yaklaşımları sorgulamaksızın kabul etmemeleri, hatta birçok örnekte grldğı üzere yönlendirme ve propaganda çabalarına tepki göstermeleri ya da dayatmalara aldırmayarak kendileri için yararlı, işlevsel buldukları yapıtlara yönelmeleridir (Flotow, a.y.). Bu gelişmeler, proje kapsamındaki çalışmalara verilen tepkiler, Gideon Toury'nin çevirinin erek kültür ürünü olduğu savı çerçevesinde değerlendirilebilecek rneler olarak da görülebilir (Toury, 1985; Toury, 1995: 24).

düşüncenin, diğer ülke insanların güvenini; kültür alışverişi, ilişkilerin geliştirilmesi ve imaj çalışmaları yaparak kazanmak olduğunu belirtmektedir. Araştırmacıya göre kamusal diplomaside, geleneksel diplomasinin tersine, sadece yabancı ülkenin hükümet ve diplomatlarına değil, öncelikle halkına seslenmek hedeflenmektedir (Körber, 2009: 189). Bu yolla yabancı ülkedeki halkın ve seçkinlerin, kültürel diplomasi çalışması yapan ülkeye ilişkin pozitif bir imgeye sahip olmaları amaçlanmaktadır. Flotow'a göre Kanada hükümeti de son dönemlerde bu tür bir dış siyaseti benimsemeye başlamış ve bu alanda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Kanada'dan Almancaya yapılan çevirilere verilen devlet desteği de bu diplomatik yaklaşım çerçevesinde anlaşılabilir (Flotow, 2007b). Flotow, Kanada'da yayımlanan edebiyat eserlerinin Almancaya çevirilerinin incelendiği, Reingard Nischik'le birlikte gerçekleştirdiği çalışmaya vurgu yaparak, kültürel diplomasi çerçevesinde edebiyat çevirilerini son derece önemseyen ve dolayısıyla yabancı dillere yapılan çevirileri destekleyen Kanada devletinin, çeviri sürecinin karmaşıklığı nedeniyle -erek kültürün edebi yönelim ve beğenileri, yayın sözleşmeleri, devlet desteği, edebiyat ödülleri, erek kültürün farklı koşulları- bu süreci denetlemesinin son derece güç olduğunu belirtmektedir (Flotow ve Nischik, 2007). Kaldı ki, erek kültürde yabancı kültür ürünleriyle ilgili beklentileri oluşturan, çeviri için bunlara uygun ürünlerin seçilmesinde etkili olan yayıncılarla; alımlayıcıları etkileyen bu ürünleri çeviren çevirmenler de erek kültür için çalışmakta, bu kültürün içinde yer almaktadırlar. Flotow'a göre, Kanada'nın imajını belirlemek ve yönlendirmek iddiasındaki Kanada federal programlarının bu süreçler üzerinde yoğun bir etkisinin olması mümkün değildir. Araştırmacıya göre bu süreçteki kritik kararları, erek kültürde yer alan yayınevleri verecektir (Flotow, 2007b: 21). Flotow'a göre Almancaya çevrilen kitaplara ilişkin eleştiri yazıları da daha çok erek kültürün bakış açısıyla, erek kültürün kendi sorunları açısından yararlı olacak noktalara odaklanarak ele alınmaktadır. Buna koşut olarak bu eleştirilerde Kanada'nın kültürel, toplumsal ya da siyasal tarihi ile ilgili noktalar dışarıda bırakılabilmektedir. Eleştirmenler örneğin göç, sürgün vb. konuları işleyen Kanadalı yazarların kitap içeriklerine, olasılıkla Almanya'daki benzer sorunlarla koşutluklar kurmak ve erek toplumdaki sorunlara ışık tutmak amacıyla değinmektedirler. Ancak bu değerlendirmeler yapılırken kaynak ülkenin, yani Kanada'nın kendisi ve koşulları

genellikle es geçilmektedir (Flotow, 2007b: 21-22). Bunların ışığında Flotow, Almanya'daki yayınevleri ve eleştirmenlerin, kültür diplomasisi çerçevesi açısından bakıldığında, hayli öngörülemez olduklarını belirtmektedir. Başka bir deyişle, erek kültürde yer alan eyleyenleri, kaynak kültürden yönetmek, kontrol etmek pek mümkün gözükmemektedir. Araştırmacıya göre bu kurum ve eyleyenlerin birinci amacı yabancı ülkenin ve onun kültürünün tanıtımı değildir; bu kurum ve eyleyenler her şeyden önce iç pazara, kendi kültür dünyalarına yoğunlaşmaktadırlar (Flotow, a.e., s. 22). Araştırmacı ayrıca, küreselleşmeyle birlikte birbirinden bağımsız ulusal yapıların zayıflamaya başladığı ve bir kültürde belli bir amaca hizmet edecek, belli bir gereksinimi gidermek amacıyla kısa sürede tüketilecek hikayelerin satışının önem kazandığı küresel dünyada, kültürel diplomasinin etkisinin sorgulanması gerektiğini belirtmektedir (Flotow, a.e., s. 25). Bu noktanın, John Tomlinson'un (2004) ortaya koyduğu, Pascale Casanova'nın (2010) örneklerini sunduğu küreselleşmenin getirdiği metalaştırma ve kültürel ürünlerin birörnekleşmesi kavramlarıyla bağlantısı açıktır.

Flotow'a göre, karşılıklı güç dengelerinin görece denk olduğu Almanya ve Kanada gibi ülkeler söz konusu olduğunda, çevrilecek eserlerin seçiminde erek kültür daha belirleyici olmaktadır. Kanada resmi kurumlarının ve yetkililerin etki alanı ise tanıtım, yolculuk ya da çeviri giderlerinin karşılanmasıyla sınırlıdır. Buna ek olarak Flotow, erek kültürün yazınsal zevklerinin ya da dönemsel siyasi atmosferin, çevrilen eserlere de yansıdığını Almanya örneği üzerinden göstererek, bu gibi çeviri durumlarında sömürgecilik sonrası ya da neosömürgeci yaklaşımların altını çizdiği, projeleri yürüten güçlerin egemenliğini ve belirleyiciliğini vurgulayan önermelerin geçerlilik taşımadığını savunmaktadır (Flotow, 2007a: 90-92).

Martina Seifert ise Kanada'nın çeviri desteğiyle ilgili teknik bir ayrıntıya değinmekte ve bu noktanın yayıncı kararları üstündeki etkisini sorgulamaktadır. Seifert'e göre, pek çok Kanada kuruluşu, Almancaya yapılan çocuk edebiyatı çevirilerini desteklemekle birlikte, bu çabaların yayıncı kararlarını ne derece etkilediği tartışmalıdır (Seifert, 2007:236). Örneğin **Canada Council for Art**'ın destekleri pek çok ülke yayıncıları üstünde etkili olurken Almanya'da bu desteğin etkisi görülmemektedir (Seifert, a.e., s. 237). Araştırmacıya göre destek sisteminin bazı özellikleri, örneğin yayıncıların ancak sözleşme yaptıktan sonra destek için

başvuru yapma hakkını kazanmaları ve sonrasında da maddi destek alıp almayacakları konusunda kesinlik bulunmaması, bu durumun nedenlerinden biri olabilir (Seifert, a.y.).

Türkiye'nin yakın dönemde başlattığı TEDA (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyatının Dışa Açılması) Projesi de kamu diplomasisi ve çeviri projeleri bağlamında ele alınabilir. Bu çerçevede ilkin TEDA'nın kısaca tanıtılması, amaç ve kapsamının ortaya konması yararlı olacaktır. Musa Yaşar Sağlam ve Oktay Saydam "TEDA-Cumhuriyet Tarihimizin İkinci Çeviri Hareketi" adlı çalışmalarında projeyi "Türk kültür, sanat ve edebiyatı ile ilgili eserlerin Türkçe dışındaki dillerde, öncelikle çok konuşulan dünya dillerinde yayımlanmasını destekleyen bir program" olarak tanımlamakta, bunun Tercüme Bürosu aracılığıyla Batı ve Doğu dillerinden Türkçeye yapılan kapsamlı çeviri çalışmalarından sonra ikinci çeviri hareketi olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadırlar (Sağlam ve Saydam, 2011: 197). Araştırmacılara göre ayrıca Cumhuriyet tarihinde ikinci kez bu kapsamda uygulanan çeviri projesinde, bu kez kendi edebiyatımızla ilgili eserler yabancı dillere çevrilmektedir; bu sayede de Türkiye'yi diğer kültürlerle tanıtmaya olanağı doğmaktadır (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 102). Projenin amacının ise, "Türk kültür, sanat ve edebiyatını yurtdışında entelektüel hedef kitle ile buluşturmak" olduğu belirtilmektedir (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 97). Araştırmacılar bir "çeviri ve yayım" destek projesi olarak tanımladıkları TEDA'nın kapsamının "Türk kültür sanat ve edebiyatının klasik ve çağdaş eserlerinin ilgili ülkelerin tanınmış yayınevlerince Türkçe dışındaki dillere çevrilmesi" ve "o dilin konuşulduğu ülke veya ülkelerde yayımlanması, tanıtılması ve pazarlanması" olduğunu vurgulamaktadırlar (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 197). Bu proje kapsamında, özellikle yabancı ülkelerdeki seçkinlerin hedeflenmesi kamu diplomasisinin belirgin özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Sağlam ve Saydam ayrıca TEDA kapsamında Türkiye'nin komşusu olan ülkelerin dillerine yoğun olarak çeviri yapıldığını belirtmektedir (Sağlam ve Saydam, 2011: 100). Bu konuda sayısal verilerle birlikte ayrıntılı bir tartışmanın ilerleyen bölümlerde sunulacağını belirterek şimdilik Türkiye'nin yakın zamana kadar özellikle komşularla iyi geçinme üzerine kurulu dış politikasının TEDA

kapsamındaki bu eğilimle bağlantısının, dış politikayla kültür programı arasındaki koşutluğun, kamu diplomasisi yaklaşımının örneği olduğunu vurgulayalım.

Alman hükümeti de uzun bir süredir, ülkenin kültür politikalarıyla da bağlantılı bir biçimde Alman eserlerinin yabancı dillere çevrilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda Goethe Enstitüsü'nün 'Almanca Kitapların Yabancı Bir Dile Çevrilmesi' programı, Almanca eserlerin, öncelikle de edebiyat, bilim, felsefe; çocuk ve gençlik edebiyatı gibi alanlardaki eserlerin desteklenmesini kapsamaktadır (Bauer, 2009:141). Program çerçevesinde uygun bulunan eserlere, çeviri giderlerinin karşılanması için maddi destek sağlanmaktadır. Eserlerin seçim ölçütleri temelde, Almanya'nın dış kültür ve eğitim politikalarının amaçlarıyla koşutluklar taşımaktadır. Bu bağlamda demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum gibi konularla bağlantılı kitaplar, güncel küresel ve bölgesel konularla ilgili araştırmalar ve Avrupa Birliği ile ilişkili toplumsal, kültürel ve kültür politikasıyla bağlantılı içeriklere sahip yayınlar, öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Klasik Alman Edebiyatı'ndan eserlere ve çağdaş Alman edebiyatının öne çıkan yapıtlarına da, çevrilecek eserler arasından öncelik tanınmaktadır (Bauer, a.y.).

Araştırmacı Kurt Jürgen-Maas ise, Alman kültür politikasının son dönemlerde öne çıkan amaçlarından birinin, yabancı devletleri demokrasi değerlerine ve sosyal pazar ekonomisine yaklaştırmak olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda belli değer, norm ve prensiplerin, özellikle de Avrupa Birliği'ne yeni entegre olacak ülkelere aktarılması amacı öne çıkmaktadır (Jürgen-Maas, 2009: 26). Araştırmacıya göre ayrıca, özellikle dönemin Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'in altını çizdiği gibi, Alman dış kültür politikasının, dış ekonomi politikasıyla bağlantısı bulunmaktadır. Dış kültür politikasının yardımıyla, dış pazarda Alman ürün ve yatırımlarına olan ilginin artması hedeflenmektedir. Almanya'nın kültürel, demokratik değerlere bağlı imgesinin, yeri geldiğinde ekonomik rekabet ortamında pozitif sonuçlar vermesi de beklenmektedir (Jürgen-Maas, a.y.). Bu söylenenler ışığında görülmektedir ki Alman hükümetleri de son dönemlerde kültür diplomasisini yoğun biçimde kullanmaktadır. Goethe Enstitüsü çeviri destek programı ise Almanya'nın dış kültür politikasıyla bağlantılı bir çerçevede yürütülmektedir.

4.2. Çeviri Programlarının Yapıları ve İşleyişleri

Çalışmanın bu aşamasında, yukarıda ele alınan çeviri destek programlarından TEDA'nın ve Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programının yapıları ve işleyişleri ele alınacaktır. İnceleme için Almanya'nın çeviri projesinin seçilmesinin nedenlerinden biri, TEDA kapsamında en yoğun çeviri faaliyetlerinin yaşandığı ülkenin Almanya olmasıdır. Almanya, Türkiye'yle en fazla kültürel alışveriş içinde bulunan ülkelerden biri olarak da öne çıkmaktadır. Ayrıca bu çalışmada sadece TEDA ve Goethe Enstitüsü projesi ele alınmamaktadır; ABD ve özellikle Kanada'nın programları da daha önce ele alınmıştır; genel değerlendirmede de bir kez daha karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Musa Yaşar Sağlam ve Oktay Saydam *TEDA-Cumhuriyet Tarihimizin İkinci Çeviri Hareketi* (2011) adlı çalışmalarında TEDA'ya başvuru sürecini ve destek programının işleyişini anlatmaktadırlar. Bu bağlamda TEDA Programı'nın yukarıda aktarılmış olan amaçları çerçevesinde, program kapsamında “eserin yayımlanacağı ülkedeki tanınmış yayınevleri ile üniversiteler, vakıflar, dernekler gibi yayıncılık faaliyetinde bulunan diğer kuruluşlar, başvurdıkları takdirde Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na desteklenmektedir” (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 97). Yıl boyunca yapılabilen başvurular Danışma ve Değerlendirme Kurulu'na değerlendirilmekte ve bu değerlendirme sonucunda desteklenecek eserler ve destek miktarı saptanmaktadır. Yayıncıya, eseri yayımlaması için iki yıl süre verilmektedir (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 97-98). TEDA Danışma Kurulu, kurul üyesi Saliha Paker'in belirttiği gibi çevrilecek eserleri seçmemekte, bunu yayıncılara, edebiyat ajanslarına ya da çevirmenlere bırakmaktadır. Bu durumun bir olumlu yönü bu sayede, yayınevlerince ekonomik nedenlerle çevirisi riskli görülebilecek eserlerin de çevirisinin gerçekleştirilebilmesidir (aktaran Akbatur ve Tekgül, 2014: 47). Danışma kurulu ise yayınevlerinin saygınlığına ve çeviri listelerine, özgün metinlerin ve çevirilerin kalitesine göre, ayrıca çevrilecek dili ve ülkeyi de dikkate alarak destekler için önerilerde bulunmaktadır (Akbatur ve Tekgül, a.y.).

TEDA Projesi'nin başvuru formu incelendiğinde, eserin çevirmeni, yayınevi ve “eserin çevrilmesinin/yayımlanmasının sağlayacağı kültürel yarar” larla ilgili bilgiler istendiği görülmektedir. Ayrıca yayıncıların projeye ilgili görüşlerini

belirtmeleri talep edilmektedir (<http://www.tedaproject.gov.tr/>, (Çevrimiçi), 2 Mayıs 2012).

Goethe Enstitüsü'nün, Almanca Kitapların Yabancı Bir Dile Çevrilmesi Programı kapsamında da yukarıda altı çizilen, kültür politikalarıyla bağlantılı ölçütlere uygun eserlerin seçimi önceliklidir. Uygun bulunan eserlere, çeviri giderlerinin karşılanmasına yönelik maddi destek sağlanmaktadır (Bauer, 2009: 141). Goethe Enstitüsü'nün çeviri programı kapsamında desteklenecek eserlere, çevirinin yapılacağı ülkedeki enstitü karar vermektedir. Enstitü tarafından yapılan bilgilendirme toplantılarının, yabancı ülkelerdeki yayınevlerinin programa başvurularında yönlendirici olması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte çevrilecek eserlerin ve çevirmenlerin seçiminde, yayınevleri belirleyicidir. Yabancı yayınevleri, yayımlamayı tasarladıkları eserleri ve çevirmenleri belirledikten sonra kendi ülkelerindeki Goethe Enstitüleri'ne başvurmaktadır; desteklenecek eserlere ise çevirinin yapılacağı ülkedeki enstitü karar vermektedir. Bununla birlikte, Goethe Enstitüsü'nün merkezindeki kurul da verilecek kararlarla ilgili görüş belirtmektedir (<http://www.goethe.de/>, (Çevrimiçi), 23 Nisan 2012).

Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programına başvuru formu incelendiğinde ise enstitünün çevirinin önemi, anlamı gibi konularda gerekçelendirmeler istediği, çevirmen ve yayınevine ilişki bilgileri talep ettiği ve niye finansal destek istendiği ile ilgili bilgiler istediği görülmektedir. (<http://www.goethe.de/> (Çevrimiçi), 30 Nisan 2013).

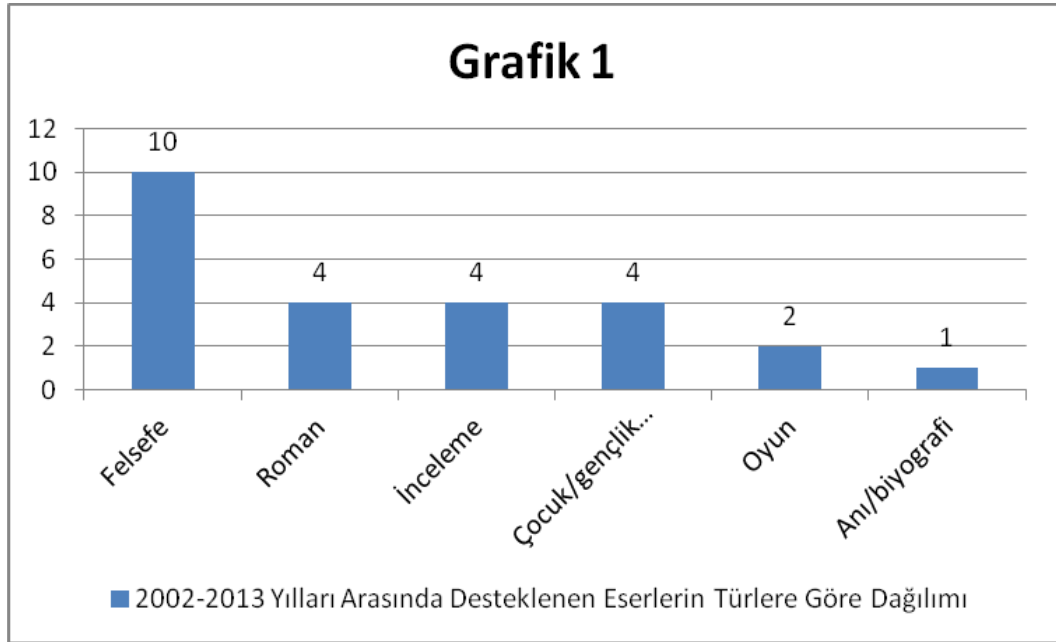
4.3. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Türkçeye Çeviriler

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde Goethe Enstitüsü'nün Almanca Kitapların Yabancı Bir Dile Çevrilmesi programı kamu diplomasisi çerçevesinde değerlendirilmiş, projenin yapısı kısaca irdelenmişti. Bu aşamada ise Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek projesi kapsamında Almandan Türkçeye çeviriler üstüne sayısal verilere de dayanan değerlendirmeler yapılacaktır. Konuyla ilgili verilere Goethe Enstitüsü'nün internet sitesinden ulaşılmıştır (<http://www.goethe.de>

(Çevrimiçi) 7 Ocak 2014). Böyle bir karşılaştırma için Almanya'nın çeviri projesinin seçilmesinin nedenlerinden biri, TEDA kapsamında en yoğun çeviri faaliyetlerinin yaşandığı ülkenin Almanya olmasıdır. Almanya, Türkiye'nin kültürel faaliyetleri en yoğun biçimde yaşadığı ülkelerden biri olarak da öne çıkmaktadır. Kaldı ki TEDA yalnızca Goethe Enstitüsü projesiyle karşılaştırılmamaktadır, ABD ve özellikle Kanada'nın programları da daha önce ele alınmıştır; genel değerlendirmede de bir kez daha bağlantılar kurularak ele alınacaktır.

Önce, çevirilerin türlerine/alanlarına göre dağılımı incelenecektir. Grafik 1'de Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Projesi kapsamında çevrilen eserlerin türlere/alanlara göre dağılımı ortaya konmuştur.

Grafik 1. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Eserlerin Türlerine/Alanlara Göre Dağılımı

Proje kapsamındaki analizlerin en çarpıcı noktalarından biri, tür-alan kategorisindedir. Grafik 1'de de görüldüğü gibi felsefe, Almandan Türkçeye en fazla çevrilen konu alanıdır ve bütün çevirilerin içinde %40'lık bir oranı kapsamaktadır. Goethe kapsamında çocuk/gençlik kitapları da çevrilmiştir; her ne kadar Goethe kapsamındaki kitaplar çocuk değil gençlik edebiyatı kapsamına girse

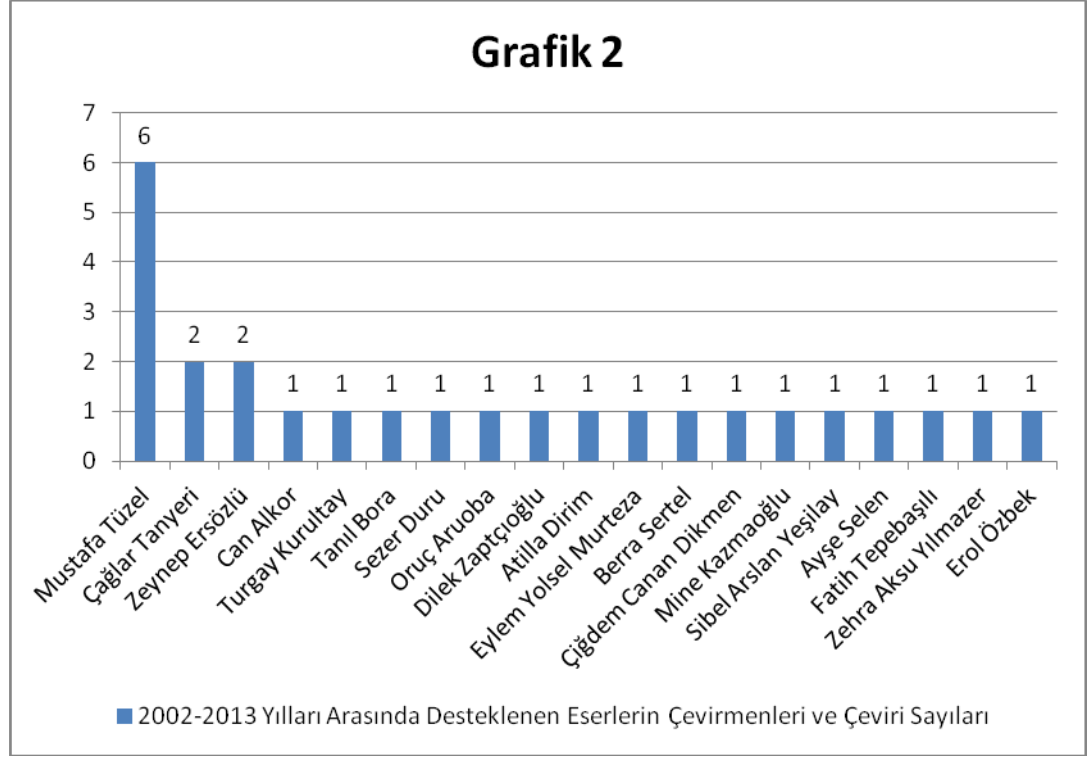
de, bunların da entelektüel hedef kitleye seslenmedikleri ortadadır. Dolayısıyla bu uygulama, kamu diplomasisinin önemli özelliklerinden olan entelektüel hedef kitleye ulaşma amacıyla örtüşmemektedir.

Goethe Enstitüsü çevirilerinde edebi eser olarak –dört çocuk/gençlik edebiyatı eserinin yanı sıra- yalnızca dört roman bulunmaktadır; hiçbir öykü ve şiir kitabının çevrilmemiş olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Klaus Kreiser’in *Atatürk: Bir Biyografi* adlı çalışması da siyaset/siyasetbilim kategorisi içerisinde değerlendirilirse, toplamda yirmi beş kitabın desteklendiği bir bütüncede desteklenen eserlerin yarısından fazlasının **düşünce** dizisi içinde ele alınabileceği anlaşılmaktadır: On felsefe, üç siyasetbilim kitabı, bir tarih incelemesi... Bu verilerden yola çıkılarak, Türk yayın dünyasının öncelikli olarak Alman düşüncesiyle ilgilenildiği savı ortaya atılabilir.

Goethe Enstitüsü kapsamında Türkçeye çevrilen yazarlara göz atıldığında ise Friedrich Nietzsche’nin sekiz kitapla en çok çevrilen yazar olduğu görülmektedir. Onu, iki gençlik kitabıyla Mirjam Pressler izlemektedir. Bunun dışında Hans Georg Gadamer, Ernst Bloch gibi ünlü ve saygın felsefecilerden, Peter Weiss, Herta Müller gibi ünlü, önemli edebiyatçılardan çeviriler yapılmıştır. Nietzsche’ye duyulan büyük ilgi dikkat çekicidir; bu durum elbette yukarıda da söz edilen, Alman felsefesine duyulan ilgiyle bağlantılıdır. Bununla birlikte Nietzsche’nin sadece Türkiye’de değil dünya çapında da en popüler Alman felsefecilerinden biri olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla Nietzsche’ye sadece Türk okurunun değil genel olarak günümüz okurunun yoğun ilgi gösterdiğini söylemek yanlış olmaz.

Goethe çeviri destek programı çerçevesinde Türkçeye çeviri yapan çevirmenler ise Grafik 2’de sunulmuştur.

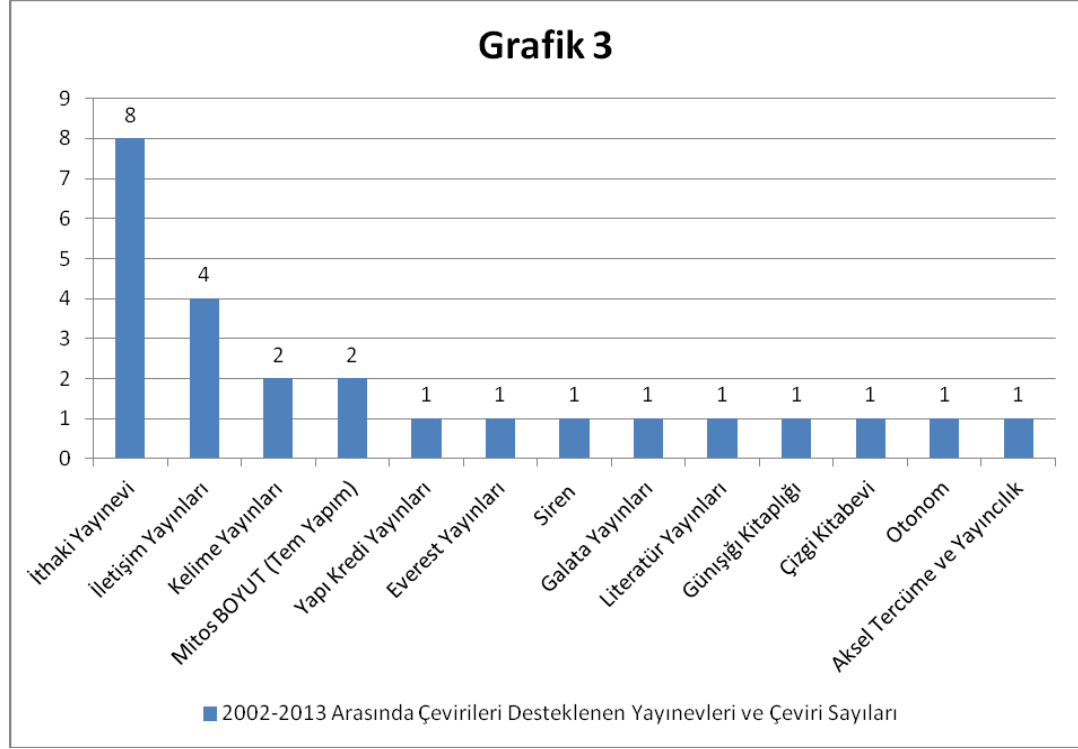
Grafik 2. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Eserlerin Çevirmenleri ve Çeviri Sayıları

Görüldüğü gibi, altı çevirisi bulunan Mustafa Tüzel'in dışında, Çağlar Tanyeri ve Zeynep Ersözlü'nün iki, diğer çevirmenlerin birer çalışmaları bulunmaktadır. Bu tabloda dikkati çeken, akademisyen ya da kültür/sanat hayatının içinde önemli yere sahip isimlerin çokluğudur. Birkaç isme kısaca değinmek gerekirse: Mustafa Tüzel deneyimli bir çevirmendir; Turgay Kurultay ve Çağlar Tanyeri akademisyen; Oruç Aruoba tanınmış bir yazar ve felsefeci; Tanıl Bora tanınan bir yazar ve editördür; Sezer Duru ise bilinen bir çevirmen.

Grafik 3'te Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı kapsamında Türkçeye çeviri yapan yayınevleri sunulmaktadır.

Grafik 3. Goethe Enstitüsü Çeviri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları

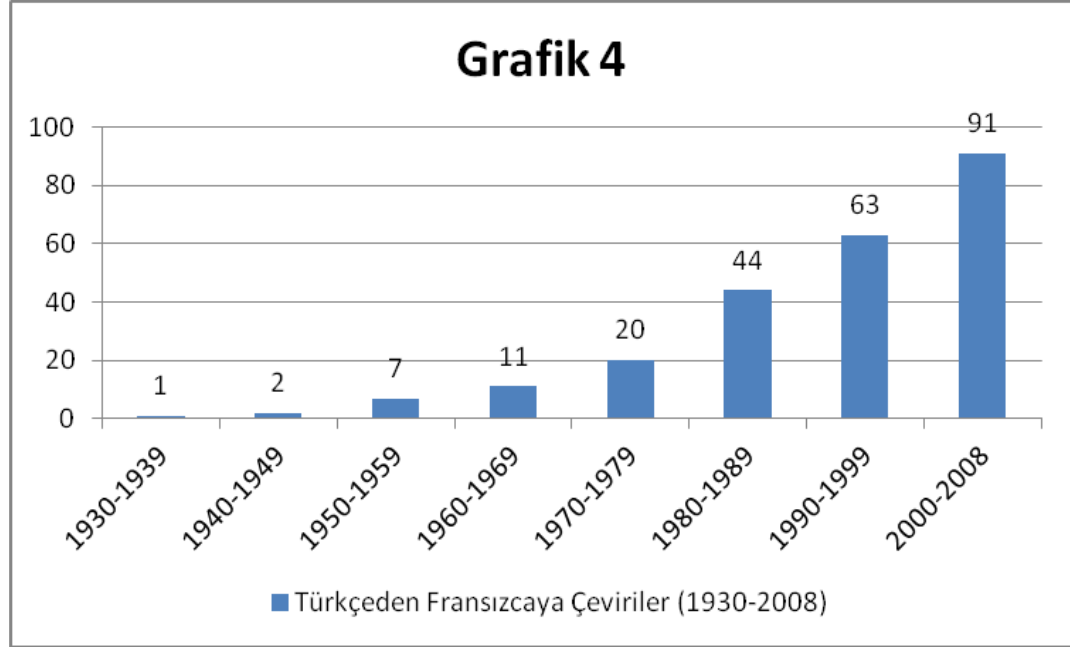
Görüldüğü gibi İthaki Yayınevi sekiz çeviriyle başı çekmekte, onu dört çeviriyle İletişim Yayınları izlemektedir. Burada dikkati çeken nokta İletişim, Yapı Kredi, Everest, İthaki gibi Türkiye yayın dünyasında güçlü bir yeri bulunan yayınevlerinin kitaplarının toplam çeviriler içinde önemli bir yer tutmasıdır.

5. TÜRKÇEDEN YABANCI DİLLERE ÇEVİRİ PROGRAMLARI

5. 1. Türkçeden Yabancı Dillere Çeviriler

Çalışmanın bu aşamasında Türkçeden yabancı dillere çeviriler genel olarak değerlendirilecektir. Demokrat Parti döneminde kültür planlamasında da değişiklikler görüldüğünden çalışmanın önceki bölümlerinde söz edilmişti (Gürçağlar, 2001: 137-138). Kendi **harsımızı** Batı'ya tanıtmak konusunda çekincelerin ortadan kalkması ve buna bağlı olarak yabancı dillere çeviri hareketinin başlaması gerektiği düşüncesi *Tercüme* dergisinin 52. sayısında ortaya konmaktadır (Tercüme, 1951). Tezin bu bölümünde bu çerçevede başlayan çeviri çalışmalarının sayısal veriler sunularak ayrıntılı biçimde ele alınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda ilkin Türkçeden Fransızcaya çeviriler konusunda, Şule Demirkol'un *1934-2008 Tarihleri Arasında Türkçeden Fransızcaya Yapılan Edebiyat Çevirileri Üzerine Bir Bibliyografya Çalışması ve Eleştirel Bir İnceleme* adlı çalışması incelenecektir (2008). Belirtmek gerekir ki bu tez çalışması kapsamında Türkçeden Fransızcaya çeviriler üzerine ayrı bir veri toplama çalışması yapılmamış, Demirkol'un sunduğu sayısal veriler üzerinden değerlendirmelere gidilmiştir. Toplam 246 kitabın ele alındığı bu bibliyografyaya ilişkin, Demirkol'un (a.e.) verilerinden yola çıkılarak hazırlanan aşağıdaki grafik, Fransızcaya çevirilerde yıllar içinde çeviri sayılarındaki değişimi ortaya koymaktadır. Bu grafikte Demirkol'un bibliyografyasında yer alan, Kültür Bakanlığı tarafından Ankara'da yayınlanan kitaplar dışarıda bırakılmıştır çünkü bu çalışmada çeviri temelde kamu diplomasisi ve küreselleşme bağlamlarında, uluslararası boyutuyla değerlendirilmektedir.

Grafik 4. Türkçeden Fransızcaya Çeviriler

Onyıllık dağılımları gösteren bu grafikte çeviri sayılarında 1950'lerle birlikte küçük ölçekli bir sıçrama yaşandığı görülmektedir. Sonrasında ise düzenli bir artış söz konusudur. 80'lerdeki artışta 44 kitaptan 16'sının yazarı olan Yaşar Kemal'in ve sekiz kitabı çevrilen Nazım Hikmet'in yeri önemlidir. Doksanlarda daha da artan çevirilerde ise Yaşar Kemal ve Nazım Hikmet'in yanı sıra, dokuz kitabı çevrilen Nedim Gürsel'in ve Orhan Pamuk'un isimleri öne çıkmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu dönemde, saydığımız dört yazarın dışında pek çok farklı yazarın da kitapları Fransızcaya çevrilmiştir; yelpaze genişlemiştir bir başka deyişle. Demirkol'un da belirttiği gibi (a.e., s. 99) bu dönemde Latife Tekin'in üç romanı; Bilge Karasu, Yusuf Atılgan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanları, İlhan Berk, Orhan Veli gibi şairlerin şiirleri Fransızcaya çevrilmeye başlanmıştır.

İkibinlerde ise çeviri sayısı daha da artmaktadır. Bu dönemde Enis Batur'un dört, Tahsin Yücel ve Murathan Mungan'ın ikişer kitabı dışında İhsan Oktay Anar, Aslı Erdoğan, Perihan Mağden gibi pek çok yazarın eserleri Fransızcaya aktarılmıştır. Buna ek olarak Osmanlıcadan Latifi, Evliya Çelebi, Yirmisekiz Çelebi

Mehmet Efendi gibi isimlerin çevirileri bulunmaktadır (Demirkol, a.e., s. 100). Bu dönemde yapılan çevirilerin 17'sinin TEDA tarafından desteklendiği belirtilmelidir (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013).

Demirkol'un çevirmen ve yayınevlerine ilişkin saptamaları ise şöyledir:

“Fransa'nın en eski ve en büyük yayınevleri arasında yer alan Gallimard'ın, bir-iki istisna hariç, sadece Yaşar Kemal ve Nazım Hikmet'e ve daha sonra da Orhan Pamuk'a yer verdiği görülüyor (...) Seuil yayınevi de sadece Nedim Gürsel'in kitaplarına yer ayırıyor. Öte yandan daha genç bazı yayınevlerinin ve yayıncılarının Türk edebiyatının Fransızcaya çevrilmesi ve az önce sözünü ettiğim çeşitliliğin sağlanması konusunda çok önemli roller üstlendiğini görüyoruz. Bu açıdan en çok dikkat çeken yayınevi, Arles'te kurulu olan Actes Sud (...) Şiir çevirileri konusunda da Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet Anday, Ahmet Haşım, Orhan Veli Kanık, İlhan Berk ve Yunus Emre'nin şiirlerini Gerard Pfister'in çevirisiyle yayımlayan Arfuyen Yayınevi'nin de rolünün önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle dikkat çeken bu yayınevlerinin yanı sıra, farklı yayınevleriyle bağlantı kurarak yürüttükleri bireysel çalışmaları ve çevirileriyle Timour Muhidine'in, Alfred Depeyrat'ın, Noemi Cingöz'in ve Alain Mascarou'nun da rolleri yadsınmaz.” (Demirkol, a.e., s. 100-101)

Bu söylenenler ışığında Türk edebiyatının Fransa yayın dünyasında henüz ciddi bir ağırlığının olmadığı söylenebilir. Turgay Kurultay'ın Almancaya çeviriler özelinde altını çizdiği “başfigürler” temelinde ilerleyen çeviri çalışmaları (Kurultay, a.g.e., s. 192) Fransa'da da söz konusudur. Yaşar Kemal, Nazım Hikmet ve Orhan Pamuk'a Fransa özelinde Nedim Gürsel de eklenebilir. Öte yandan bu yazarlara özellikle son yıllarda başka yazarların da katıldığı, çeviri havuzunun görece genişlediği gözden kaçmamalıdır.

Türkçeden Yunancaya çeviriler konusunda ise ilkin, Damla Demirözü'nün *Türkiye-Yunanistan İlişkileri Üzerine Alternatif Bir Kaynak – Türk Edebiyatından Yunan Diline Yapılan Çeviriler* (2008) adlı çalışması incelenecektir. Demirözü yazısında Türk-Yunan tarihi ve bunun ulusal kimlik kurgularıyla bağlantısına dikkat çekmektedir:

“Bilindiği gibi Türkiye ve Yunanistan milli kimliklerini bir diğerinin ‘ötekiliği’ üzerinden tanımlar. Tarih yazıcılıkları uyarınca Yunanistan, 1821 yılında ‘Turkokratia’ya, Türkiye ise 1919 yılında Anadolu’ya çıkan Yunan’a karşı verilen mücadelenin kazanılması (1922) ile kurulmuştur (1923): Kısacası, Türk Yunan'ın, Yunan da Türk'ün milli ötekisidir.” (Demirözü, a.e., s. 79)

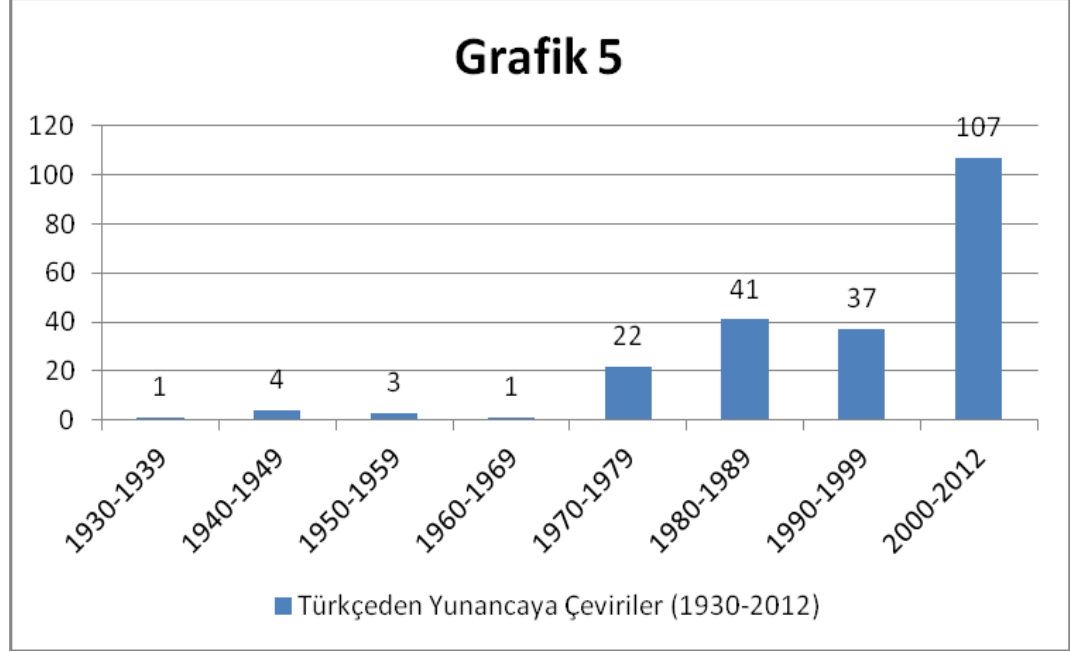
Öte yandan Demirözü'ne göre yakın geçmişte yaşanan iki olay, İsmail Cem ile Yorgo Papandreu'nun 1997'de dışişleri bakanı olmaları ve Ağustos-Eylül 1999

depremleri, iki toplum arasındaki ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Bu olumlu havanın kültür hayatına ve çeviri çalışmalarına da olumlu etkiler olmuştur:

“...yaşanan kültürel faaliyetler ile ‘öteki’nin yeniden keşfedilmeye ve kurgulanmaya çalışıldığı yeni bir dönemi başlatmıştır. Türkçe’den Yunanca’ya Yunanca’dan Türkçe’ye yapılan çevirilerin de bu süre içinde en tepe noktaya ulaştığını görmek olanaklı.” (Demirözü, a.e., s. 80)

Türkçeden Yunancaya çeviriler konusunda önemli kaynaklardan biri de Ari Çokona’nın *Yunancaya Çevrilmiş Türk Edebiyatı* adlı çalışmasıdır (2009). Bibliyografik yönü ağır basan bu incelemede Çokona, Türkçeden Yunancaya 1940’larda 4, 1950’lerde 3, 1960’larda 1, 1970’lerde 22, 80’lerde 41, 1990’larda 37 kitabın çevrildiğini belirtmektedir (Çokona, 2009: 75). Ayrıca 30’larda da bir kitabın çevrildiği görülmektedir (Çokona, a.e., s. 86). Çokona’nın *Greek Translations of Turkish Literature: A Suggested Bibliography* (2012) adlı, 2012 yılına kadar yapılan çevirileri kapsayan bibliyografya çalışmasında ise 2000-2012 arasında Türkçeden Yunancaya 107 kitabın çevrildiği görülmektedir. 2000-2012 arasında yayımlanan eserlerin 37’si TEDA desteği almıştır (Çokona, 2012). Çokona’nın (2009; 2012) çalışmalarındaki verilerden yola çıkılarak hazırlanan aşağıdaki grafik Yunancaya çevirilerde yıllar içinde çeviri sayılarındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Grafik 5. Türkçeden Yunancaya Çeviriler

Grafikte de görüldüğü gibi 1970’lerle birlikte çeviri sayıları artmaktadır; 2000’lerde ise çeviri sayılarında diğer onyıllara kıyasla daha da büyük bir artış görülmektedir. Yetmişlerdeki artışla ilgili olarak Ari Çokona (Çokona, 2009: 75) ve “Turkish Literature Translated into Greek between 1990 and 2011” adlı çalışmasında Hakan Özkan (<http://www.transeuropeennes.eu> (Çevrimiçi), 7 Temmuz 2014) 1960’lardan başlayarak 1974’e kadar neredeyse hiç kitap çevrilmemiş olmasını Albaylar Cuntası’nın baskıcı yönetimine bağlamakta, 74’te Cunta devrildikten sonra, 80’lerde de süreçte biçimde Türkçeden Yunancaya çevirilerin artmasını bu baskının ortadan kalkmasıyla açıklamaktadır (Özkan, 2014: 5). Demiröz ise 80’lerde çevrilen Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Demirtaş Ceyhun, Sabahattin Ali, Yılmaz Güney ve Çetin Altan’ın ortak özelliklerinin, muhaliflikleri olduğunu belirtmektedir (Demiröz, a.g.e., s. 91); dolayısıyla çevrilmek üzere bu yazarların kitaplarının seçilmesi, dönemin politik atmosferinin bir yansıması olarak görülebilir.

2000’lerdeki büyük artışta ise 90’ların sonunda başlayan, Demiröz’ünün de (Demiröz, a.e., s. 90) altını çizdiği siyasal atmosferdeki yumuşamanın etkileri

açıktır. Ari Çokona ek olarak bu artışı TEDA projesinin desteklerine, ayrıca proje kapsamında dillere çevrilen ve olumlu eleştiriler alan kitapların Yunan yayıncıların da ilgisini çekmesine, dolayısıyla doğrudan maddi desteğe dayanmayan bir ilgi artışına bağlamaktadır (Çokona, a.e., s. 77). Arzu Eker Roditakis ise artışı TEDA Projesi kapsamında verilen çeviri desteklerinin yanı sıra Türk filmlerinin ve televizyon dizilerinin Yunanistan'da yoğun ilgi görmesine, bu ilginin edebiyata olan ilgiyi de arttırmasına bağlamaktadır (Roditakis, 2012). Dolayısıyla burada popüler kültürün, farklı medya organlarının edebiyata olan ilgiye etkisini görülmektedir.

Türkçeden Yunancaya çevirilerde 1990'larda ve 2000'lerde yazarlar açısından yelpaze genişlemektedir. Demiröz'ün de belirttiği gibi (Demiröz, a.g.e., s. 91) 90'larda Duygu Asena, Orhan Pamuk, göçmenlik kimliğiyle bağlantılı yapıtları çevrilen Necati Cumalı ve Feride Çiçekoglu gibi isimlerin ve Sait Faik'in yanı sıra bu dönemde Yunan okurunun ilginin çekmeye başlayan Osmanlı Dönemi'yle bağlantılı eserleri çevrilen Kenize Murat ve Nedim Gürsel göze çarpmaktadır. 2000'lerde ise modern Türk edebiyatının temsilcilerinden Latife Tekin, Oya Baydar, Bilge Karasu, Murathan Mungan, Orhan Kemal, Ahmet Altan, Ahmet Ümit gibi isimlerin yanı sıra mübadele konularını işleyen yazarların kitapları da Yunan okurla buluşmuştur. Yunancaya en çok çevrilen şair ise Nazım Hikmet olmuştur. Bunun dışında Demiröz'ün de ortaya koyduğu gibi Yunus Emre, Orhan Veli, Can Yücel, Ataol Behramoglu, Özdemir ince gibi şairler Yunancaya kazandırılmıştır (Demiröz, a.e., s. 93). Ari Çokona, son dönemlerde Türk polisiyelerine de yoğun ilgi duyulduğunu belirtmektedir (Çokona, a.e., s. 76). 2000'lerdeki çevirilerde Özkan (a.g.e., s. 7-8) ve Roditakis'in (2012) belirttiği üzere tema olarak aşk ve İstanbul öne çıkmakta, hatta Çokona'nın da belirttiği gibi okurun ilginin çekmek için kitap adları, özgün metinde öyle olmasa da, İstanbul ya da Boğaziçi isimlerini içerecek biçimde çevrilmektedir (Çokona, a.g.e., s. 76). Öte yandan Muazzez Uslu'nun altını çizdiği üzere İstanbul temasının öne çıkarılması sadece Yunancayla sınırlı da değildir, bu durum, diğer dillere yapılan çeviriler için de geçerlidir (Uslu, 2012: 17-20).

Demiröz, Türkçeden Yunancaya çeviri yayımlayan yayınevlerinin genelde saygın, önemli yayınevleri olduğunu belirtirken, çevirmenlerin de çoğunlukla iki kimlikli, yani hem Türk hem de Yunan ve İstanbullu olduklarını vurgulamaktadır (Demiröz, 2008: 93). Çokona da çoğu ya İstanbul'dan göç etmiş ya da hala

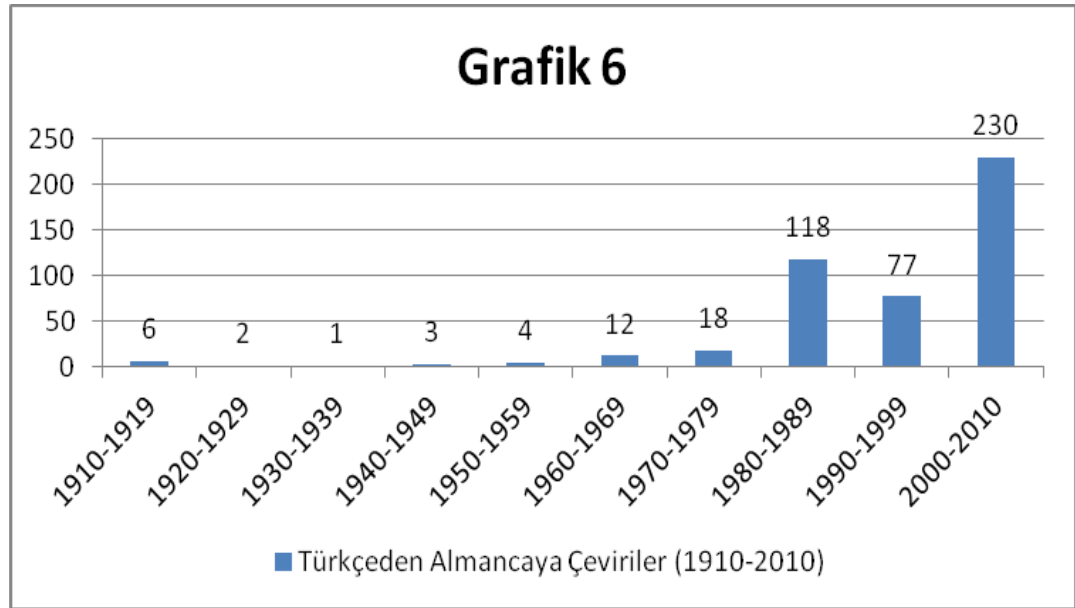
İstanbul’da yaşayan Rumlardan oluşan çevirmenleri, çevirdikleri kitap sayısına göre Ermos Argeos (17), Panayot Abacı (13), Stelyo Mayopulos (12), Stelle Vretu-Sofianidu (12), Anthi Kara (11), Franco Karaoğlan (9), Stelios Roidis (8) ve Stella Hristidu (7) olarak sıralamaktadır (Çokona, a.g.e., s. 76).

Türkçeden Almancaya çeviriler konusunda ise Turgay Kurultay’ın *Görev ve Dünyaya Açıklık Arasında Edebiyat Çevirisi– Almancadaki Türk Edebiyatının Durumu ve Arka Planı* adlı çalışması incelenecektir (2007a). Kurultay’ın (2004) Almanca yazılmış olan *Literarische Übersetzung Zwischen Pflicht und Welterfahrung – Die Situation und der Hintergrund der türkischen Literatur in deutscher Übersetzung* adlı çalışmasına güncel veriler eklenerek oluşturulan yazıda, Türkçeden Almancaya çevirilerin oranının birçok başka dile oranla çok daha fazla olduğu, oran Türkçe-Almancada yaklaşık bire bir iken Türkçeden Fransızcaya çevirilerin Fransızcadan Türkçeye çevrilere oranla bire on olduğu; bu oranın Türkçe-İngilizcede bire ellie yükseldiği belirtilmektedir. Kurultay’a göre Türkçeden Almancaya çevirilerle ilgili sınırlılıklardan sıkça söz edilse de aslında “...salt rakamlara bakarak, Almancanın Türk edebiyatının dünyaya tanıtılmasında aracı rolünden de söz etmek yanlış görünmüyor” (Kurultay, a.e., s. 194). Kurultay yıllara göre çeviri sayıları açısından ise, 1960’lı yıllarda Almancaya çevirilerin arttığından, asıl çeviri patlamasının ise 80’lerde yaşandığından söz etmektedir (Kurultay, a.e., s. 191). Kurultay’a göre 1990’lı yıllarda ise ilgi, belirgin bir biçimde azalmıştır (Kurultay, a.e., s. 194).

Turgay Kurultay’ın 2007 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde düzenlenen, **Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı Sempozyumu**’nda yer alan *Türkçeden Almancaya Edebiyat Çevirileri Kaynakçası - 1912-2008* adlı poster çalışması da Almancaya çevirilerle ilgili önemli sayısal veriler sunmaktadır. Bu çalışmaya göre Türkçeden Almancaya edebiyat alanında 1910’larda 6, 1920’lerde 2, 30’larda 1, 40’larda 3, 50’lerde 4, 60’larda 12, 70’lerde 18 çeviri yapılmıştır. 1980’lerde rakam 118’e yükselmektedir. 1990’lerde görece bir düşüş vardır; 77 kitap çevrilmiştir. Kurultay’ın verilerine göre 2000-2007 yılları arasında 129 kitap çevrilmiştir (Kurultay, 2007b). **Index Translationum**’un verilerine göre ise (<http://www.unesco.org>, (Çevrimiçi), 25 Temmuz 2014) 2008-2010 arasında Almancaya edebiyat alanında 101 çeviri yapılmıştır. Buna göre 2000-2010 yılları

arasında çevrilen kitap sayısı toplam 230'dur. TEDA'nın 2010'a dek Türkçeden Almancaya 146 çeviriye destek verdiğini, dolayısıyla 230 çevirinin 146'sının TEDA desteği aldığını belirtelim. Kurultay'ın (a.e.) ve **Index Translationum**'un verilerden yola çıkılarak hazırlanan aşağıdaki grafik Almancaya çevirilerde yıllar içinde çeviri sayılarındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Grafik 6. Türkçeden Almancaya Çeviriler

Grafikte görüldüğü ve Kurultay'ın (2007a: 191) belirttiği gibi 80'lerde çeviri sayılarında ciddi bir artış söz konusudur. 90'lardaki görece düşüşün ardından 2000'lerde bu kez 80'lerdeki rakamların da neredeyse iki katına yakın çeviri yapıldığı görülmektedir. Kurultay, 80'lerdeki ilgi artışını ve 90'larda bu döneme kıyasla azalan ilgiyi 1980 Askeri Darbesi'nden sonra siyasi nedenlerle Türkiye'den Almanya'ya doğru oluşan göç dalgasıyla birlikte Alman entelektüellerinde Türkiye'ye karşı oluşan ilgiye ve bu ilginin -güncelliğin azalmasıyla birlikte- 90'larda azalmasıyla, ayrıca Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin arada kalmışlıktan kurtulmak amacıyla Almanya'daki kimlik arayışlarına yoğunlaşmalarıyla açıklamaktadır (Kurultay, a.e., 194). Yeni, göç ve Türkiye temaları üstüne kurulu olmayan bir kimlik arayışına yönelinmesi, Alman toplumunda

Türkleri Türkiye kültürü üzerinden değil Almanya'daki Türkler üzerinden anlama çabasını artıracığından çeviri sayıları da görece azalacaktır. 2000'lerdeki artışta ise nedenler arasında Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü almasıyla Türk edebiyatına genel olarak ilginin artması, 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'nda Türkiye'nin konuk ülke olması ve TEDA kapsamında yapılan çeviriler -Almanca, 2012 itibariyle TEDA kapsamında en çok çeviri yapılan dildir; (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) ayrıca TEDA kapsamındaki çevirilerin bu proje kapsamı dışındaki çeviri çalışmaları için de tetikleyici bir işlev görmüş olma olasılığı akla gelmektedir.

Türkçeden Almancaya çevrilen yazarlara bakıldığında ise Kurultay, en öne çıkan edebiyatçıların Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk olduğunu, bu isimlerin yanı sıra Sait Faik, Orhan Kemal, Orhan Veli, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da aralarında bulunduğu elliden fazla yazarın Almancaya çevrildiğini belirtmektedir (Kurultay, a.e., s. 191). Kurultay'ın vurguladığı bir başka nokta da Almancaya çevirilerde hep bir “başfigür” ün bulunduğuudur. Bu edebiyatçıların ilki Nazım Hikmet'tir; onu takip eden Aziz Nesin ve Yaşar Kemal'in bayrağını 90'lardan sonra devralan isim ise Orhan Pamuk'tur (Kurultay, a.e., s. 192). Kurultay (a.e., s. 197), Orhan Pamuk üzerine yazılan eleştirilerden, Pamuk'un Almanya'daki alımlanışından yola çıkarak Almancaya çevirilerde ilk kez olarak Alman okurun ve Alman kültürünün “‘Türkiye’yi ve insanının daha yakından tanımak isteği’ yerine, edebiyattan beklenen zenginleştirici bakış daha fazla öne çıkar” demektedir. Başka bir deyişle burada, Alman okurun Türk edebiyatına pratik yarardan önce edebi değer çerçevesinde bakmaya başladığı görülmektedir.

Yayınevleriyle ilgili olarak ise Kurultay, toplamda altmış kadar yayınevinden kitap yayımlandığını, bunların büyük kısmının küçük yayınevleri olduğunu, bazılarının ise tamamıyla Türkçeden çevrilere dayandığını belirtmektedir. Büyük yayınevleri ise Türk edebiyatından sınırlı sayıda çeviri yapmakta, özellikle Yaşar Kemal ve sonrasında Orhan Pamuk gibi tanınan isimlerin çevirilerini yayımlamayı tercih etmektedirler (Kurultay, a.e., s. 192).

Bu aşamada bir noktaya daha değinmekte yarar bulunmaktadır. Kurultay, Türk edebiyatının yabancı dillere çevrilmesiyle bağlantılı olarak, Türk kültür hayatında sıkı sık edebiyatımızın yurtdışında pek tanınmadığı, değerinin bilinmediği

yönünde yakınmaların bulunduğunu, bu alandaki az sayıda girişimin ise beklenen olumlu sonuçları vermediğini belirtmektedir. Kurultay, yazının yayımlandığı tarihte yeni yeni ürünler vermeye başlayan TEDA projesinde ise bu **dışa açılma** özleminin dile getirilmesinin anlamlı olduğunu, bunun, bu amaca hala ulaşamadığının bir belgesi niteliğinde olduğunu belirtmektedir (Kurultay, a.e., s. 191).

Türkçeden İngilizceye çeviriler konusunda ise Saliha Parker, Peter France'ın yayıma hazırladığı *The Oxford Guide to Literature in English Translation* adlı çalışmanın *Turkish* bölümünde (2000) zengin Osmanlı ve Türk kültür ve edebiyatının İngilizcede ancak kısıtlı sayıda çeviriyle temsil edildiğini belirtmektedir. Araştırmacı, Batılıların Osmanlı Edebiyatı'nı İslami Şiir kategorisi altında ele aldığını ve yabancı bulduğunu, ancak Batılılaşmayla birlikte Türk edebiyatında da Batılı formlarda eserler verilmeye başlanmasıyla birlikte Batı dünyasının Türkçe edebiyata kendini daha yakın bulmaya başladığını ve ilginin arttığını belirtmektedir (Paker, a.e., s. 619). Parker'in çalışmasından İngilizceye çevirilerde 2000'lere kadar özellikle antolojilerin ağırlıklı bir yer oluşturduğu ve bu tez çalışması kapsamında incelenen diğer dillerde olduğu gibi İngilizceye çevirilerde de 90'lı yıllara dek özellikle Yaşar Kemal, Nazım Hikmet ve onlara göre daha az sayıda olmakla birlikte Aziz Nesin'in kitaplarının çevrildiği görülmektedir. Parker, 90'lardan itibaren ise İngilizce okurların uluslararası edebiyata ve farklı kültürlere giderek daha fazla ilgi duymaya başlamaları, özellikle de Orhan Pamuk'un kitaplarının çevirileriyle birlikte okur ve yayıncıların Türkçe edebiyata bakışlarında yeni bir döneme girildiğini belirtmektedir (Paker, a.e., s. 623). 60'lardan 90'lara kadarki dönemde saydığımız edebiyatçılara Fazıl Hüsni Dağlarca, Orhan Veli, Melih Cevdet, Reşat Nuri gibi isimler; 90'lar ve iki binlerde ise Latife Tekin, Orhan Kemal, Bilge Karasu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Buket Uzuner gibi yazarlar eşlik etmektedir (Paker ve Yılmaz, 2004).

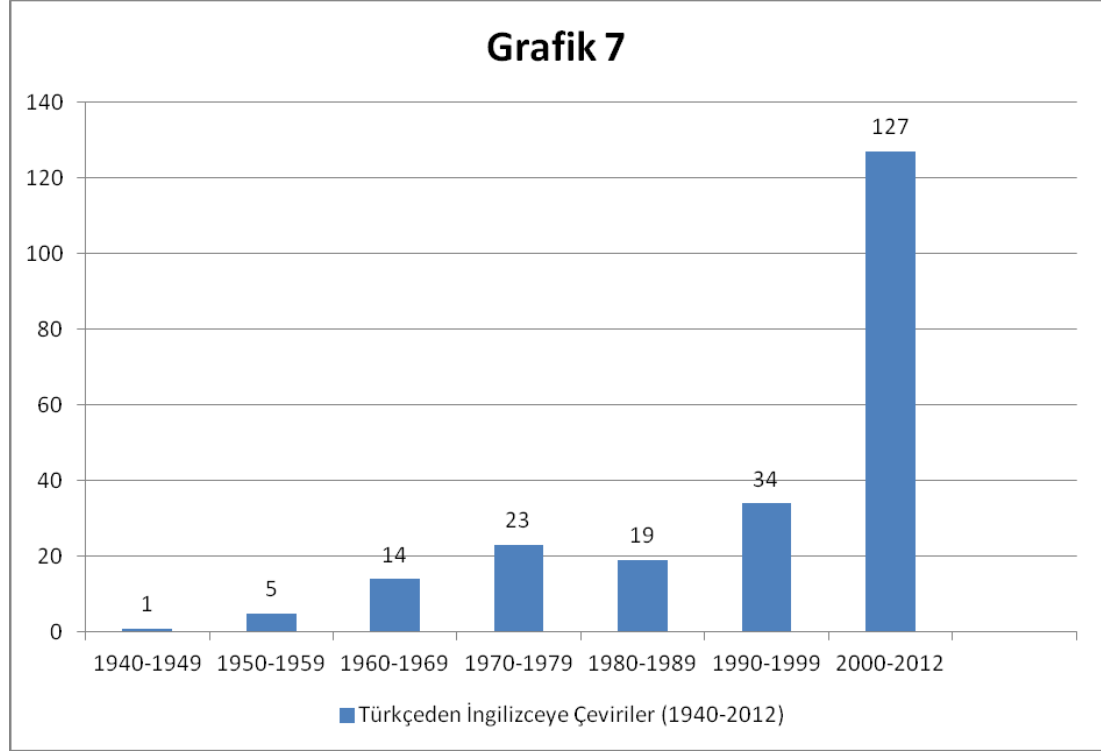
Saliha Parker'in altını çizdiği bir başka nokta da çevirmenlerin bu süreçteki rolüdür. Türkçe konuşma ve yazı dilinin 1930'lu yıllardan beri sürekli değişmesinin özellikle ana dili Türkçe olmayan çevirmenlerin, pek çok roman ve oyunun çevirisine mesafeyle yaklaşmasını beraberinde getirdiğini ve bunun çeviri sayılarına olumsuz yansıdığını vurgulayan Parker, buna karşılık başta Nermin Menemencioğlu, Feyyaz K. Fergar ve Talat S. Halman olmak üzere çevirmenlerin Türkçe edebiyatın

İngilizcede tanınması için antolojiler, tanıtım yazıları hazırlanması, yayınevleriyle ilişkiler ya da okuma etkinlikleri gibi pek çok alanda tam anlamıyla kültürel aracı rolünü üstlendiklerini ve Türkçe edebiyatın İngilizcede tanınması konusunda önemli işlev gördüklerini belirtmektedir (Paker, a.e., s. 623).

Türkçeden İngilizceye çevirilerle ilgili olarak, Saliha Paker ve Melike Yılmaz'ın "A Chronological Bibliography of Turkish Literature in English Translation: 1949-2004" adlı çalışması da önemli sayısal veriler sunmaktadır (Paker ve Yılmaz, a.g.e.). Bu çalışmaya göre Türkçeden İngilizceye 1940'larda bir, 1950'lerde 5, 1960'larda 14, 70'lerde 23, 80'lerde 19, 90'larda 34, ve 2000-2004 yılları arasında 28 kitap çevrilmiştir (Paker ve Yılmaz, a.e.).

Arzu Akbatur ve Duygu Tekgül ise *Literary Translation from Turkish into English in the United Kingdom and Ireland, 1990-2012* (2013) adlı çalışmalarında son dönemde Türkçeden İngilizceye yapılan çevirileri, Büyük Britanya özelinde değerlendirmektedirler. Araştırmacıların bibliyografya çalışmasına göre Türkçeden İngilizceye Büyük Britanya'da 2005-2012 yılları arasında toplam 46 eser çevrilmiştir. **Index Translationum** üzerinden bizim yaptığımız çalışmaya göre Türkçeden İngilizceye ABD'de aynı dönemde 10 kitap çevrilmiştir. (<http://www.unesco.org>, (Çevrimiçi), 20 Temmuz 2014). Öte yandan bu dönemde sadece TEDA kapsamında İngilizceye 49 edebiyat yapıtının çevirisinin yapıldığını düşünürsek, Index Translationum verilerinin sınırlılığı açıkça ortaya çıkar. Bu dönem içi TEDA ve Index Translationum verileri karşılaştırılması sonucunda ulaşılan rakam 53'tür. Dolayısıyla, bu dönem için ulaşılan toplam rakam 99'dur. Bunun üstüne 2000-2004 yılları arasında Paker ve Yılmaz'ın çalışmasında ortaya konan 28 kitap da eklendiğinde (Paker ve Yılmaz, 2004) 2000-2012 arası çeviriler için ulaşılan rakam 127 olur. Aşağıda, Paker ve Yılmaz'ın (a.e.), Akbatur ve Tekgül'ün (2014) çalışmalarındaki verilerden ve **Index Translationum** verilerinden (<http://www.unesco.org>, (Çevrimiçi), 20 Temmuz 2014) yola çıkılarak hazırlanan grafik sunulmaktadır.

Grafik 7. Türkçeden İngilizceye Çeviriler

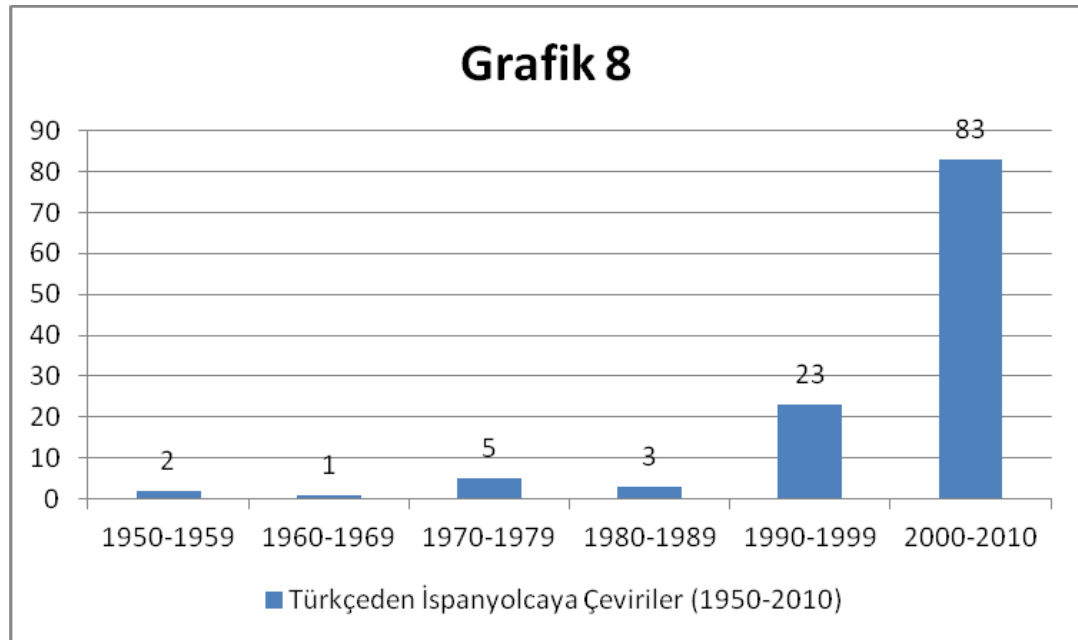

Grafiğe bakıldığında 1960’larla birlikte çeviri sayılarının artmaya başladığı, 90’larda rakamın görece olarak yükseldiği ancak asıl artışın 2000’lerle birlikte yaşandığı görülmektedir. Nitekim Akbatur ve Tekgöl de, Büyük Britanya özelinde, son dönemde Türkçe edebiyata yönelik farkındalığın arttığını ve Türkçeden çevirilere daha açık olduğunu belirtmekte, artan çeviri sayılarının da bu durumu yansıttığını vurgulamaktadırlar (Akbatur ve Tekgöl, a.e., s. 10). Araştırmacılar bu artışın nedenleri arasında Orhan Pamuk’un 2006’da Nobel Edebiyat Ödülü’nü alması, TEDA Projesi, TEÇCA (Türk Edebiyatı Çevirmenleri Cunda Uluslararası Atölyesi) ve benzeri çalışmalar, Türkiye’nin 2008 Frankfurt Kitap Fuarı’nda onur konluğu olması, İstanbul’un 2010 Kültür Başkenti seçilmesi gibi gelişmelerle birlikte (Akbatur ve Tekgöl, a.e., s. 26) **British Council** ve **Arts Council England** gibi kurumların desteklerini saymaktadırlar (Akbatur ve Tekgöl, a.e., s. 79). Akbatur ve Tekgöl ayrıca 1990’lara kadar Türk edebiyatına ilginin genelde siyasi nedenlerle iç içe geçmiş olduğunu, ancak daha sonra, eserlerin edebi niteliklerine de önem verilen bir döneme girildiğini, bunun da edebiyat ajanslarının çabaları, Orhan Pamuk’un

Nobel Ödülü'nü alması ve Türkiye'deki kurumların çabaları sonucunda gerçekleştiğini belirtmektedirler (Akbatır ve Tekgöl, a.e., s. 9). Öte yandan araştırmacılara göre bu çabalara rağmen Türk edebiyatının Britanya'da yoğun ilgi gördüğünü söylemek güçtür ve bu güçlüğün aşılması da kolay gözükmemektedir çünkü her şeyden önce çevirilere erek kültürden yeteri kadar talep gelmemektedir (Akbatır ve Tekgöl, a.e., s. 28).

Türkçeden İspanyolcaya çeviriler konusunda, Rafael Carpintero'nun *Turkish Literature Published in Spain (1954-2010)* adlı çalışması (2012) ele alınacaktır. Belirtmek gerekir ki bu tez çalışması kapsamında Türkçeden İspanyolcaya çeviriler konusunda ayrı bir bibliyografya çalışması yapılmamış, Carpintero'nun sunduğu veriler üstünden değerlendirmelere gidilmiştir. Carpintero'nun çalışmasındaki (2012) verilerden yola çıkılarak hazırlanan aşağıdaki grafik İspanyolcaya çevirilerde yıllar içinde çeviri sayılarındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Grafik 8. Türkçeden İspanyolcaya Çeviriler

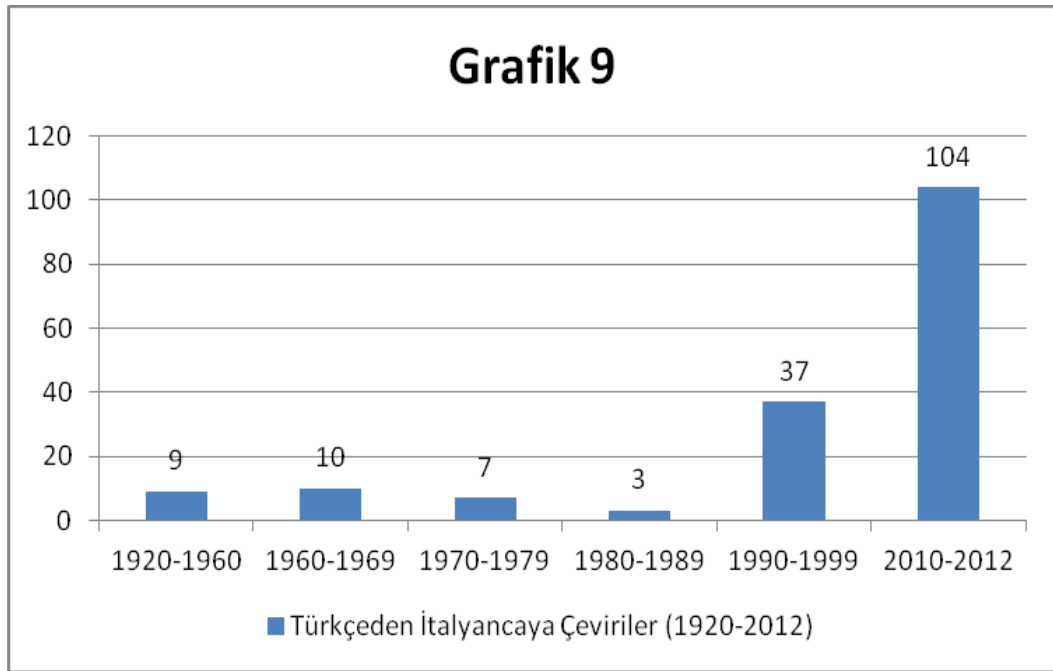
Grafikten de görülebileceği gibi 1990'lara dek Türkçeden İspanyolcaya çeviri faaliyetleri hayli zayıftır. Carpintero'ya göre bu dönemde yazar olarak Yaşar Kemal ve şair olarak Nazım Hikmet, çevirmen olarak ise Soliman Salom isimleri öne

çıkılmaktadır. Araştırmacı, edebi özelliklerinin yanı sıra özellikle politik duruşları yüzünden ilgi çeken bu isimlerin ardından İlhan Berk gibi modern şiirin usta kalemlerinin çevirilerinin görüldüğünü belirtmektedir (Carpintero, 2012: 125). Çeviri sayıları 1990'larda, özellikle de 2000'lerde artmıştır. Carpintero, 2000'lerde görülen görece 'patlamanın' önde gelen nedenlerinden birinin TEDA Projesi çerçevesinde sağlanan destekler olabileceğini söylemektedir. -TEDA kapsamında 2012 itibariyle İspanyolcaya çevrilen 19 esere destek verildiğini belirtelim (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013)-. Ancak araştırmacıya göre, bu desteklerin verildiği yıllardan önce de çevirilerde bir artış eğiliminin bulunduğu gerçeği gözardı edilmemelidir (Carpintero, a.e., s. 127). Yazar, İspanyolcaya çevirilerdeki artışı Orhan Pamuk'un Nobel Ödülü'nü almasının yanı sıra Türkiye'nin İspanyollar için son yıllarda popüler bir turistik ülke konumuna gelmesine bağlamakta, bu alandaki gelişmenin edebiyata olan ilgi artışını da açıklayabileceğini belirtmektedir. Carpintero'ya göre bu durumun olası kanıtlarından biri, İspanyolcaya çevrilen eserlerin başlıklarına, özgün kitapta geçmemesine karşın **İstanbul, Boğaziçi** gibi adların eklenmesidir. Bu sayede hem Orhan Pamuk'un *İstanbul* adlı anı kitabıyla, hem de turistik bir öge olan şehirle eser arasında bağlantı kurulmaktadır (Carpintero, a.e., s. 131). Carpintero Türkçeden İspanyolcaya çevirilerde ilk dönem politik, ikinci dönem şiir dönemi olarak adlandırılabilirse 2000'lerdeki, önceki dönemlerin aksine küçük değil büyük yayınevlerinin, şiirden çok roman yayımlamaya başladığı üçüncü dönemin de ana akımlaştırma (**mainstreaming**) dönemi olarak adlandırılabilceğini savunmaktadır. Bu dönemde Türk edebiyatı yayımlama konusundaki siyasi motivasyonlar ortadan kalkmış, İspanyol okurun Türkiye'ye ilgisi, özellikle de turistik nedenlerle artmıştır (Carpintero, a.e., s. 126). Carpintero, Türk edebiyatının İspanyolcada küçük bir yer kapladığını vurgulayarak çeviri konusunda hala yaşanmakta olan sorunların çevirmen eksikliğinden ve İspanyol yayıncıların Türkçe edebiyat konusundaki bilgi yetersizliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir (Carpintero, a.e., s. 131).

Türkçeden İtalyancaya çeviriler konusunda Özlem Berk Albachten'in *Turkish Literature in Italian: 1923-2012* (2012) adlı çalışması incelenecektir. Ele aldığımız diğer yabancı dillerde olduğu gibi İtalyancada da, 1990'lara kadar Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal en çok çevirisi yapılan ve tanınan edebiyatçılarıdır (Berk, 2012: 97). Bu

isimlere 90'lerden sonra Orhan Pamuk'un başı çektiği yazarlar eklenmiş ve çeviri sayıları artmıştır (Berk, a.e., s. 99) ancak İtalyancaya çevirilerde asıl patlama 2000'lerden sonra yaşanmıştır. Berk'in verilerine göre 2000-2012 yılları arasında Türkçeden İtalyancaya 104 kitap çevrilmiştir (Berk, a.e., s. 101). Daha önce, 1923'ten 2000'e dek, yaklaşık yetmiş yılda toplam 63 kitabın İtalyancaya çevrildiği (Berk, a.y.) düşünülürse 2000'lerden sonraki artışın boyutu daha iyi anlaşılır. Aşağıda, Berk'in bibliyografya çalışmasında (Berk, 2012) sunduğu verilerden yola çıkılarak hazırlanan grafik, Türkçeden İtalyancaya çevirilerde yıllar içinde çeviri sayılarındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Grafik 9. Türkçeden İtalyancaya Çeviriler

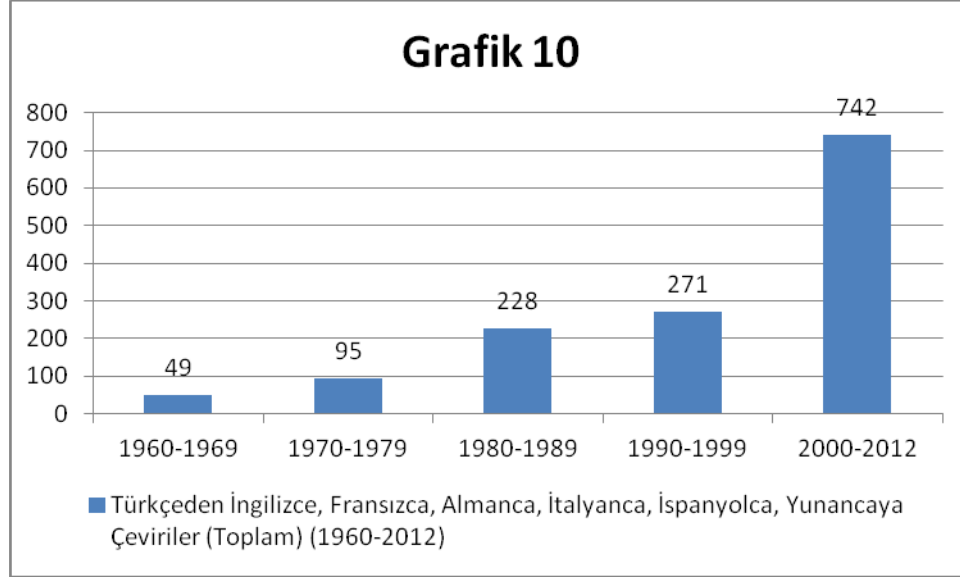

Berk, 2000'li yıllarda Türkçeden İtalyancaya çevirilerdeki artışı birkaç temel nedene bağlamaktadır. Bunların başında, başka dillerle ilgili çeviri artışlarında da sözü edilen (Çokona, 2009; Carpintero, 2012; Akbatur ve Tekgül, 2014) TEDA Projesi'nin destekleri -2012 itibariyle TEDA kapsamında İtalyancaya çevrilen 31 esere destek verilmiştir (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013), Orhan Pamuk'un 2006 Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması, Türkiye'nin 2008

Frankfurt Kitap Fuarı'nda onur konuğu olması gibi etmenler gelmektedir (Berk, 2012: 99). Bunun dışında, Türkçe yapıtların İngilizce, Fransızca gibi merkez dillere çevrilmesi, bu çevirilerin söz konusu dillerde uyandırdığı ilgi, İtalyancada da Türkçe eserlere ilginin artmasına neden olmuştur (Berk, a.y.). Berk'in savlarından biri de, Türk edebiyatından yabancı dillere çevirilerdeki artışın nedenlerinden birinin Türkçe edebiyatın gelişmesiyle bağlantılı olduğudur. Araştırmacıya göre 1980'lerden önce aşırı derece politize olan Türk edebiyatı, sonrasında hem konu seçimi, hem türlerin çeşitliliği açısından zenginliğe, edebiyat yaklaşımları açısından çoksesliliğe kavuşmuştur. Bu da Orhan Pamuk, Latife Tekin gibi yurtdışında da çok ilgi gösterilen yazarların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Berk, a.e., s. 102-103). Öte yandan bu noktada, 80 öncesinde de yurtdışında Türkiye'nin sol görüşlü edebiyatçılarından bazılarına yoğun ilgi duyulduğunu, Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Aziz Nesin gibi edebiyatçıların eserlerinin çevrildiğini unutmamak gerekmektedir. Ancak bu ilgi, o dönemde söz konusu yazarlarla sınırlı kalmış, yelpazenin genişlemesini, farklı yazar ve şairlerin de kitaplarının çevrilmesini, 2000'li yıllardaki çeviri sayılarına ulaşılmasını beraberinde getirmemiştir. Berk'in altını çizdiği değişim nedeniyle, günümüzde Türk edebiyatı söz konusu olduğunda yabancı yayıncı ve okurların önünde daha fazla seçenek bulunmaktadır. Günümüzde Türkçeden çeviri edebiyat söz konusu olduğunda sadece en önde gelen yazarlarla aynı konuları işleyen yazarların eserleri değil, örneğin Berk'in de İtalyanca özelinde altını çizdiği gibi Türk polisiyelerine, tarihi romanlara ya da kadın yazarlara (Berk, a.e., s. 100) ilgi duyan yabancı okurların, yayıncıların da ilgisini çekebilecek kitaplar bulunmaktadır.

Türkçeden yabancı dillere çevirilere ilişkin sayısal verilere genel olarak bakıldığında; İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Yunancaya toplamda 60'larda 49, 70'lerde 95, 80'lerde 228, 90'larda 271, 2000'lerde ise 742 kitap çevrildiği görülmektedir (2000'ler için İngilizce, Yunanca ve İtalyancada 2012; Almanca ve İspanyolcada 2010, Fransızcada 2008 verileri dikkate alınmıştır).

Grafik 10. Türkçeden İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Yunancaya Çeviriler (Toplam)

Grafikte de görüldüğü gibi, çeviri sayılarında düzenli bir artış söz konusudur. 2000'lerle birlikte ise artış daha da büyük boyutlara ulaşmaktadır. Muazzez Uslu *Representation of the Turkish Literature in English: Translations of Short Stories as a Case* (2012) adlı çalışmasında Türkçe öykülerde, ve genel olarak Türkçe düzyazı eserlerin yabancı dillere çevirilerinde 2000'lerle birlikte yaşanan büyük artışı birkaç nedene bağlamaktadır: Orhan Pamuk'un 2006'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması, TEDA Projesi kapsamındaki destekler, TEÇCA, Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı Sempozyumu gibi etkinlikler, Türkiye'nin 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'nda onur konuğu olması, İstanbul'un 2010 Kültür Başkenti seçilmesi, LAF (**Literature Across Frontiers**) gibi projeler; ve çevirmen, yayıncı, edebiyat ajansı, editör gibi farklı eyleyenlerin Türkçeden yabancı dillere çeviriler konusunda daha etkin rol almaya başlamaları (Uslu, a.e., s. 7-15)... Pek çok farklı araştırmacı da farklı dillere çeviriler için bu değişkenlerden bazılarının, özellikle de TEDA Projesi desteklerinin çeviri sayılarındaki artışa etkisinin altını çizmektedirler (Çokona, 2009; Berk, 2012; Carpintero, 2012; Akbatur ve Tekgül, 2014). Öte yandan burada sorulması gereken sorulardan biri de şudur: Ari Çokona Yunan kitap pazarında doksanların başında 3.000 civarında kitap yayımlanırken bu sayının 2006 yılında

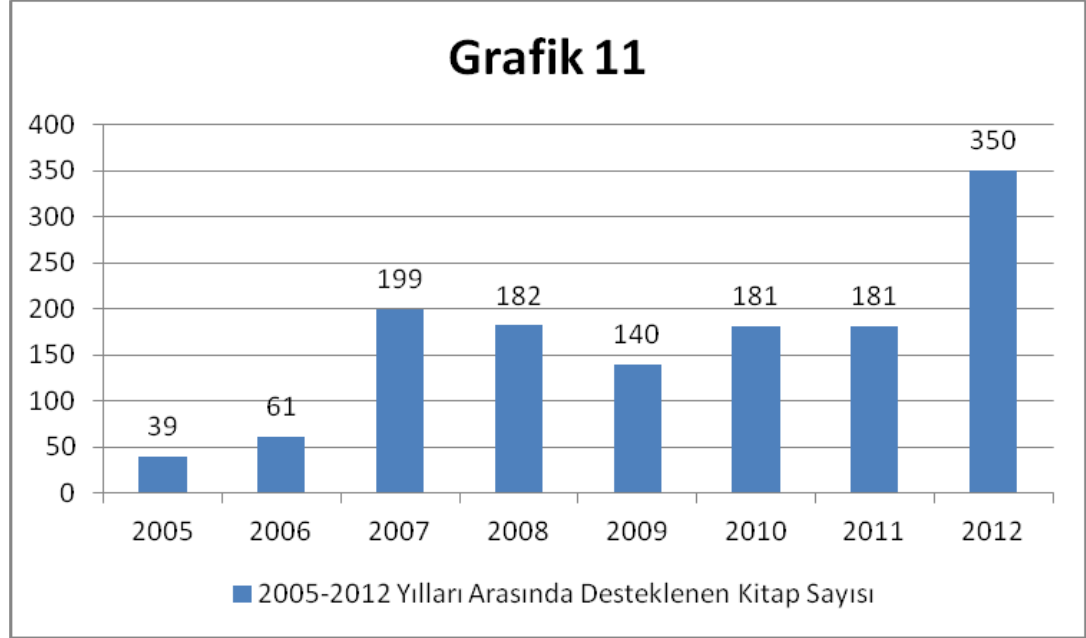
9.200'e çıktığını belirtmektedir (Çokona, a.e., s. 73); dolayısıyla genel olarak büyük bir artış söz konusudur. Buna bağlı olarak akla gelen soru, Türkçeden Yunancaya çevirilerdeki artışın bu pazardaki büyümeden ne derece etkilendiğidir. Bu soruyu, 80'lerden başlayarak 2000'lerde daha da artışa geçen, ve sadece Yunancada değil pek çok farklı dilde benzer bir yükseliş eğilimi izleyen çeviri sayılarını göz önünde bulundurarak sormak gerekmektedir: Türkçeden yabancı dillere çeviri sayılarının artışında kitap pazarının genel olarak büyümüş olması ne oranda etkilidir? Sayılan projeler gerçekleşmeseydi, çalışmalar yapılmasaydı da benzer gelişmeler, çeviri sayılarında buna yakın artışlar yaşanır mıydı? Bu soruya net, kesin bir yanıt vermek elbette mümkün değil. Ancak böylesi artışların yaşanmasında bütün etkenlerin az ya da çok payının olacağı öngörülebilir. Başka bir deyişle, pazarın büyümesi çevirilere talebi arttırmıştır ancak bu talebin yayıncılar açısından Türkiye'ye yönelmesinde çevirilere verilen desteklerin de payı olduğu yadsınamaz. Ayrıca böylesi durumlarda, değişkenlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri gerçeği de gözardı edilemez.

5. 2 TEDA Programı

Çalışmanın bu bölümünde TEDA (Türk Edebiyatının Dışa Açılımı) Projesi ile ilgili sayısal veriler ortaya konarak projenin hem tanıtılması hem de bu veriler ışığında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle TEDA'yla ilgili genel bilgiler sunulacaktır. Bu bilgilerin elde edilmesinde Musa Yaşar Sağlam ve Oktay Saydam'ın *TEDA-Cumhuriyet Tarihimizin İkinci Çeviri Hareketi* (2011) adlı çalışmada sundukları veriler ve TEDA projesinin internet sitesi 'www.tedaproject.gov.tr'de ortaya konan verilerden yararlanılmıştır.

Bu bağlamda Grafik 11'de TEDA projesi kapsamında 2005-2012 yılları arasında yıllara göre desteklenen eser sayıları sunulmuştur. Sağlam ve Saydam, çalışmalarında 2010 itibariyle kaç kitabın çevrildiğini ortaya koymuşlardır (Sağlam ve Saydam, 2011). TEDA Projesi'nin internet sitesinde ise 2012 itibariyle desteklenen eserlerin listesi sunulmaktadır (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013). Aşağıda sunulan grafik, internet sitesinde sunulan veriler üzerinden oluşturulmuştur.

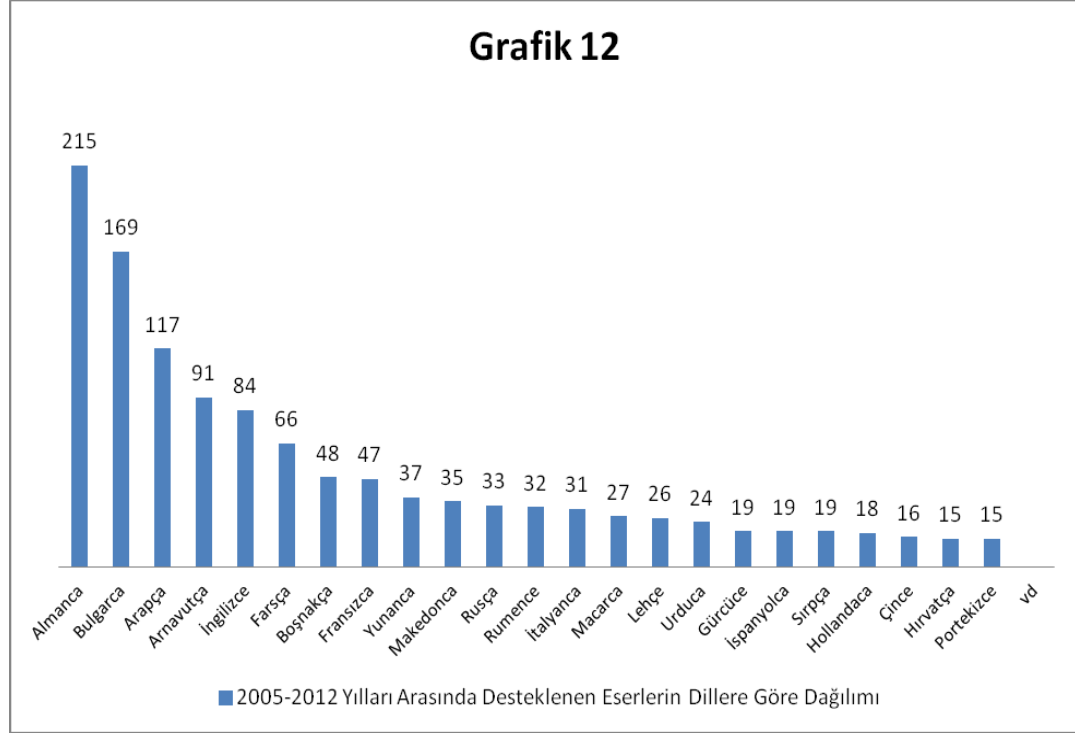
Grafik 11. TEDA Kapsamında Yıllara Göre Desteklenen Kitap Sayıları

Görüldüğü gibi, projenin ilk iki yılında (2005, 2006) desteklenen eser sayısı diğer yıllara oranla düşüktür. Bu, projenin başlangıç aşamasında olmasıyla açıklanabilir. Sonraki beş yılda desteklenen eser sayısı birbirine yakınken, 2012 yılında desteklenen eser sayısında diğer yıllara oranla artış görülmektedir.

Grafik 12’de çevrilecek eserlere verilen desteklerin dillere göre dağılımı ortaya konmuştur. Sağlam ve Saydam, çalışmalarında 2010 itibariyle destek verilen dilleri sunmuşlardır (Sağlam ve Saydam, a.e.). TEDA Projesi’nin internet sitesinde sunulan grafik ve veriler (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 24 Ağustos 2013) temel alınarak oluşturulan Grafik 12 ise durumu 2012 itibariyle ortaya koymaktadır:

Grafik 12. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Dillere Göre Dağılımı

Grafikte görüldüğü gibi Almanca, 215 eser ile en çok çeviri yapılan yabancı dildir. Sağlam ve Saydam'ın çalışmasında da -2010 itibariyle- Almanca en çok yapıtın çevrildiği dildir. Araştırmacılar bu yüksek rakamı, Almanya başta olmak üzere, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde çok sayıda Türk'ün yaşaması açısından "isabetli" bulmakta (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 99), çevirilerin uyum sürecine katkısını vurgulamaktadırlar. Sağlam ve Saydam'a göre "Bir anlamda, ev sahibi ülke tarafından Türk vatandaşları için bir program dahilinde yürütülen uyum faaliyetlerine, Türkiye, Türk edebiyatından seçkin eserlerin Almancaya çevrilmesini ve ilgili ülkelere yayımlanmasını desteklemek suretiyle katkıda bulunmaktadır. Başka bir deyişle, ev sahibi konumundaki ülkelerin vatandaşları, Türkler hakkında Türk kültür, sanat ve edebiyatı ile ilgili eserlerin çevirileri üzerinden bilgilendirilmekte, bu ise uyum sürecinin iki yönlü işlemesi anlamına gelmektedir" (Sağlam ve Saydam, a.y.). Öte yandan araştırmacılar Almancaya çevrilen eserlerin çoğunun çocuk edebiyatından olduğunu, Mevlana İdris Zengin, Aytül Akal, Gülsüm Cengiz ve Behiç Ak gibi çocuk kitabı yazarlarının, yapıtları Almancaya en çok

çevrilen yazarlar arasında bulunduğunu belirtmektedir. Bu yapıtların çoğu ayrıca, Almanca-Türkçe, iki dilli olarak yayımlanmıştır (Sağlam ve Saydam, a.y.). Almancaya çevirilerde çocuk edebiyatı çevirilerinin yeriyile ilgili, çevrilen eserler tür kategorisi açısından ele alınırken daha ayrıntılı değerlendirmeler yapılacaktır.

Sağlam ve Saydam'ın dikkat çektiği bir başka önemli nokta da TEDA kapsamında komşu ülkelere yoğun olarak çeviri yapılmış olmasıdır (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 100). Bu tez çalışmasında toplanan veriler ışığında da görülmektedir ki komşu ülkelerin dillerine çevrilmiş eserler, 2012 itibariyle toplamda 1333 eser içinde 412 eser ile %32'lik bir oranı bulmaktadır. 2012 itibariyle Bulgarcaya 169 (Bulgarca, Almancadan sonra en fazla çeviri desteği sağlanan dil olma özelliğini taşımaktadır), Arapçaya 117 (en fazla çeviri desteği verilen üçüncü dil), Farsçaya 66, Yunancaya 37, Gürcüceye ise 19 destek verilmiştir. Ermeniceye ise 2012 itibariyle sadece 4 eser çevrilmiştir.

Sağlam ve Saydam, komşu ülkelere yoğun bir şekilde çeviri yapılmasını, dünya barışına katkıda bulunulması ve karşılıklı empati geliştirilmesi gibi amaçların yanı sıra, diplomasi, uluslararası ilişkiler çerçevesinde ele almaktadır: “Nasıl ki Türkiye'nin siyasi, politik ve kültürel ilişkileri açısından özellikle komşu ülke dillerini de yabancı dil öğretimi kapsamına alması stratejik açıdan önemliyse, aynı şekilde Türk kültür, sanat ve edebiyatının öncelikle komşu ülkelerde entelektüel hedef kitle ile buluşturulması da büyük önem taşımaktadır” (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 101). Bu çerçeve, “entelektüel hedef kitle ile” buluşma hedefi, bu çalışmada daha önce belirttiğimiz gibi kamu diplomasisinin belirgin özelliklerinden biridir. Ayrıca, Türkiye'nin yakın zamana dek, özellikle komşularla iyi geçinme üzerine kurulu dış politikasının TEDA projesine, komşu ülkelere yoğun biçimde çeviri yapılması şeklinde yansıdığı söylenebilir. Bu da yine, TEDA projesinin, Türkiye'nin genel dış politika yaklaşımıyla uyumlu bir boyutunun bulunduğunu göstermektedir.

Sağlam ve Saydam çalışmalarında 2010 itibariyle yıllara göre çevirileri en çok desteklenen ilk üç ülkeyi ortaya koymuşlardır (Sağlam ve Saydam, a.e.). Aşağıda sunulan ve TEDA internet sitesinde sunulan veriler üzerinden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 24 Ağustos 2013) oluşturulan tablo ise durumu bu kez ilk beş ülke açısından, 2012 itibariyle ortaya koymaktadır:

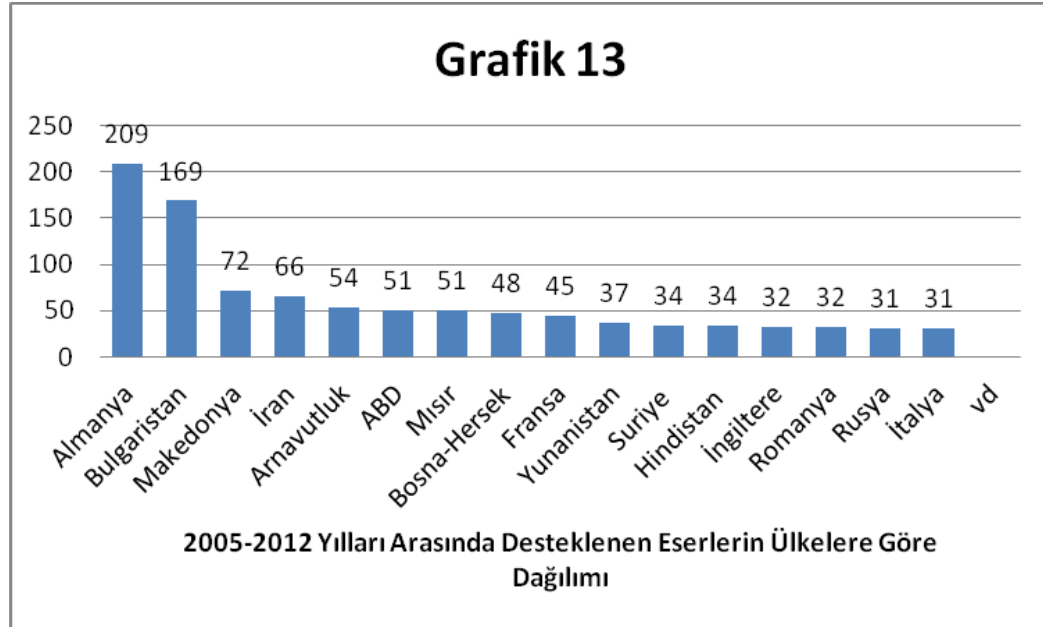
2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ABD: 14	Almanya: 13	Almanya: 69	Almanya: 41	Almanya: 16	Bulgaristan: 28	Bulgaristan 29	Bulgaristan: 51
Yunanistan: 7	Bulgaristan: 10	Bulgaristan: 16	Bulgaristan: 24	Bulgaristan: 11	İran: 14	Almanya: 21	Almanya: 37
Almanya: 3	Fransa: 5	İran: 13	İran: 14	Fransa: 11	Makedonya: 12	Arnavutluk: 11	Makedonya: 36
Hollanda, İngiltere, İtalya, Bosna- Hersek: 2	Rusya: 3	Mısır: 13	Makedonya: 10	Romanya: 10	Mısır: 10	İran: 10	Hindistan: 28
Fransa, G.Kore, Romanya vd.: 1	ABD, İran, G. Kore vd.: 2	Pakistan: 11	Mısır: 10	Polonya/ Yunanistan: 7	Almanya/ ABD: 9	Sırbistan: 10	Arnavutluk: 21

Tablo 1. TEDA Kapsamında En Çok Çeviri Desteği Alan Ülkeler

Tablo 1’de görülmektedir ki Almanya 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında en çok destek verilen ülke iken, son üç yılda, 2010, 2011 ve 2012’de Bulgaristan ilk sırada yer almaktadır. Komşu ülkeler içerisinde ise Bulgaristan’ın dışında Yunanistan 2005’te ikinci ve 2009’da beşinci; İran ise 2010’da ikinci, 2007 ve 2008’de üçüncü, 2011’de dördüncüdür.

Ülkelere göre dağılımı daha genel bir perspektifle sunan aşağıdaki grafik ise TEDA’nın internet sitesinde sunulan veriler üzerinden (<http://www.teda.gov.tr>, (Çevrimiçi), 24 Ekim 2013) oluşturulmuştur ve 2005-2012 yılları arasında yıllara göre en çok desteklenen ülkeleri göstermektedir.

Grafik 13. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Grafik 13'te görüldüğü gibi Almanya, toplamda 209 destekle birinciyken, Bulgaristan 169 destekle onu izlemektedir. Dikkati çeken bir diğer nokta, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya gibi edebiyat alanında söz sahibi Batı ülkeleri ve yukarıda değindiğimiz komşu ülkeler dışarıda bırakıldığında Makedonya, Arnavutluk, Mısır ve Bosna-Hersek gibi coğrafi olarak yakın, tarihi bağların bulunduğu ülkelere daha çok çeviri desteği verilmiş olmasıdır.

Sağlam ve Saydam çalışmalarında 2010 itibariyle yıllara göre eserleri en çok desteklenen ilk üç yazarı ortaya koymuşlardır (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 99). TEDA Projesi'nin internet sitesinde sunulan veriler üzerinden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) hazırlanan aşağıdaki tabloda ise 2005-2012 arasında eserlerinin çevirileri en çok desteklenen ilk üç sıradaki yazarlar gösterilmiştir.

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
T.S. Halman (5)	O. Pamuk (5)	O. Pamuk (14)	O. Pamuk (12), M.İ. Zengin (12)	O. Pamuk (14)	O. Kemal (11)	O. Pamuk (11)	A.H. Tanpınar (17)
O. Pamuk (3)	A. Akal (4)	O. Kemal (8)	A. H. Tanpınar (7)	O. Kemal (8), A.H. Tanpınar (8)	O. Pamuk (10), G. Alıcı (10)	Ş. Kanoğlu (10)	H. Günday (15)
A. Ümit (2), O. Kemal (2)	N. Turan (2), P. Safa (2), Ş. Can (2)	G. Cengiz (7)	O. Kemal (5), R.N. Güntekin (5)	O. Baydar (5), T. Kiremitçi (5)	A.H. Tanpınar (10)	O. Baydar (8), A. Tunç (8)	O. Pamuk (12), O. Kemal (12)

Tablo2. TEDA Kapsamında Eserlerinin Çevirileri En Çok Desteklenen Yazarlar

Tablo 2’de de görüldüğü gibi Orhan Pamuk, 2006-2009 yılları arasında ve 2011’de yapıtları en çok desteklenen yazar olmuştur. Pamuk 2005’te ikinci, 2012’de üçüncü sırada yer almaktadır. Sağlam ve Saydam (a.e., s. 100) bu ilgiyi yazarın Nobel Edebiyat Ödülü’nü almış olmasına bağlamaktadır. Orhan Pamuk, TEDA kapsamında, 2005-2012 yılları arasında toplam 81 eser ile birinci sırada yer alırken onu 2010 yılında eserleri en çok desteklenen yazar olan, toplamda 53 eser ile Orhan Kemal izlemektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar ise 2012 yılında kitapları en çok desteklenen yazardır ve toplamda 45 eseri desteklenmiştir.

Sağlam ve Saydam (a.e.), komşu ülkelere çevrilmiş yazarların dağılımını da değerlendirmektedirler. Bu dağılımda ilgi çekici noktalardan biri, Farsçaya en çok çevrilen yazarların, 2010 itibariyle Aytül Akal (12), Gamze Alıcı (10) gibi yazarlar olmasıdır. Bu yazarlara 2011’de 10 eseriyle Şebnem Kanoğlu, 2012’de de yine 10

yapıtla Nehir Aydın Gökdoğan eklenmiştir. Hem bu eserlerin hem de 2012'ye kadarki çalışmaların çocuk kitabı olması dikkat çekicidir. Sağlam ve Saydam bu durumu, İran'ın sansür uygulamalarına bağlamaktadır (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 101).

Tür kategorisinde ise Sağlam ve Saydam'ın çalışmasında herhangi bir veri bulunmamaktadır. TEDA Projesi'nin internet sitesinde de bu alanla ilgili sayısal verilere rastlanmamaktadır. Bu kategoride bu tez çalışması kapsamında TEDA internet sitesinde sunulan eser listesi üzerinden gidilerek (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) TEDA kapsamında çevrilen eserler türlerine göre sınıflandırılmıştır. Eser türlerinin belirlenmesi amacıyla yayınevlerinin internet sitelerine ve idfix.com (<http://www.idfix.com>, (Çevrimiçi), 15 Eylül 2013), kitapyurdu.com (<http://www.kitapyurdu.com>, (Çevrimiçi), 15 Eylül 2013), amazon.com (<http://www.amazon.com>, (Çevrimiçi), 15 Eylül 2013) gibi internet sitelerine başvurulmuştur. Tablo 3'te 2005-2012 yılları arasında çevirisi desteklenen eserlerin türlere göre dağılımı sunulmaktadır.

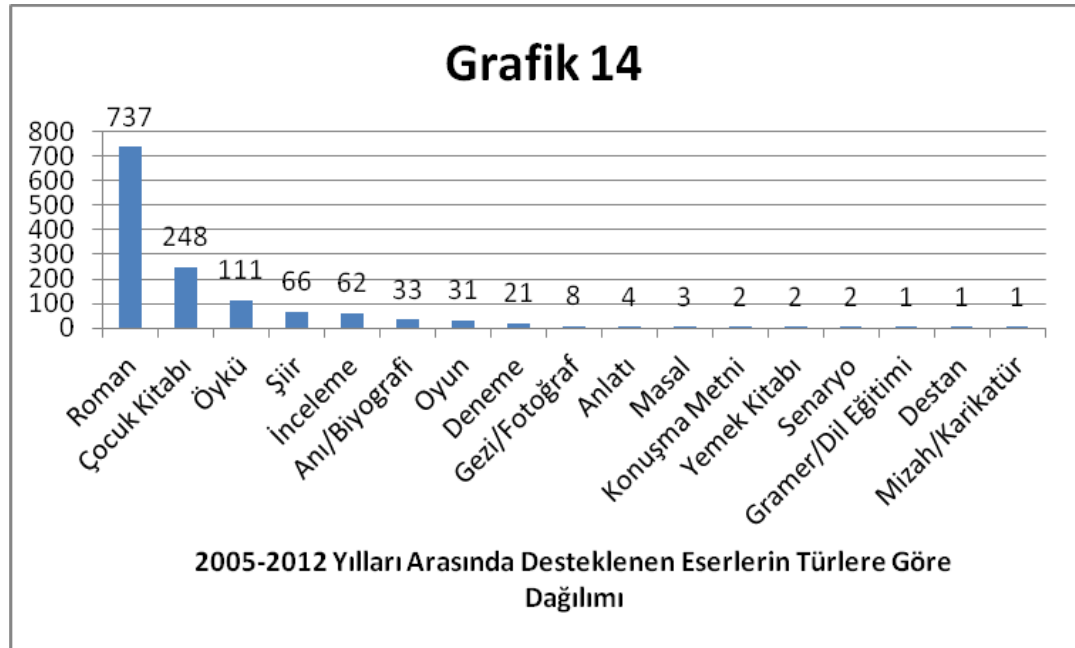
2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Roman: 22	Roman: 28	Çocuk Kitabı: 82	Roman: 88	Roman: 96	Roman: 104	Roman: 121	Roman: 208
Şiir: 7	Çocuk Kitabı: 10	Roman: 70	Çocuk Kitabı: 46	Öykü: 14	Çocuk Kitabı: 29	Öykü: 18	Çocuk Kitabı: 55
İnceleme: 5	İnceleme: 8	Öykü: 15	Öykü: 13	Çocuk Kitabı: 11	Öykü: 18	Çocuk Kitabı: 15	Öykü: 25
Öykü: 4	Şiir: 6	Şiir: 11	Şiir: 12	Deneme: 5	Oyun: 7	Anı/Biyografi: 10	İnceleme: 20
Gramer/ Dil Öğretimi: 1	Öykü: 4	İnceleme: 9	Oyun: 9	İnceleme: 4	Şiir: 6	Şiir: 7	Şiir: 14

Tablo3. TEDA Kapsamında En Çok Desteklenen Türler

Tabloda göze çarpan ilk nokta romanın, çocuk kitabı çevirilerinin ilk sırada yer aldığı 2007 yılı dışarıda bırakılırsa, 2005-2012 arası dönemin tamamında çevirisi en çok desteklenen tür olmasıdır. Çocuk kitabı 2006, 2008, 2010 ve 2012’de en çok desteklenen ikinci, 2009 ve 2011’de en çok desteklenen üçüncü tür olmuştur. Öykü, 2009 ve 2011 yıllarında en çok desteklenen türler arasında ikinci, 2007, 2008, 2010 ve 2012’de üçüncü, 2005’te dördüncü, 2006’da beşincidir. Şiir ise 2005’te ikinci, 2006, 2007 ve 2008’de üçüncü, 2010, 2011 ve 2012’de ise beşincidir. İnceleme ise 2005 ve 2006’da üçüncü, 2007 ve 2009’da beşinci, 2012’de dördüncüdür.

Grafik 14’te çevrilecek eserlere verilen desteklerin türlere göre dağılımı ortaya konmuştur.

Grafik 14. TEDA Kapsamında Desteklenen Eserlerin Türlerine Göre Dağılımı

Grafik 14’te görüldüğü gibi çevirisi en çok desteklenen tür, açık arayla romandır. Onu, ilginç bir biçimde şiir, öykü gibi türlerin önünde yer alarak, çocuk kitabı izlemektedir.

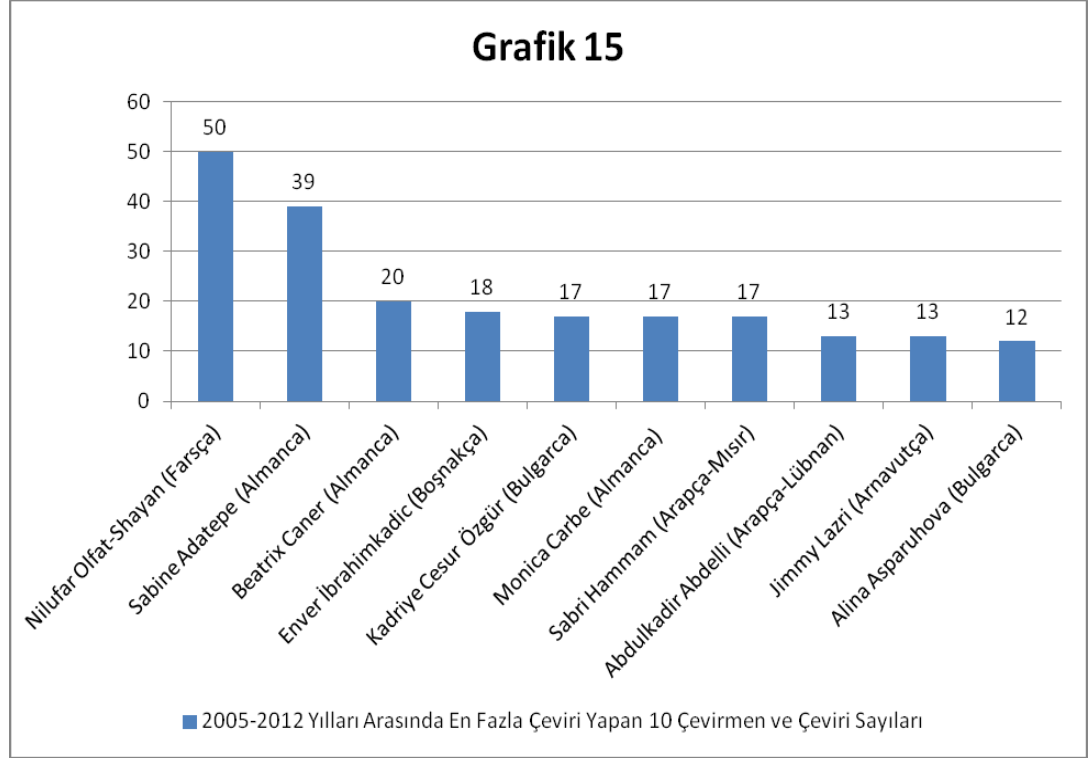
Çocuk kitabı çevirisi yapılan ülkelere bakıldığında, Almanya dışında İran, Pakistan, Mısır, Lübnan gibi ülkeler göze çarpmaktadır. Özellikle Farsçaya yapılan azımsanmayacak sayıdaki (66) çevirinin çocuk edebiyatıyla sınırlı olması dikkat

çekicidir. Sağlam ve Saydam daha önce değindiğimiz gibi bu konuyu ülkedeki sansür uygulamalarına bağlamaktadır (Sağlam ve Saydam, a.g.e., s. 101).

İnceleme türü kapsamında, ağırlıklı olarak tarihle ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Bu kitapların daha çok Osmanlı tarihiyle ilgili olmaları dikkat çekicidir. Birkaç örnek vermek gerekirse; İlber Ortaylı'nın *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, İmparatorluğun En Uzun Yılı* adlı çalışmaları, Halil İnalcık'ın *Osmanlılar, Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler* ve *The Ottoman Empire. The Classical Age: 1300-1600*; Kemal Karpat'ın *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Mustafa Armağan'ın *Abdülhamit'in Kurtlarla Dansı* adlı tarihi incelemeleri; Erik Jan Zürcher'in *Turkey: A Modern History* adlı yakın tarihi ele alan çalışması... Tarih alanının dışında yer alan incelemeler arasında ise Nevzat Yalçıntaş'ın *Küreselleşen Dünyada İslam ve Hayat* adlı kitabı, Zeynep Çelik'in mimarlık çalışması *Empire, Architecture and the City*, Mine Soysal'ın arkeoloji incelemesi *İstanbul Masalı*, Murat Aydemir'in *A Guide to Turkish Makam* isimli müzik, Pınar Selek'in *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* ve Cemil Meriç'in *Bu Ülke* adlı sosyoloji alanındaki incelemeleri sayılabilir.

Bu aşamada TEDA Projesi kapsamında çeviri yapan çevirmenlerle ilgili veriler ortaya konacaktır. İlk olarak, en çok çeviri yapan çevirmenler sunulacaktır. TEDA Projesi'nin internet sitesinde sunulan veriler üzerinden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) hazırlanan aşağıdaki grafikte 2012 itibariyle en çok çeviri yapan on çevirmen, çeviri sayıları ve çeviri yaptıkları diller gösterilmiştir.

Grafik 15. TEDA Kapsamında En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları

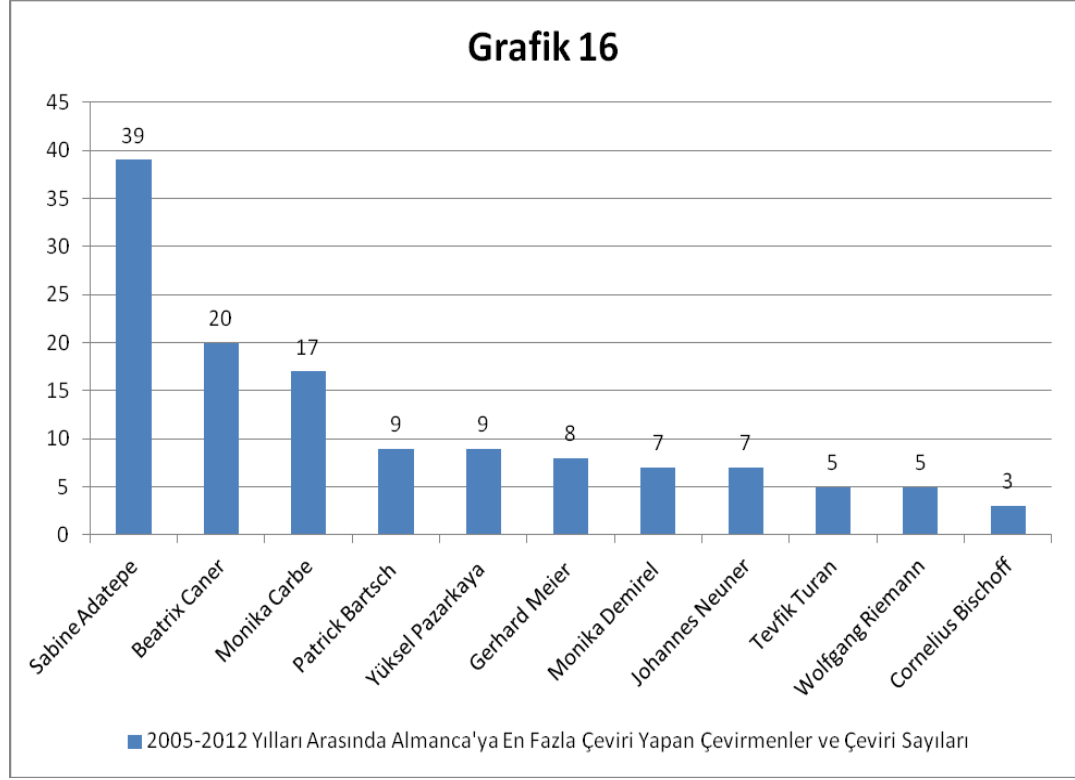
Görüldüğü gibi en çok çeviri yapan çevirmen, Nilufar Olfat-Shayan'dır. Toplamda 66 kitabın çevrildiği Farsçada, 50 kitap tek bir çevirmenin elinden çıkmıştır. Dolayısıyla burada bir 'tekelleşme'den söz etmek çok da yanlış olmaz, özellikle de yayınevleri incelenirken görüleceği gibi, bu 50 kitabın da 'Oraman Yayınevi' tarafından yayımlandığı düşünülürse... İran özelinde, hem yayımlanacak eserlerin türü, hem yayınevi hem de çevirmen bağlamında çeşitlilikten söz etmek güçtür.

En çok çeviri yapılan dil olan Almancadan üç çevirmenin bu listede yer alması da şaşırtıcı değildir. Sabine Adatepe TEDA kapsamında hem çocuk kitapları hem de romanlar çevirmiştir. Beatrix Caner ise tarih incelemelerinin yanı sıra erken modern Türk edebiyatından, eski Türkçenin de yoğun biçimde kullanıldığı *Taaşşuk-u Talat ve Fitnat*, *Araba Sevdası*, *Sergüzeşt* gibi eserler çevirmenin yanı sıra Pınar Kür, Ayla Kutlu, Küçük İskender gibi çağdaş yazar ve şairlerden de çeviriler yapmıştır. Listede, en fazla çeviri yapılan dillerden Bulgarca ve Arapçadan ikişer, Boşnakça ve

Arnavutçadan birer çevirmen yer almaktadır. Çevirmenlerle ilgili daha ayrıntılı bilgilerin, belirli dillere çeviri yapan çevirmenler ayrı ayrı ele alındığında sunulacağını belirterek bu değerlendirmeye şimdilik ara verelim. Ancak bitirmeden önce en fazla çevrilen diller içinde yer alan İngilizce ve Fransızcadan hiçbir ismin bu grafikte yer almadığı da vurgulanmalıdır. Bu durumun olası nedenlerinden biri, bu ülkelerde çeviri alanındaki çeşitliliktir. Yayınevlerinin çokluğu ve farklı alanlarda uzmanlaşmış çevirmenlerin fazlalığı böyle bir sonucu doğurmuş olabilir.

Genel değerlendirmenin ardından bu aşamada, en fazla çeviri yapılan üç dil ayrı ayrı sınıflandırılarak bu dillerde en fazla çeviri yapan çevirmenler ele alınacaktır. Buna bağlı olarak önce, Almancaya çeviri yapan çevirmenler ayrı bir başlıkta kısaca değerlendirilecektir. Daha önce, genel olarak bütün dillerdeki çevirmenlerle ilişkili verilerde olduğu gibi Almancada da TEDA Projesi'nin internet sitesinden 2012 itibariyle çevirmenler listesine ulaşılmış (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) ve Grafik 16, sitede sunulan bu veriler üzerinden oluşturulmuştur.

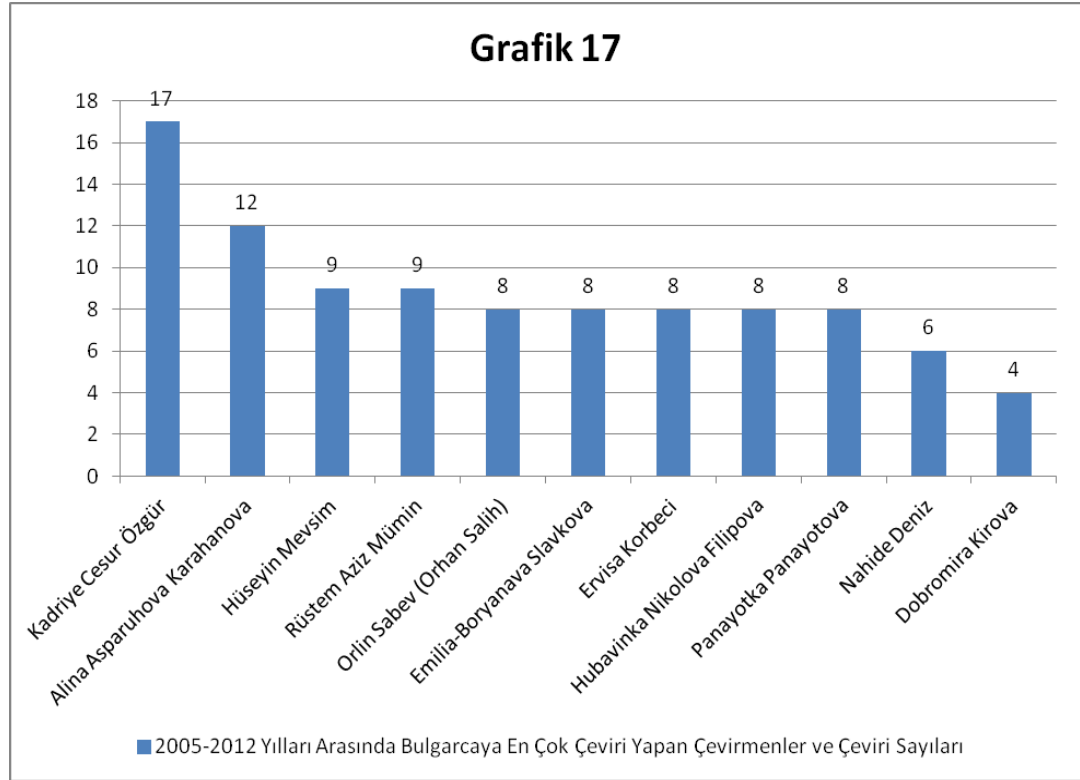
Grafik 16. TEDA Kapsamında Almancaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları

Çevirmenlere ilişkin genel değerlendirmede Sabine Adatepe ve Beatrix Caner'e değinilmişti. Monika Carbe ise çocuk edebiyatı çevirilerinin yanı sıra Nedim Gürsel, Ahmet Rasim gibi edebiyatçıların eserlerini Almancaya kazandırmıştır. Patrick Bartsch'ın da ağırlıklı olarak çocuk kitabı çevirileri yaptığı görülmektedir. Dikkati çeken noktalardan biri de, listede iki Türk çevirmenin, Yüksel Pazarkaya ve Tevfik Turan'ın yer almasıdır. Anadillerine değil, ikinci dillerine çeviri yapan iki çevirmen... Bunda, söz konusu çevirmenlerin uzun süredir Almanya'da yaşamalarının etkisi açıktır. Bu listede yer alan isimlerin bazılarının edebiyat çevirisi alanında tanınan, önde gelen isimler olduğu söylenebilir. Cornelius Bischoff örneğin, özellikle Yaşar Kemal çevirileriyle tanınan, saygın bir çevirmendir; Gerhard Meier ise son dönemde özellikle Orhan Pamuk ve Ahmet Hamdi Tanpınar çevirileriyle tanınır olmuştur.

Bulgarca çevirmenler için TEDA Projesi'nin internet sitesindeki verilerden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) yola çıkılarak hazırlanan grafik aşağıda sunulmuştur.

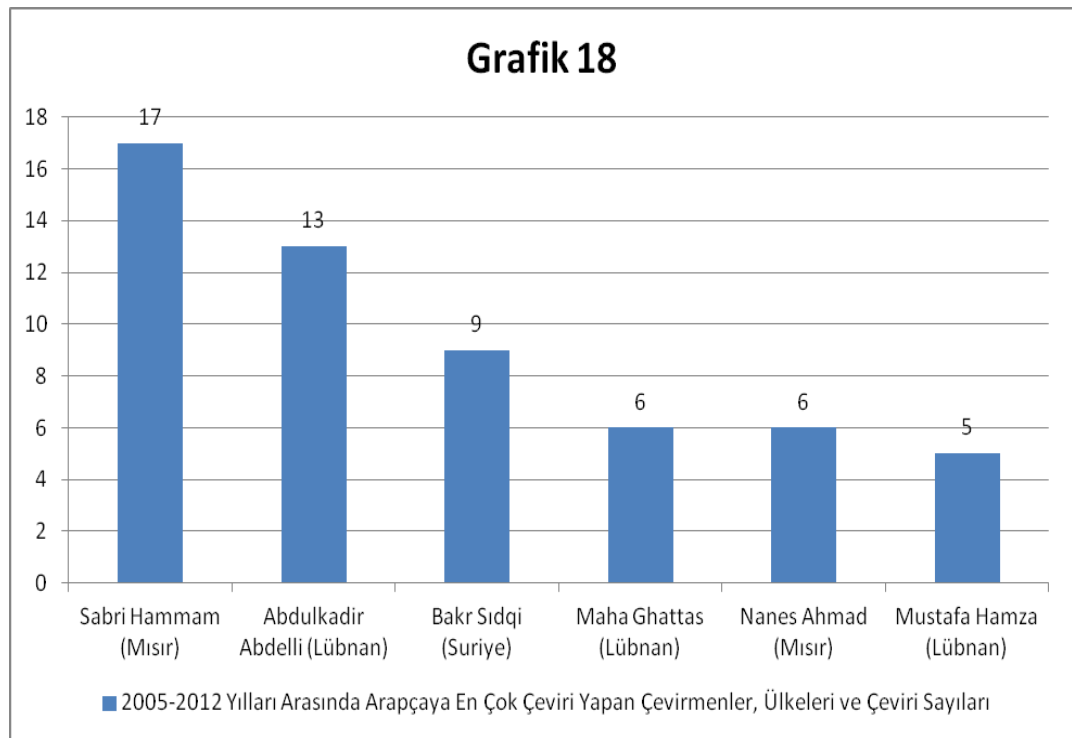
Grafik 17. TEDA Kapsamında Bulgarcaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları

Bulgarca çevirmenlerle ilgili olarak dikkati çeken noktaların ilki, en fazla çeviri yapan çevirmen olan Kadriye Cesur Özgür'ün ağırlıklı olarak, TEDA genelinde çevirisi pek tercih edilmeyen (toplam çevirilerin içinde %5'lik payı olan) bir türe, şiir çevirisine yoğunlaşmış olmasıdır; Özgür'ün çevirilerinin çoğunluğu çağdaş Türk şiirindendir. Alina Asparuhova Karahanova ise çocuk kitabı çevirisinin yanı sıra polisiye, fantastik edebiyat gibi alanlarda da çeviriler yapmıştır. Aynı zamanda bir akademisyen olan Hüseyin Mevsim ise oyun, şiir, inceleme gibi farklı türlerde kitaplar çevirmiştir.

Arapçaya çeviriler için TEDA Projesi'nin internet sitesinden 2012 itibariyle çevirmenler listesine ulaşılmış (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) ve aşağıda sunulan grafik, sitede sunulan bu veriler üzerinden oluşturulmuştur.

Grafik 18. TEDA Kapsamında Arapçaya En Fazla Çeviri Yapan Çevirmenler, Ülkeleri ve Çeviri Sayıları

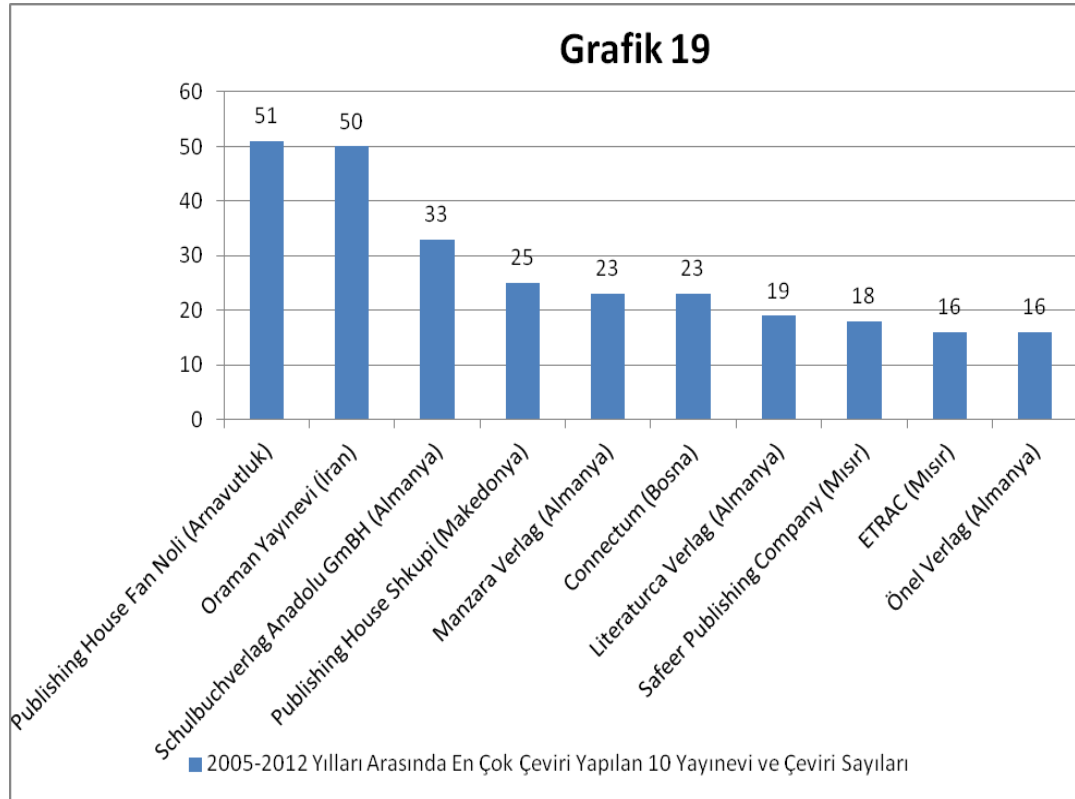

Pek çok farklı ülkede Arapça konuşulduğundan çevirmenler de farklı ülkelerdendir. İlk sırada, 17 çeviriyle, Mısır yayınevlerine çeviri yapan Sabri Hammam gelmektedir; Hammam'ın çocuk kitabı ağırlıklı çevirileri bulunmaktadır. Nanes Ahmad roman çevirisine yoğunlaşmıştır. Mısır çevirilerinin çocuk edebiyatıyla sınırlı kalmadığını, Murathan Mungan, Bilge Karasu gibi pek çok modern yazarın bütüncede yer aldığını belirtelim. Lübnan yayınevlerine çeviri yapan çevirmenlerden Abdulkadir Abdelli ise Orhan Kemal, Latife Tekin, Ahmed Hamdi Tanpınar gibi yazarların yapıtlarını çevirmiştir; Maha Ghattas çocuk kitaplarına yoğunlaşmıştır; Mustafa Hamza ise hem tarihi incelemeler hem de çocuk kitapları

çevirmiştir. Suriye yayınevlerine çeviri yapan Bakr Sıdqi ise roman ve incelemeye ağırlık vermiştir.

Çalışmanın bu aşamasında çevirileri TEDA tarafından desteklenen yayınevlerini inceleyeceğiz. Bu bağlamda öncelikle TEDA kapsamında genel olarak en fazla çeviri yapan yayınevleri ortaya konacak, ardından da en fazla çeviri yapılan üç ülkedeki yayınevleri daha ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Bu çerçevede TEDA Projesi'nin internet sitesindeki verilerden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) yola çıkılarak hazırlanan grafik aşağıda sunulmuştur.

Grafik 19. TEDA Kapsamında Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları

Burada altı çizilmesi gereken noktaların ilki, en çok çeviri yapılan ülke olan Almanya'nın yayınevlerinden **Schulbuchverlag Anadolu GmbH** ve **Önel Verlag**'ın özellikle Türkçe-Almanca ikidilli okul kitaplarına yoğunlaşmış olmalarıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Musa Yaşar Sağlam ve Oktay Saydam,

Almancaya çevrilen eserler özelinde çocuk edebiyatından çevirilerin yoğunluğundan söz etmiş, bu yapıtların çoğunun Almanca-Türkçe, iki dilli olarak yayımlandığını vurgulamışlardır (Sağlam ve Saydam, a.g.e., s. 99). Bu çabalar Almanca konuşulan ülkelerde yaşayan Türk çocuklarının sosyalleşme ve okullaşma süreçlerine katkı sağlamayı da amaçlamaktadır. Nitekim Yakup Koç “Cumhuriyetten Günümüze Çeviri Faaliyetleri ve TEDA Projesi” adlı çalışmasında (2010) Almancaya ikidilli çocuk kitabı çevirilerini, hem Almanya’daki Türk çocuklarını Türk edebiyatıyla tanıştırmak hem de bu çocukların Türk kimliklerini unutmadan Alman toplumuyla uyumlu biçimde yetişmeleri açısından anlamlı bulmaktadır (Koç, 2010: 55-56).

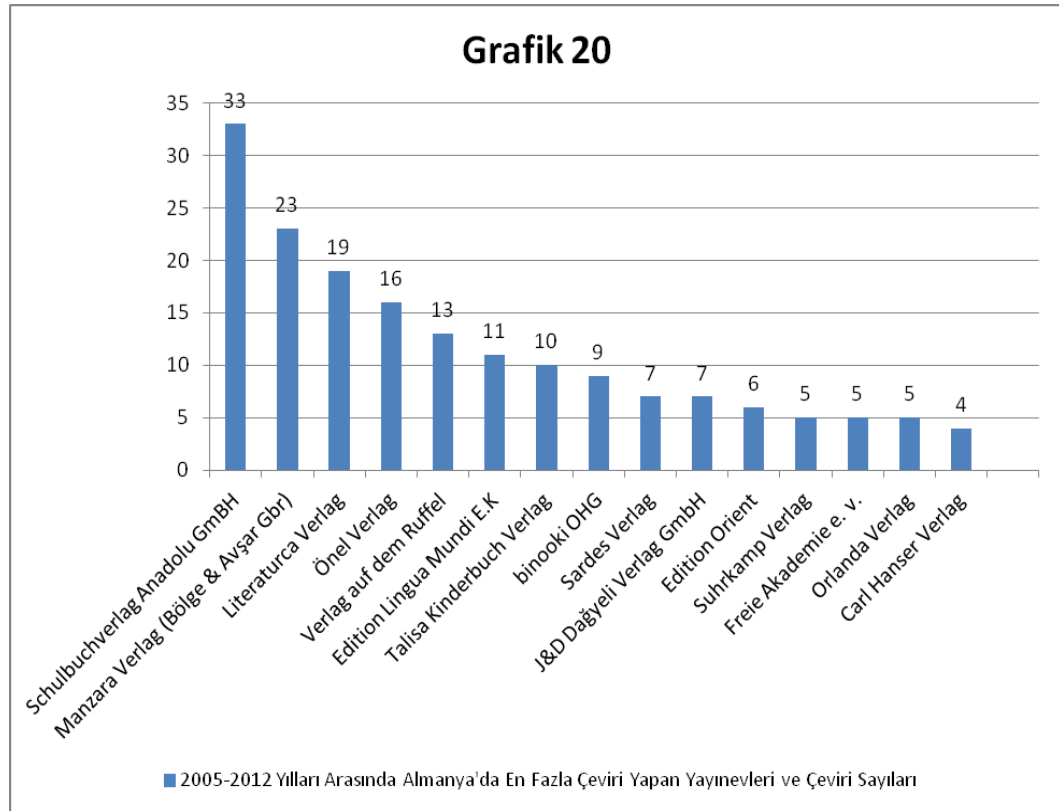
Manzara Verlag (Bölge & Avşar Gbr) adlı yayınevi ise TEDA kapsamında ağırlıklı olarak Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim gibi yazarların çevirilerine yönelmiştir (<http://www.manzara-verlag.de/>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). Almancaya çevirilerde öne çıkan bir başka yayınevi olan **Literaturca Verlag** Türkçeden Almancaya edebiyat çevirilerine ağırlık veren ve çevirmen Beatrix Caner’in -Mesut Caner’le birlikte- aynı zamanda kurucusu olduğu bir yayınevidir (<http://www.literaturca.de/>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). Saydığımız yayınevlerinin tümü, Almanya’da yaşayan Türkler tarafından kurulmuştur.

İran yayınevi **Oraman** ise tamamıyla çocuk kitabı çevirilerine yönelmiş, tek bir çevirmenle (Nilufar Olfat-Shayan) çalışmıştır. Arnavutluk yayınevi **Publishing House Fan Noli** TEDA kapsamında roman başta olmak üzere edebiyat çevirilerine ağırlık veren, bütüncesinde inceleme çevirisi de bulunan bir yayınevidir. Makedonya yayınevlerinden **Publishing House Shkupi** de TEDA kapsamında ağırlıklı edebiyat çevirisi –özellikle de Orhan Kemal çevirileri- yaptıran bir yayınevidir. Bosna’da faaliyet gösteren **Connectum** yayınevi ise edebiyatın yanı sıra özellikle Osmanlı tarihi üstüne inceleme kitaplarının çevirilerine TEDA kapsamında yoğun biçimde yer vermiştir. Mısır’da faaliyet gösteren **Safeer Publishing Company** ise daha çok -Sabri Hammam’ın çevirileriyle- çocuk kitabı çevirilerine yönelmiştir. Yine Mısır’da faaliyet gösteren **ETRAC for Printing, Publishing and Distribution** edebiyat çevirilerine yoğunlaşmıştır.

Çalışmanın bu kısmında en fazla çeviri yapılan ülkelerin yayınevleri ayrı ayrı ele alınacaktır. Alman yayınevleri için TEDA Projesi’nin internet sitesinden 2012 itibariyle yayınevleriyle ilgili bilgilere ulaşılmış (<http://www.tedaproject.gov.tr>,

(Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) ve aşağıda sunulan grafik, sitede sunulan bu veriler üzerinden oluşturulmuştur.

Grafik 20. TEDA Kapsamında Almanya’da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları

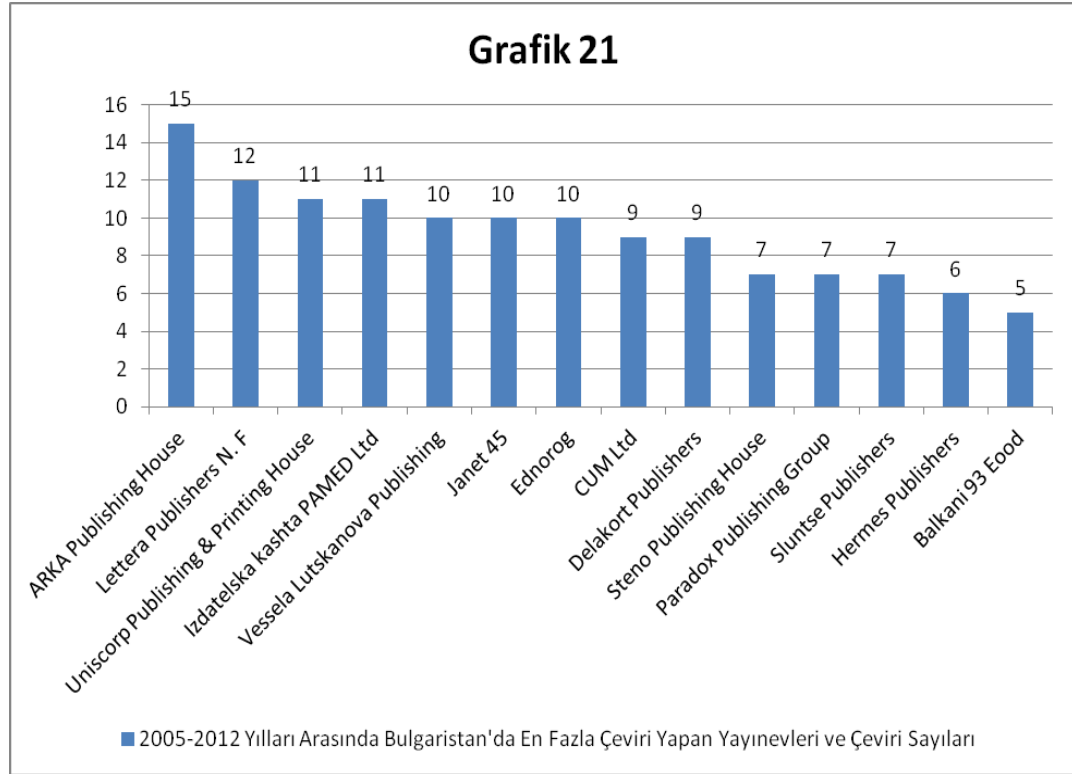
Grafikte görülen ilk dört yayınevi, **Schulbuchverlag Anadolu GmbH**, **Manzara Verlag (Bölge & Avşar Gbr)**, **Önel Verlag** ve **Literaturca Verlag** yukarıda ele alınmıştı. Bunların dışında kalan yayınevlerinden **Verlag auf dem Ruffel** TEDA kapsamında ağırlıklı olarak edebiyat çevirisi yapmıştır. **Talisa Kinderbuch Verlag** çocuk kitabı yayımlamaktadır; bu yayınevinin katalogunda Almanca-Türkçe, Almanca-Farsça, Almanca-İspanyolca gibi ikidilli kitaplar da bulunmaktadır (<http://www.talisa-verlag.de>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). **binooki OHG** yayınevi de ağırlıklı olarak edebiyat çevirisi yapmaktadır (<http://www.binooki.com>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). Bu yayınevlerinin neredeyse

tamamının ortak özelliği, Türkçeden Almancaya çeviriler üstüne uzmanlaşmış olmaları, Türkçe yayınlara yoğunlaşmalarıdır. **Edition lingua Mundi E. K.** yayınevi de çocuk kitabı çevirilerine ağırlık veren bir yayınevidir (<http://www.edition-lingua-mundi.com>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). **Sardes Verlag**, Türk edebiyatçılar Yüksel Pazarkaya ve Habib Bektaş tarafında kurulmuş ve Türkçeden Almancaya edebiyat çevirileri üzerine yoğunlaşmış, (<http://www.sardesverlag.tr1.us>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014) ancak kısa süre önce kapanmış bir yayınevidir. **J& D Dağyeli Verlag GmbH** TEDA kapsamında edebiyat çevirilerine ağırlık vermektedir. **Edition Orient** Türkçe, Arapça ve Farsçadan Almancaya çeviriler yapmaktadır (<http://www.edition-orient.de>, (Çevrimiçi), 15 Nisan 2014). **Freie Akademie e. v.** TEDA kapsamında çocuk edebiyatı çevirilerine yoğunlaşmışken, **Orlanda Verlag** ise daha çok kadın yazarlara ağırlık veren bir yayınevidir. **Suhrkamp Verlag** ve **Carl Hanser Verlag** Almanya'nın köklü yayınevlerindendir; pek çok farklı alanda kitap yayımlamaktadırlar.

Özetlemek gerekirse Almanya'daki yayınevlerine baktığımızda bu yayınevlerinin çoğunun Türkçeden çevirilere yoğunlaştıkları, pek çoğunun bu dil çiftinde çocuk edebiyatı çevirilerine ağırlık verdikleri görülmektedir. Başka bir deyişle bu çerçevede daha çok, belli bir dil ve konu alanına odaklanmış, bununla sınırlı bir program yürüten yayınevleri söz konusudur.

Bulgar yayınevleri için TEDA Projesi'nin internet sitesinden 2012 itibariyle yayınevleriyle ilgili bilgilere ulaşılmış (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) ve Grafik 21, sitede sunulan bu veriler üzerinden oluşturulmuştur.

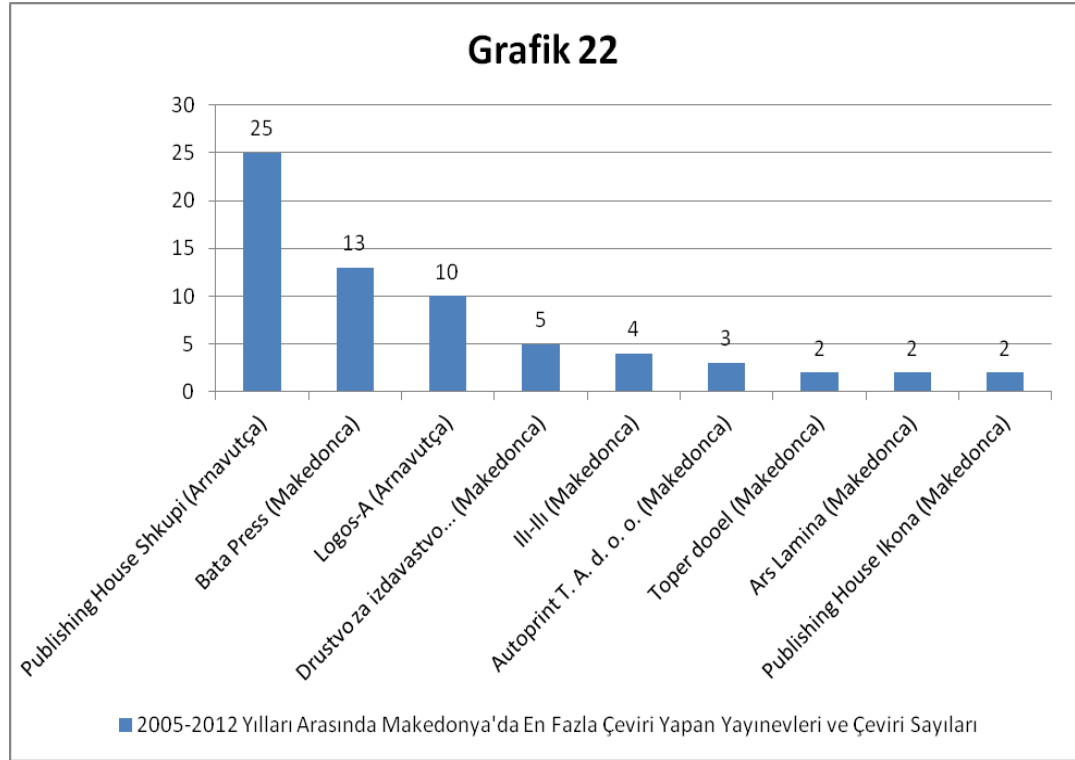
Grafik 21. TEDA Kapsamında Bulgaristan’da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları

Grafikte dikkati çeken ilk nokta, birbirine yakın sayıda kitap yayımlamış çok sayıda yayınevi bulunmasıdır. Başka bir deyişle, bir **tekelleşme**, yığılma söz konusu değildir. Bu durum, TEDA kapsamında genel olarak en fazla kitap yayımlayan on yayınevinin sergilendiği Grafik 19’da Bulgaristan’dan hiçbir yayınevinin bulunmamasını da açıklamaktadır. En fazla kitap yayımlayan yayınevi olan **ARKA Publishing House** 1992’de kurulmuş, çocuk kitabı, fantastik edebiyat gibi türlere yoğunlaşan bir yayınevidir (<http://arkapublishers.com>, (Çevrimiçi), 07 Ocak 2013). **Lettera Publishers** yayınevi edebiyat, çocuk kitabı alanlarında yayıncılık yapmaktadır. **Uniscorp Publishing & Printing House Ltd.** TEDA kapsamında hem edebiyat hem inceleme alanlarında, **Paradox Publishing Group** ise edebiyat alanında çeviriler yayımlamıştır.

Makedon yayınevleri için TEDA Projesi'nin internet sitesinde bulunan verilerden (<http://www.tedaproject.gov.tr>, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2013) yola çıkılarak hazırlanan grafik aşağıda sunulmaktadır.

Grafik 22. TEDA Kapsamında Makedonya'da Çevirileri En Fazla Desteklenen Yayınevleri ve Çeviri Sayıları

Grafikten, Bulgaristan'daki görece eşit dağılımın tersine Makedonya'da üç yayınevinin, özellikle de **Publishing House Shkupi** yayınevinin söz sahibi olduğu görülmektedir. **Publishing House Shkupi**'nin TEDA kapsamında ağırlıklı edebiyat çevirisi –özellikle de Orhan Kemal çevirileri- yayımlayan bir yayınevi olduğundan yukarıda söz edilmişti. Arnavutça yayın yapan **Shkupi**'nin tersine Makedonca yayın yapan **Bata Press** ise TEDA kapsamında görece az çevrilen Nazım Hikmet'e yoğun ilgi göstermesiyle dikkat çeken bir yayınevidir. TEDA kapsamında desteklenen toplam sekiz Nazım Hikmet kitabının altısı **Bata Press** tarafından yayımlanmıştır. Yayınevi ağırlıklı Türk yazarların kitaplarını yayımlamaktadır (<http://batapress.mk>,

(Çevrimiçi), 07 Ocak 2013). Arnavutça yayın yapan **Logos-A** yayınevi ise TEDA kapsamında inceleme ve şiir ağırlıklı bir program izlemektedir.

Bu noktada, en fazla çeviri yapılan ilk üç ülke içinde yer almayan ve genel sıralamaya da girmeyen yayınevleriyle ilgili de birkaç noktaya kısaca değinmek yararlı olabilir. Toplamda 51 kitabın çevrildiği ABD’de **Syracuse University Press** (dokuz çeviri), **University of Washington Press** (üç çeviri) ya da birer kitap çeviren **Indiana University**, **University of Texas at Austin** örneklerinde görüldüğü gibi (www.tedaproject.gov.tr, (Çevrimiçi), 10 Ağustos 2014) üniversite yayınevlerinin öne çıktığı görülmektedir.

İngiltere’de, dokuz kitap yayımlayan **Milet Publishing-Multilingual Publishing Ltd.** dışında genelde yayınevlerinin ikişer ya da birer kitap yayımladıkları görülmektedir. Fransa’da ise **Editions Bleu Autour** ve **Galaade Editions** yedişer kitap yayımlarken ünlü **Editions Gallimard** iki kitap yayımlamıştır. Yunanistan’da sekiz kitap yayımlayan **Kastaniotis Editions S.A.’y**ı, altı kitapla **Patakis Publishers**, onu da dörder kitapla **Kedros Publishers**, **Oceanida Publications**, **Livanis Publishing Organization S. A.** gibi yayınevleri izlemektedir.

TEDA üstüne farklı alanlarda sayısal veriler ortaya konduktan bu noktada yorumlayıcı bir yazıya göz atmak yararlı olabilir. Metin Celal *Türk Edebiyatı Dışa Açılıyor mu* adlı yazısında (<http://metincelal.net>, (Çevrimiçi), 24 Ocak 2014) TEDA kapsamında çeviri desteği verilen yayınevlerinin genellikle kendi ülkelerinde çok güçlü olmadıklarını belirtmektedir. Almanya yayınevleri özelinde Türk kökenli yayıncıların ağırlıkta olduğunu, **Carl Hanser**, **Prestel**, **Eichborn**, **Suhrkamp** gibi birkaç örneğin dışında köklü yayıncılarla çalışılmadığını, bunun da TEDA’nın çerçevesiyle uyuşmadığını öne sürmektedir. Araştırmacı, Amerika’ya verilen desteklerde de, Almanya kadar olmasa da benzer bir tablonun söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Amerika’daki yayınevlerinin önemli bir kısmının üniversite yayıncıları olmasının ise bu yayınların akademik çalışma olarak algılanmasını beraberinde getirebileceğini belirtmektedir. Nitekim Koç da ABD’de yayımlanan eserlerin satışlarının düşüklüğünü buna bağlamakta, ve farklı yayıncılarla çalışmanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Koç, 2010: 77). Celal, Kıta Avrupası ve Brezilya, Tayvan, G. Kore gibi ülkelerdeki çalışmaları olumlarken, İran ve Çin gibi ülkelerde

ise yayıncıların çoğunun devlet kontrolünde bulunduğunu ve yayınların devlet sansüründen geçtiğini vurgulamaktadır. Yayınevi seçimleriyle ilgili eleştirileri Koç da kabul etmekte ve bu alanda daha ayrıntılı ön çalışmalar ve denetimler yapılması gerektiğini belirtmektedir (Koç, 2010: 73-84). Yazar, TEDA Danışma ve Değerlendirme Kurulu’nun, toplantılardan önce eserler, yayınevleri ve çevirmenlerle ilgili daha ayrıntılı bilgilendirilmesinin denetimler açısından yararlı olacağını vurgulamaktadır (Koç, a.e. s. 89). Celal, TEDA’nın strateji eksikliği yaşadığını öne sürmektedir. Orhan Pamuk’a verilen destekleri ise bu strateji eksikliğinin bir örneği olarak görmektedir:

“Orhan Pamuk bir dünya yazarı, Nobel almadan önce bile yaklaşık 40 dile çevrilmiş bir yazar ve dünyanın en iyi telif ajanslarında Wiley tarafından temsil edilmekte. Hemen her ülkenin önde gelen yayınevleri Orhan Pamuk kitaplarını kendi olanaklarıyla basabilmek için rekabete girer, yüksek telif ücretleri öderken TEDA’dan en çok desteği Orhan Pamuk yayınlayanlara vermenin anlamını çözmek mümkün değil.” (Celal, <http://metincelal.net>, (Çevrimiçi), 24 Ocak 2014)

Celal’e göre TEDA’nın çeviri destekleri stratejiden yoksundur. Amaç çokça çalışmaya destek vermek olmamalıdır, seçici olmak gerekmektedir. Çalışmanın bir sonraki kısmında, Türkçeden yabancı dillere çeviri üstüne kurulu bir başka proje olan ve çalışmalarını sınırlı bir bütünce üzerinden yürüten Türkiye Kitaplığı ele alınacaktır.

5.3. Türkçeden Yabancı Dillere Çeviri Programlarına Bir Başka Örnek: Türkiye Kitaplığı

Çalışmanın bu kısmında TEDA ile yaklaşık olarak aynı dönemde gerçekleşen, Türkçeden yabancı dillere çeviri üstüne kurulu bir başka projeyi de ele almak, karşılaştırmalı incelemeye veri sağlaması açısından yararlı olabilir. Bu bağlamda Robert Bosch Vakfı tarafından desteklenen ve tüm yayınları İsviçre’deki Unionsverlag tarafından gerçekleştirilen Türkiye Kitaplığı (**Türkische Bibliothek**) Girişimi ele alınacaktır. Projeye ilişkin bilgilerin sunulduğu internet sitesinde, ‘Türkiye Kitaplığı’ başlığı altında projenin amacı “Türk edebiyatının 1900 yılından günümüze en gözde yapıtlarını Almanca olarak sunarak Alman okurların çağdaş Türkiye’nin düşünce yapısını daha iyi kavramalarına yardımcı olmak” biçiminde

ortaya konmaktadır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Bu amaç, kaynak kültürdeki seçkin eserlerin tanıtılması ve erek kültürde kaynak kültüre ilişkin imgenin olumlu yönde değiştirilmesi amacının bulunması açılarından açık bir kamu diplomasisi örneği olarak değerlendirilebilir. Ancak altı çizilmesi gereken, bu çalışmanın Türkiye tarafından değil, erek kültürden başlatıldığı ve devlet sponsorluğunda gerçekleşmediğidir.

Proje kapsamında daha önce Almancaya çevrilmemiş eserler çevrilmektedir. Bu çerçevede Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*'su, Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları*, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ı, Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı gibi klasikleşmiş eserler bu proje kapsamında Almancaya çevrilmiştir. Daha yakın dönemden de Murathan Mungan, Hasan Ali Toptaş gibi önemli yazarların kitapları listede yer almaktadır. Projede bunun dışında antolojiler de bulunmaktadır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014).

Robert Bosch Vakfı, **'Die Türkische Bibliothek'** başlığı altında bu proje yoluyla, Türk Alman ilişkilerinin daha verimli hale getirilmesinin ve Almanya'daki dar kapsamlı, tekyönlü Türkiye imgesinin değiştirilmesinin hedeflendiğini vurgulamaktadır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Burada, yukarıda da belirtildiği gibi erek kültürün bir kurumu tarafından yürütülen, kamu diplomasisine benzer bir çalışma görülmektedir. Ancak bu örnek özelinde amacın, öncül hedefin ne olduğu konusunu netleştirmek de önemlidir. Almanya'daki Türk imgesini değiştirmek hedeflerden biridir ancak temel ağırlık noktası Almanya'daki Türklerle ilgili sorunların aşılmasıdır. Türkiye'nin imajını olumlulaştırma hedefi, Almanya'daki göç ve entegrasyon sorunlarının aşılması üstbaşlığı altında anlam kazanmaktadır. Ancak bu örnek özelinde amacın, öncül hedefin ne olduğu konusunu sorgulamak da gerekmektedir. Almanya'daki Türk imgesini değiştirmek hedeflerden biridir ancak bu, Türk-Alman ilişkilerini verimli hale getirme hedefi üzerinden Almanya'daki Türklerle ilgili konular çerçevesinde anlaşılması gereken bir noktadır. Türkiye'nin imajını olumlulaştırma hedefi, Almanya'daki göç ve entegrasyon sorunlarının aşılmasıyla bağlantı içinde düşünülmelidir. Vakfın daha önce, Almanya'nın yoğun göç aldığı ülkelerden Polonya ve Çek kitaplıkları projelerinin de bulunduğunu belirtmek, bu durumun daha

net biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Ama elbette bu, projenin dolaylı da olsa Türkiye'nin imajına fayda sağlayacak bir proje olduğu gerçeğini değiştirmez.

Kitaplığın yürütücü yayıncılarından Erika Glassen “Der Rote Faden Der Türkischen Bibliothek” adlı yazısında (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014) kütüphane yoluyla 1900 yılından günümüze kadarki Çağdaş Türk Edebiyatı hakkında Alman okura fikir verilmesinin hedeflendiğini belirtmektedir. Araştırmacı, proje 20 eserle sınırlı olduğundan ve daha önce çevrilmiş eserler seçkinin dışında tutulduğundan eser seçiminin daha da önemli hale geldiğini, bu konuda geniş kapsamlı bir araştırma yapılarak Alman ve Türk uzmanlardan bilgi alındığını, ardından da yayın kurulunun değerlendirmesi sonucunda katalogun belirlendiğini belirtmektedir (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Bu anlatılanlardan anlaşılmaktadır ki, eser seçimi ayrıntılı bir ön çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Glassen, kütüphanenin üç kategoride eserlerden oluştuğunu belirtmektedir. İlk kategoride, dokuz adet “klasik” eser yer almaktadır. Bunlar Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*'su, Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ve Kiracıları*, Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam*'ı, Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ı, Halide Edip Adıvar'ın *Mor Salkımlı Ev/ Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı çalışması, Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan*'ı, Leyla Erbil'in *Tuhaf Bir Kadın*'ı ve Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı* adlı çalışmasıdır (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Bu eserlerden *Mor Salkımlı Ev/ Türk'ün Ateşle İmtihanı* adlı anı kitabının dışındakiler, romandır.

İkinci kategoride yer alan kitaplar ise daha yakın dönemi, 1980 sonrasını kapsayan yapıtlardır. Bu seride Hasan Ali Toptaş'ın *Gölgesizler*, Murathan Mungan'ın *Doğu Sarayı*, Aslı Erdoğan'ın *Kırmızı Pelerinli Kent*, Murat Uyurkulak'ın *Tol*, Ahmet Ümit'in *Sis ve Gece*, ve Ayşe Kulin'in *Bir Gün* adlı yapıtları yer almaktadır (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Bu çalışmalardan da, öykü seçkisi olan *Doğu Sarayı*'nin dışında kalanlar romandır.

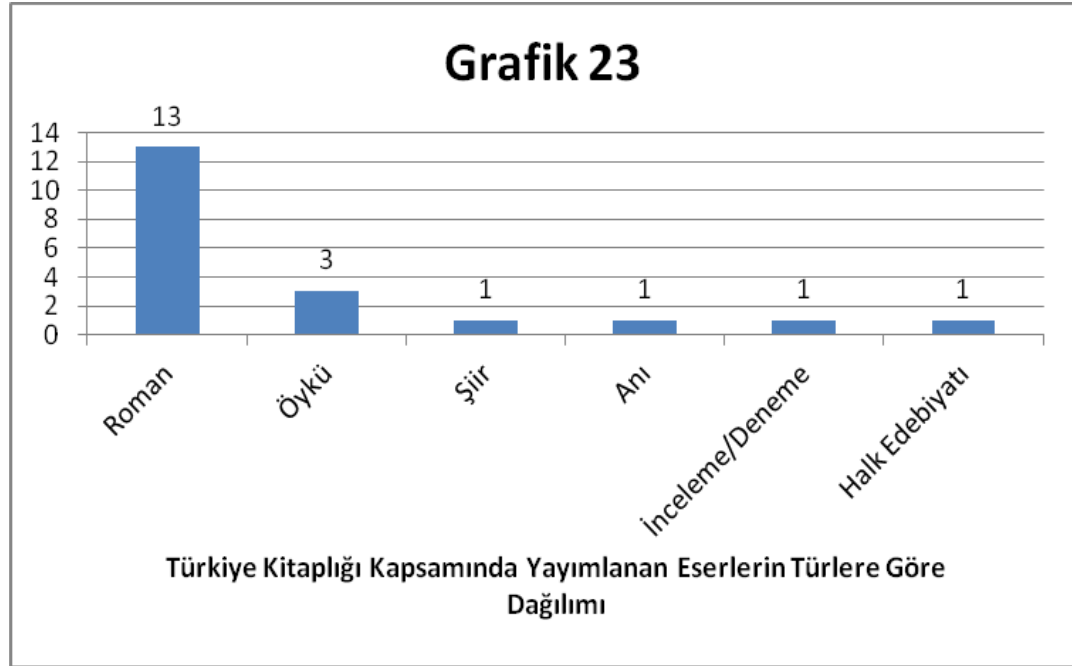
Üçüncü kategori ise beş antolojiden oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan *Von Istanbul nach Hakkari, eine Rundreise in Geschichten* adlı seçkide Türkiye'nin farklı

bölgeleriyle bağlantılı, daha önce Almancaya çevrilmemiş otuz üç öyküye yer verilmektedir. *Liebe, Lügen und Gespenster* adlı seçkide günümüzün postmodern öykücülerinin öyküleri yer almaktadır. *Kultgedichte-Kült Şiirler* ise edebiyatçıların sevdikleri şiirleri seçip bu şiirler üzerine kısa yorumlar yapmalarıyla biçimlenen, özenle hazırlanmış bir çalışmadır. *Hundert Jahre Türkei* adlı kitapta tanıklıklar, makaleler, mektuplar ve günlükler üzerinden modern Türkiye'nin tarihi incelenmeye çalışılmaktadır. Bu kategoride son olarak ise *Im Reich der Schlangenkönigin* adlı halk edebiyatı antolojisi yer almaktadır. Bu seçkide Anadolu masalları, efsaneleri ve köy romanlarından parçalar yer almaktadır (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014).

Glassen ayrıca kitaplarda yer alan sonsözlerle, her bir çalışmanın tarihsel bağlamına da oturtulduğunu belirtmektedir. Böylelikle okur, Türk edebiyatıyla ilgili geniş bilgi edinme, üstbakiş edinme olanağı bulmaktadır (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014).

Kitaplık kapsamında çevrilen eserlerin türlerinden yukarıda kısaca söz edilmişti. Glassen'in sunduğu veriler üstünden (Glassen, <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014) oluşturulan Grafik 23 bu konuda sayısal verileri ortaya koymaktadır.

Grafik 23. Türkiye Kitaplığı Kapsamında Yayımlanan Eserlerin Türlerine Göre Dağılımı

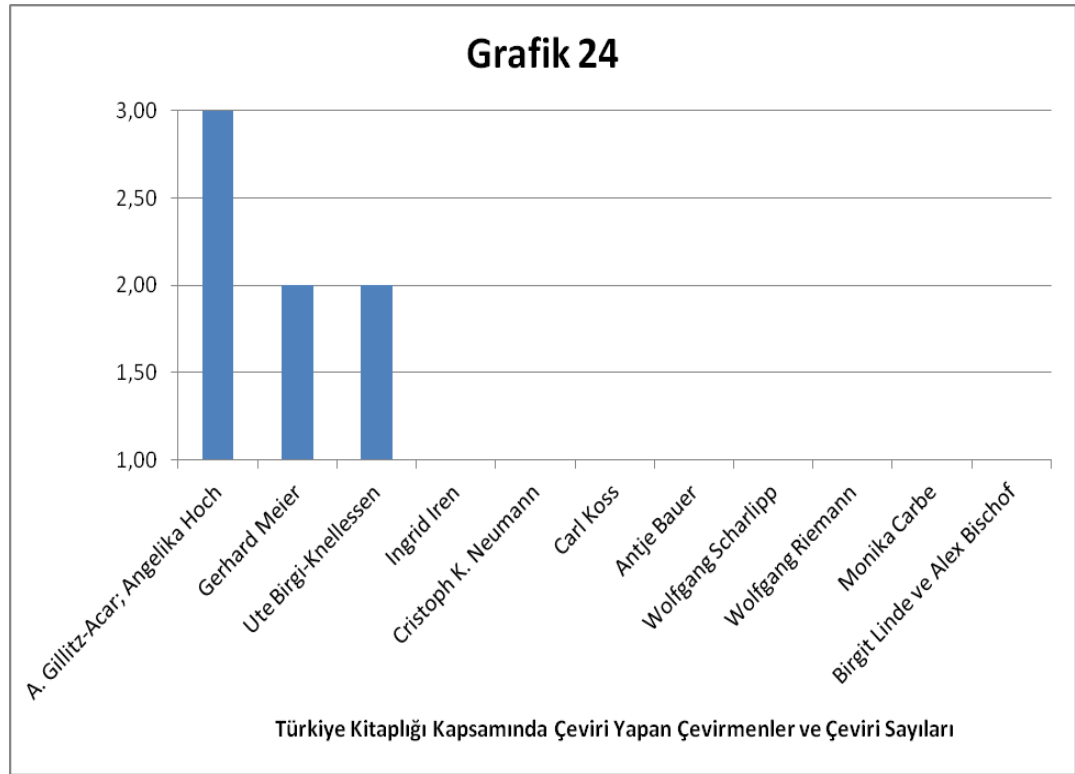

Grafikte de görüldüğü gibi roman, açık arayla en çok çevrilen türdür; onu üç kitapla öykü izlemektedir. Türkiye Kitaplığı, en çok çeviri yapılan türün roman olması bakımından TEDA’yla benzerlik göstermektedir.

Bu noktada çevirmenlere eğilmek gerekirse: Çevirmenlerle ilgili bilgilere procenin internet sitesinden ulaşılmıştır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Türkiye Kitaplığı kapsamında *Bir Gün*, *Tuhaf Bir Kadın* ve *Kırmızı Pelerinli Kent* adlı kitapların çevirmenleri Angelika Gillitz-Acar ve Angelika Hoch, *Gölgesizler* ve *Tol* romanlarının çevirmeni Gerhard Meier, *Türk’ün Ateşle İmtihani* ve *İçimizdeki Şeytan*’ın çevirmeni Ute Birgi-Knellessen, *Ölmeye Yatmak*’ın çevirmeni Ingrid Iren, *Huzur* romanının çevirmeni Cristoph K. Neumann, *Ayaşlı ve Kiracıları*’nın çevirmeni Carl Koss, *Aylak Adam* romanının çevirmeni Antje Bauer, *Sis ve Gece*’nin çevirmeni Wolfgang Scharlipp, *Aşk-ı Memnu*’nun çevirmeni Wolfgang Riemann, *Bir Bilim Adamının Romanı*’nın çevirmeni Monika Carbe, *Doğu Sarayı*’nın çevirmenleri ise Birgit Linde ve Alex Bischof’tur. Antolojilerde yer alan eserlerin pek çok çevirmeni olduğu için burada bu eserlerin

çevirmenleri inceleme dışında bırakılacaktır. Projenin internet sitesinde (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014) sunulan bilgiler ışığında oluşturulan Grafik 24'te Türkiye Kitaplığı kapsamında çeviri yapan çevirmenler ve çeviri sayıları ortaya konmuştur.

Grafik 24. Türkiye Kitaplığı Kapsamında Çeviri Yapan Çevirmenler ve Çeviri Sayıları

Çevirmenlerle ilgili dikkati çeken noktalardan biri başta Ingrid Iren, Gerhard Meier, Cristoph Neumann olmak üzere saygın, bilinen çevirmenlerin projede yer almış olmasıdır. Yayınevinin internet sitesinde çevirmenlerin özgeçmişlerinin, onları tanıtıcı bilgilerin yer alması da çevirmenleri verilen değerle ilgili ipuçları sunmaktadır (<http://www.unionsverlag.com>, (Çevrimiçi), 16 Mart 2014). Sitede, ‘Türkiye Kitaplığı’ başlığı altında, çeviri kalitesine özen gösterildiğine vurgu yapılmaktadır (<http://www.tuerkische-bibliothek.de>, (Çevrimiçi), 8 Mart 2014). Bunun dışında yayın yürütücülerinden Erika Glassen çeviri sürecinden, çevirmenin çeviri sürecinde gözetmesi gereken noktalardan söz etmekte, dil devrimi,

modernleşme süreci gibi etmenler yüzünden ve yazarların farklı eğilimlerinden dolayı oluşan birbirinden farklı dil kullanımları ve biçemlerin yansıtılmasında çevirmenlere düşen görevin öneminden söz etmektedir (Glassen, erişim tarihi 2014). Bu noktada, çeviriye ilişkin böyle özgül değerlendirmelerin diğer programlarla ilgili araştırmalarımızda karşımıza çıkmadığını belirtmek gerekmektedir. Çevirmenle ilgili bilgilere, çeviri sürecine özel olarak eğilindiğine ve önemli noktaların üzerinde durulduğuna, çeviri stratejileri ya da normlarıyla ilgili görüşlere diğer programlarda rastlanmamıştır.

Bu noktalardan yola çıkarak Türkiye Kitaplığı projesi ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse: Öncelikle modern Türk edebiyatında önemli yere sahip olan Orhan Kemal, Sait Faik gibi isimlerin bu seçkide neden yer almadığı ya da öykü, özellikle de şiir gibi türlerin niye büyük oranda antolojilerle sınırlı kaldığı akla gelen sorulardandır. Ancak sayının 20 ile sınırlı olması, bu kısıtlama kısmen de olsa bu soruları açıklayıcı bir etmendir.

Karşımızda amacıyla koşutluk taşıyan çeviri seçimlerinin yapıldığı, çeviri süreçleri ve çevirmenin gözetmesi gereken noktaların üstüne titizlikle yoğunlaşmış bir çalışma bulunmaktadır. Kapsamın dar olması, ilk bakışta bir kısıtlama gibi görülebilirse de, bu durumun getirileri de bulunmaktadır. Bu sayede amacın gözden kaçmaması, projeye ilişkin üstbakışın ve kontrolün sürdürülmesi daha kolay olmaktadır. Nicelik ve nitelik boyutuyla ilişkili olarak çalışmanın Sonuç bölümünde daha ayrıntılı değerlendirmeler yapılacaktır.

SONUÇ

Tez çalışmasının bu bölümünde amaçlanan, önceki sayfalarda ele alınan temel kavram ve tartışmaları kısaca yeniden değerlendirmek, kuramsal tartışmalarla ilgili varılan sonuçları ortaya koymak, çalışmanın somut verilere dayanan sonuçlarını özetleyip bunları eleştirel bir bakış açısıyla inceleyip tartışmak ve genel, üstbakışa dayanan değerlendirmeler sunarak bazı önerilerde bulunmaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde çevirinin iktidar ilişkilerindeki rolü bir kez daha vurgulanmıştır. André Lefevere (1992), Lefevere ve Susan Bassnett (1990) ve Lawrence Venuti'nin (1999) ortaya koydukları gibi çeviriyi iktidardan, ideolojiden, güç ilişkilerinden bağımsız bir biçimde ele almak, mümkün değildir. Çevirinin iktidar ilişkileriyle bağlantısının en açık biçimde görülebildiği alanlardan biri sömürgeciliktir. Tejaswini Niranjana (1992), Mahasweta Sengupta (1990; 1995) ve Gayatri Chakravorty Spivak'ın (2000) çalışmaları bu durumu açık biçimde gösteren örneklerden birkaçıdır.

Çeviri ve iktidar ilişkileri bağlantısı elbette sömürgecilik dönemiyle sınırlı değildir. Venuti'ye göre çeviri, sömürgecilik sonrası dönemde de ekonomik büyümeyi sağlama amacıyla egemen **lingua franca**'nın dolaşımının sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Kuramcıya göre, günümüzde de sömürgeciliğin yeni bir türü olan, uluslarüstü şirketlerin başka ülkelerdeki işgücünü ve pazarları sömürmesi gibi uygulamalar, reklam anlaşmalarından popüler romanlara, birçok alandaki çeviriler olmadan yürütülemez (Venuti, 1999: 158).

Son dönemlerde giderek önem kazanmaya başlayan bir diplomasi türü olan kamu diplomasisi de, ülkeler arası iktidar ilişkilerinin izlenebildiği alanlardan biri olarak görülebilir. Bu bağlamda söz konusu diplomasi çeşidinin araçlarından biri olan çeviri projeleri de inceleme alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu projeleri daha derinlemesine inceleyebilmek içinse kültür politikalarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ortaya konduğu gibi Türkiye'nin yakın döneme kadarki kültür politikalarında batılılaşma, uluslaşma, Hümanizma gibi kavramlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi Şehnaz Tahir Gürçağlar'a göre İsmet İnönü döneminde hem batılılaşmacı anlayışla hem de

uluslaşma amacıyla örtüşen bir formül bulunur: Hümanizma. Bu anlayış sayesinde, Hristiyan batı uygarlığına hala kuşkuyla yaklaşan topluma Batı'nın değerleri Hristiyanlığın değerleri olarak değil, evrensel değerler olarak sunulacaktır; böylelikle bu unsurların kabul edilme olasılığı da artacaktır. Batı'nın bu özellikleri ise birebir kopyalanmayacak, Cumhuriyet onlardan kendi uygarlığını, kültürünü oluşturulurken yararlanacaktır (Gürçağlar, 2001: 98-99).

Burada, bu çalışmada birkaç kez değinilen, kendimizi tekrar bulmak, ulusal kimliğimizi bulmak için Batı'nın metodlarına yaslanmamız gerektiği savı ilgi çekicidir. İddia şudur: Batı'nın yöntemleri bizi kendimizden uzaklaştırmayacak, ulusal kimliğimizi bulmamıza yardımcı olacaktır.

Öte yandan evrensellik kavramıyla yakından bağlantılı olan Hümanizma düşüncesinin Türkiye örneğindeki farklılık, Türk Hümanizmasının Avrupa örneğinden farklı olarak, ulusal kimlik oluşturmaya ısrarla vurgu yapması; Türkiye'nin Batılılaşmasının ulusallaşmaya ivme kazandırmasının amaçlanması; tüm bu çelişkiler aslında sorunlara pratik çözümler üretme yaklaşımının bir sonucu olarak da algılanabilir. Hümanizma gibi Avrupa'da doğal bir biçimde gelişen, insana, insanın özgürlüğüne, kendini gerçekleştirme idealine yoğunlaşan ve bunun köklerini eski Yunan-Roma uygarlıklarında bulan bir düşünce akımı, bir yandan Cumhuriyet Türkiyesinde de, örneğini Nurullah Ataç'ta -Ataç'a göre Batı'ya, özelinde de Yunan ve Roma kültürlerine yönelme Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de o kaynaklardan beslenerek kendi kimliğini yeniden oluşturma amacını taşımalıdır (Ataç, 2000:105)-bulduğu biçimde bir rönesansı, kendimizi bulma sürecini hedeflemektedir. Öte taraftan yeni Cumhuriyet'in ulus devlet ideolojisiyle koşut biçimde, ulusçu boyutun ısrarla bu yaklaşıma dahil edilmesi, ulus devletle batılılaşma sürecini birleştirme arzusunu ifade etmektedir. Hümanizma anlayışının bu iki yönelim arasında bir tutkal görevi görmesi amaçlanmıştır. İlk bakışta uzlaşmaz, çelişir görünen kavramların; batılılaşmayla ulusçuluğun ısrarla yan yana getirilmesi, hem Cumhuriyet hem de dünya tarihinde ender görülecek bir senteze yol açmıştır.

Sonuç olarak batılılaşma yaklaşımının içeriği ya da Hümanizma kavramının ortaya atılışının dayandığı temeller ne derece tartışmaya açık olursa olsun, Cumhuriyet'in tekparti döneminde kültür politikalarını belirleyen kavramlardan başta gelenlerin batılılaşma, Hümanizma ve uluslaşma oldukları söylenebilir. Bu anlayışın

somut örneklerinden, çeviri olgusu açısından sonuçlarından biri ise Tercüme Bürosu girişimidir.

Demokrat Parti dönemiyle birlikte ise bu anlayıştan sapmalar görülmektedir. Gürçağlar'ın da altını çizdiği gibi (Gürçağlar, a.g.e., s. 136 -138) bu dönemde Batı'dan yalnızca -Gökalpçi anlayışa koşut biçimde- teknik alınacağına ve artık dini köklerini yeniden kucaklayan Türkiye, kendi ulusal kültürünün kaynağı olarak algılanabileceğine göre, kültür oluşturma amacıyla Batı'dan edebiyat, kültür ve düşünce yapıtlarının çevirisine de gerek duyulmamalıdır. Hatta kendi **harsımızı** Batı'ya tanıtmada konusunda da çekinceler ortadan kalkmalıdır. Buna koşut uygulamaları, yabancı dillere çeviri hareketinin örneklerini bu dönemde görmek mümkündür.

Daha yakın dönemin, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminin kültür politikaları ise Cumhuriyet'in geçmiş dönemlerinden farklıdır. Asu Aksoy'a göre AKP iktidarı ile birlikte kültür planlamasında doğrultu, geçmiş dönemin tersine ulus merkezli kaygıların dışına taşmış, sonuç alma amaçlı, kültürü ülkenin tanıtımı ve kentlerin markalaşması için devreye sokan, özel sektörü de bu sürece dahil eden bir yaklaşım egemen olmaya başlamıştır. Bu dönemde kültür politikaları, küreselleşme olgusu da göz önünde bulundurularak yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede kültür, küresel rekabet ortamının içinde avantaj sağlayıcı bir öge olarak görülmeye başlanmıştır (Aksoy, 2009: 180-182). Bir başka deyişle, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde, daha önceki dönemlerde önde gelen motivasyonlardan biri olan ulusal kimliği oluşturma kaygısının yerine, küreselleşmenin etkisiyle dışa açılmacı bir yaklaşım egemen olmaya başlamıştır. Küreselleşmenin getirdiği güç dağılmasının etkisiyle, bölgede bir güç odağı haline gelme savunuyla koşutluk taşıyacak biçimde, ayrıca neoliberal politikaların da etkisiyle kendini, kendi gücünü diplomatik düzlemde, dış politika sahnesinde kültür yoluyla ortaya koymaya çalışan, kültürü bu amaç çerçevesinde araçsallaştıran bir yaklaşım söz konusudur.

Bu ortaya konanlar ışığında Türkiye'nin de, bu çalışmada daha önce ele alınan ABD, Kanada gibi ülkelere benzer biçimde, kültürün dışa açılması olgusunu, kamu diplomasisi çerçevesinde ele aldığı öne sürülebilir. TEDA Projesi de bu bağlamda, Türkiye'nin yurtdışında tanıtılması, kültürel değerlerinin ortaya konması

yoluyla, ülke imajının olumlulaştırılması ve dolayısıyla ülkenin diplomasi, ekonomi gibi alanlarda avantajlı bir konum elde etmesi amacının bir parçası olarak, bu çerçevede anlaşılabilir. Bu tür programları destekleyen diğer ülkelerin girişimlerinde olduğu gibi, TEDA Projesi'nde de edebiyat çevirileri yoluyla ülkenin imajının yükseltilmesi ve bu yolla ekonomi, siyaset gibi alanlarda etkili olunması amaçlanmaktadır. O halde Luis von Flotow'un Kanada hükümeti ve ABD'nin kamu diplomasisi çabalarına getirdiği eleştirilerin bu örnek için de geçerli olması beklenebilir. Hatırlamak gerekirse Flotow'a göre bu tür kamu diplomasisi çabalarının, günümüzde başarıya ulaşma şansı düşüktür. Bunun nedenlerinden biri, devlet kontrolü dışındaki siber iletişim alanlarının günümüzdeki yaygınlığıyken, bir diğer nedeni de erek kültürlerin, kaynak devletlerin dayattığı kültürel yaklaşımları sorgulamaksızın kabul etmemeleri, hatta birçok örnekte görüldüğü üzere yönlendirme ve propaganda çabalarına tepki göstermeleri ya da dayatmalara aldırmayarak kendileri için yararlı, işlevsel buldukları yapıtlara yönelmeleridir (Flotow, 2007a: 92).

Bu bağlamda burada altı çizilmesi gereken, erek kültür çerçevesinde gelişen bir olgu olan çevirinin, kaynak kültürde yer alan güçler tarafından yönlendirilmesinin güçlüğüdür. Çevirmen, yayınevi, editör, alımlayıcı, eleştirmen gibi pek çok eyleyenin erek kültürde yer aldığı bir durumda, çeviri sürecinin kaynak kültürdeki eyleyenler tarafından belirlenmesi oldukça güçtür.

Küreselleşmenin kültüre etkileri de çeviri projeleri kapsamında kaynak kültüre ait özelliklerin kaynak kültürde yer alan kurumların amaçladığı biçimde tanıtılmasını engelleyen bir diğer değişken olarak öne çıkmaktadır. Hatırlanacağı gibi John Tomlinson'a göre küreselleşmenin kültürel deneyimini yapılandıran ve şekillendiren, kültürün metalaşmasıdır (Tomlinson, 2004); ve küreselleşmeyle birlikte dünya çapındaki kültürel ürünlerde bir standartlaşma ve yakınlaşma görülmektedir (Tomlinson, a.e., s. 118). Bir başka deyişle küresel dünyada metalaştırma, ticarileşme ve ürünlerin artan standartlaşması, kültürel yaşantının önemli değişkenlerindendir. Çeviri olgusunu da, bu çalışmanın ikinci bölümünde altı çizildiği gibi bu değişkenlerden bağımsız değerlendirmek olanaksızdır (Bkz. : Flotow ve Nischik, (2007); Martina Seifert (2007); Klaus Peter Müller (2007); Casanova,

2010). Bu koşullar altında devletçe desteklenen, kaynak kültürün özelliklerinin öne çıkarılmasının hedeflendiği çeviri projelerinde pek çok farklı eyleyenin -özellikle de yayınevlerinin- devreye girmesiyle eserlerin satış rakamlarının öncelenebildiği görülmektedir. Bu durumun, çeviri projelerinin temel hedefleriyle ne derece örtüştüğü tartışmalıdır. Özellikle de yüksek satış rakamları yakalamak amacıyla, çevrilmek üzere kaynak kültüre özgü öğeleri daha az vurgulayan yapıtların seçilmesi; ya da küreselleşmenin getirdiği, ulusal değil uluslararası öğelerin vurgulanması eğiliminin etkisiyle çevirilerde kaynak kültüre özgü öğelerin daha az vurgulanması yönünde bir yaklaşım söz konusu olduğunda -ki bu çalışmada ikinci bölümde ele aldığımız Kanada’da üretilmiş yapıtların Almancaya çevirilerinde (Bkz. : Flotow ve Nischik, (2007); Martina Seifert (2007); Klaus Peter Müller (2007) bu eğilim vurgulanmaktadır- bu durum daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda kaynak kültürde yer alan kurumların amaçladığının tersine, kaynak kültürün özelliklerinin istendiği kadar öne çıkarılamayacağı açıktır.

Burada bir parantez açarak genel olarak küreselleşmenin ve kamu diplomasisinin çeviri olgusuna etkilerine bakıldığında, giderek artan çeviri çalışmaları sayesinde kültürlerin birbirleriyle daha yoğun karşılaşmalar yaşamakta, insanların diğer ülkelerin edebiyat ve kültürlerini yakından tanıma olanağı bulmakta oldukları görülür. Ancak aynı süreçte kültürün ve çevirilerin araçsallaştırılması da söz konusudur. Bir yandan küreselleşmenin getirdiği ticarileşme ve kültür eserlerinin metalaşması ve birörnekletirmesi gibi gelişmeler yüzünden çevrilen eserlerde kültürel farklılıklar törpülenmekte ve okurlar için gerçek anlamda farklı bir kültürle tanışma fırsatı azalmakta, diğer yandan da kamu diplomasisi yoluyla çeviriler, kültürel ürünler uluslararası güç ilişkileri çerçevesinde siyasi, ekonomik, diplomatik kaygılar çerçevesinde araçsallaştırılmaktadır.

Bu genel saptamanın ardından Türkiye örneğine dönerek, Türkiye’nin yabancı dillere çeviri çalışmalarına eğilmek gerekirse: Cem Akaş *The Grand Bazaar, Tranquil Waters & Firecrackers* adlı yazısında (2003) Türk edebiyatının 2003 yılı itibarıyla dışa açılmak konusunda yaşadığı sorunları ortaya koymaktadır. Akaş’a göre Orhan Pamuk, Yaşar Kemal, Nazım Hikmet ve Fransa özelinde Nedim Gürsel gibi yazarlar dışarıda bırakılırsa, Türk edebiyatı yurtdışında tanınmamaktadır (Akaş, a.e., s. 14). Yazar, bu durumu pek çok değişkenin yanı sıra, Türkiye’de yayıncılık

alanında, örneğin yabancı dillerde kitap tanıtımı yapan yayınların eksikliğine ya da o dönem için yurtdışına kitap çevirilerine önayak olacak edebiyat ajanslarının yokluğuna, araçların eksikliğine, genel olarak yurtdışına kitap çevirisi için gerekli kurum ve eyleyenlerin yokluğuna bağlamaktadır (Akaş, a.y.). Öte yandan Akaş, yurtdışındaki yayıncıların, okurların Türkiye’deki kitaplara ilgi gösterirken ne fazla yerel olan, bir başka deyişle kültüre ya da dile ilişkin özellikleri “çevrilemeyecek” durumdaki kültür öğelerine, ne de fazla evrensel olan, yerel öğeleri yeterince barındırmayan eserlere ilgi duyduklarını belirtmekte, bunun sonucunda da yabancı dillere çevrilen eserlerin kendisinin Kapalıçarşı Edebiyatı (**Grand Bazaar Literature**) adını verdiği, sterilize ve genel kodlarla donatılmış, yerel okurun etkilenmeyeceği, ancak ve ancak turistlere ilgi çekici gelebilecek eserlerin daha kolay pazar bulabildiklerini, çevrildiklerini belirtmektedir (Akaş, a.e., s. 14,15). Ancak bu çalışma kapsamında ele alınan veriler, bu derece iddialı savlar ortaya konurken görgül verilere dayanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın beşinci bölümünde Türkçeden İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Yunanca gibi yabancı dillere edebiyat çevirilerinde özellikle son onyıllarda çeviri yelpazesinin genişlediği, pek çok farklı yazarın eserlerinin ve farklı edebi türlerden kitapların yabancı dillere çevrildiği ortaya konmuştur. Çeviri destek programları da bu çeşitliliğe katkıda bulunmuştur. TEDA Programı kapsamında 2012 yılı itibariyle çevirileri en çok desteklenen üç yazar olan Orhan Pamuk (81 kitap), Orhan Kemal (53) ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (45) **steril** eserler üretip üretmedikleri tartışmalıdır. Orhan Pamuk **dünya yazarı** sıfatıyla belki Akaş’ın sınıflandırmasının içinde yer alabilir ancak, gerek Orhan Kemal gerekse Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserlerinde yabancı okurların kolayca kavrayamayacağı pek çok yerel öğeye rastlandığı açıktır. Hatta Ahmet Hamdi’nin temel sorunlarından birinin, birçok Türk okura bile anlaşılması güç ve zorlayıcı gelecek biçimde Osmanlı’yla modern Türkiye’nin kültürel yapıları arasındaki farklılık ve kültürel dönüşüm olduğu düşünülürse, onun yapıtlarının çevirilerinin bu derece ilgi görmesinin Akaş’ın tezine karşıt bir örnek olduğu daha net anlaşılır. Bununla birlikte, TEDA kapsamında çevrilen türler arasında öykü (111) ve şiirin (66) çok yüksek oranlarda olmasa da hatırı sayılır ölçüde çevrilmesi, tür çeşitliliğini göstermektedir. Hatta çocuk kitabı çevirilerinin toplam çeviriler içinde önemli bir oran (%19) kaplaması da, her ne

motivasyonla olursa olsun, Akaş'ın yurtdışına çevirilerle ilgili **Kapalıçarşı Edebiyatı** tanımlamasına uymayan örneklerin azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermektedir.

Bu noktada TEDA ile daha önceki dönemlerde Türkçeden yabancı dillere yapılan çeviriler arasındaki bağlantıyı kurmak, tartışmayı hem geçmiş dönemlerle ilişkisi içerisinde ele almak, hem de Akaş'ın yazısının üstünden geçen on yıl içindeki değişimleri görmek ve değerlendirmek açısından yararlı olacaktır. Yukarıda Demokrat Parti iktidarının dışa açılmacı kültür anlayışından söz edilmişti ancak 1980'li yıllara gelene dek ne bu anlayışın ne de sonraki yıllarda yapılan çalışmaların nicelik açısından tatmin edici sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür. Türkçeden Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Yunancaya çevirileri incelediğimiz bu çalışmada görülen ortak noktalardan biri, 1960'larla birlikte küçük de olsa bir artış eğiliminin görüldüğü, 1980'lerle birlikte bir sıçrama yaşandığı, 2000'lerle birlikte ise artışın daha da büyük boyutlara ulaştığıdır. Orhan Pamuk'un Nobel Edebiyat Ödülü'nü alması, TEDA Projesi kapsamında sağlanan destekler, TEÇCA ve benzeri çalışmalar, Türkiye'nin 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'nda onur konuğu olması, İstanbul'un 2010 Kültür Başkenti seçilmesi gibi gelişmelerle birlikte farklı eyleyenlerin Türkçeden yabancı dillere çeviriler konusunda daha etkin rol almaya başlamaları (Uslu, 2012: 7-15) bu artışın nedenleri arasında sayılabilir. Öte yandan burada sorulması gereken sorulardan biri de, Ari Çokona'nın Yunanistan üzerinden dikkati çektiği kitap pazarındaki genişlemenin çevirilere etkisidir. Hatırlanacağı gibi Çokona Yunan kitap pazarında doksanların başında 3.000 civarında kitap yayımlanırken bu sayının 2006 yılında 9.200'e çıktığını belirtmektedir (Çokona, 2009: 73). Buna bağlı olarak akla gelen soru, Türkçeden Yunancaya çevirilerdeki artışın bu pazardaki büyümeden ne derece etkilendiğidir. Bu soruyu, bu çalışmada ortaya konan, 80'lerden başlayarak 2000'lerde daha da artışa geçen, ve sadece Yunancada değil pek çok farklı dilde benzer bir yükseliş eğilimi izleyen çeviri sayılarını –hatırlanacağı gibi bu çalışma kapsamında oluşturulan Grafik 10'da Türkçeden İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca ve Yunancaya toplam edebiyat çevirilerinin 1960'larda 49, 1970'lerde 95 iken 80'lerde 228'e, 90'larda 271'e yükseldiği, 2000'lerde ise daha da büyük bir artışla 742'ye

yükseldiği ortaya konmuştur- göz önünde bulundurarak sormak gerekmektedir: Türkçeden yabancı dillere çeviri sayılarının artışında kitap pazarının genel olarak büyümüş olması ne oranda etkilidir? Sayılan projeler gerçekleşmeseydi, çalışmalar yapılmasaydı da benzer gelişmeler, çeviri sayılarında buna yakın artışlar yaşanır mıydı? Öte yandan, Ari Çokona'nın Yunanistan üzerinden dikkati çektiği kitap pazarındaki genişlemenin de çeviri sayılarına etki edeceği açıktır (Çokona, a.y.). Bu noktada, 1980'lerden başlayarak 2000'lerde daha da artışa geçen, ve sadece Yunancada değil pek çok farklı dilde benzer bir yükseliş eğilimi izleyen çeviri sayılarını göz önünde bulundurarak sormak gerekmektedir: Türkçeden yabancı dillere çeviri sayılarının artışında kitap pazarının genel olarak büyümüş olması ne derece etkilidir? Sayılan projeler gerçekleşmeseydi, çalışmalar yapılmasaydı da benzer gelişmeler, çeviri sayılarında buna yakın artışlar yaşanır mıydı? Bu çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, 2000'lerde Fransızcaya çevrilen 91 eserden 17'sinin, Yunancaya çevrilen 107 eserden 37'sinin, Almancaya çevrilen 230 eserden 146'sının, İngilizceye çevrilen 127 eserden 82'sinin, İspanyolcaya çevrilen 83 eserden 19'unun, İtalyancaya çevrilen 104 kitabın ise 31'inin TEDA desteği aldığı görülmektedir. Dolayısıyla toplamda 742 eserin 332'sinin (%45'lik oran) TEDA tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır. Bu sayısal verilerden çıkarılabilecek sonuçlardan biri, çeviri sayılarının artışında pazar payının büyümesi kadar program kapsamındaki desteklerin de etkili olduğudur. Destek almadan yayımlanan kitap sayısının 410'u bulması önemlidir ancak destek alan kitapların oranı da göz ardı edilemez. Başka bir deyişle, pazarın büyümesi çevirilere talebi arttırmıştır ancak bu talebin yayıncılar açısından Türkiye'ye yönelmesinde çevirilere verilen desteklerin de önemli payı olduğu yadsınamaz.

Bu aşamada Türkiye'nin yabancı dillere çeviri projesini daha yakından incelemeye, Metin Celal'in projeyi eleştirel bir yaklaşımla ele alan yazısına değinerek başlayalım. Celal özellikle zaten bir dünya yazarı olan ve destekler olmaksızın da pek çok yayınevinin yayın haklarını alabilmek için rekabete girdiği Orhan Pamuk'a verilen çeviri desteklerinden hareketle TEDA'nın strateji eksikliği yaşadığını öne sürmektedir (Celal, <http://www.metincelal.net> (Çevrimiçi), 24 Ocak 2014). Yakup Koç ise zaten yurtdışında çok az tanınan Türk edebiyatının bilinirliğinin arttırılması için ünlü yazarların kritik önemde olduğunu belirterek, bu

yazarların “edebiyat elçisi” olarak üstlenecekleri görevin önemini vurgulamaktadır (Koç, 2010: 73-77). Kanımızca Orhan Pamuk gibi ünlü yazarların eserlerinin örneğin Tamilce, Estonca, Urduca, Gürcüce gibi görece kıyıda kalmış dillere çevrilmesi, yazarla her nasılsa tanışmamış dillere çevirilerin desteklenmesi anlamlı olabilir. Ancak Almanca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce gibi dillere çevirilerinin destek olmaksızın da gerçekleşmesi beklenmelidir. Ancak burada elbette destekler verilirken eşitlik ilkesinin gözetilmesi gibi nedenler de belirleyici olmuş olabilir. TEDA’nın, değerlendirmeyi yabancı yayıncıların çeviri talepleri üzerinden yaptığı ve köklü yayınevleriyle çalışmayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda, Orhan Pamuk gibi yazarların çevirilerini desteklemesi daha anlaşılır olmaktadır.

Burada üstünde durulması gereken bir önemli nokta da, eserlerinin çevirileri yoğun bir biçimde desteklenen yazarlar kadar pek desteklenmeyen yazarlara da göz atmanın gerekliliğidir. Türk edebiyatının birçok önemli yazar ve şairinin eserlerinin desteklendiği TEDA Projesi’nde Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Nazım Hikmet, Adalet Ağaoğlu, Murathan Mungan, Oğuz Atay, Latife Tekin, Sait Faik, Sevgi Soysal ve daha pek çok önemli yazarın eserlerinin çevirilerinin görece az desteklendiği görülmektedir. Bu desteklerin azlığının elbette pek çok farklı nedeni olabilir. Sonuçta destek mekanizmasının, çevrilecek eserleri yabancı yayınevlerinin seçerek bunları onay almak üzere TEDA Yayın Kurulu’na sunmaları biçiminde işlediği düşünülürse, desteklenen yazar ya da eserlerden öncelikle yabancı yayınevlerinin sorumlu olduğu, başka bir deyişle bu saydığımız yazarlara yurtdışında daha az ilgi duyulduğu gibi bir varsayımda bulunulabilir. Öte yandan, Turgay Kurultay’ın da *Görev ve Dünyaya Açıklık Arasında Edebiyat Çevirisi - Almanca’da Türk Edebiyatının Durumu ve Arka Planı* (2007a) adlı çalışmasında Almanca özelinde altını çizdiği gibi Aziz Nesin, Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal gibi yazarların eserleri geçmiş yıllarda yoğun biçimde çevrilmiştir. Bu anlamda, deyim yerindeyse bir **doygunluk** söz konusu olabilir. Bu durum, özellikle adı geçen ünlü yazarlar için merkez dillerin çoğuna genellenebilir. Öte yandan yine de, Ahmed Hamdi Tanpınar ve Orhan Kemal gibi büyük yazarların yabancı okurlarla tanışmasını büyük oranda kolaylaştıran böylesi bir projenin önümüzdeki dönemde, başka önemli yazarların da bu süreci yaşamalarının yolunu açmayı hedefleri arasına koyması beklenmelidir. Yurtdışında

bu yazarlara ilişkin merak ve ilgi uyandırmak, projenin amaçlarından biri olarak görülmelidir.

TEDA kapsamında çevirisi en çok desteklenen tür, açık arayla romandır. Onu, ilginç bir biçimde, şiir, öykü gibi türlerin önünde yer alarak, çocuk kitabı izlemektedir. 2012 itibariyle toplam 1333 desteğin 248'i çocuk kitaplarına verilmiştir. “Türk kültür, sanat ve edebiyatını yurt dışında entelektüel hedef kitle ile buluşturmak” (Sağlam ve Saydam, 2011: 97) amacını güden bir projede çocuk kitabı çevirisinin bu derece öne çıkması, elbette tartışmalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Sağlam ve Saydam, Almancaya çevrilen eserler özelinde çocuk edebiyatından çevirilerin yoğunluğundan söz etmekte, bu yapıtların çoğunun Almanca-Türkçe, iki dilli olarak yayımlandığını vurgulamaktadırlar (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 99). Bu çabalar belki, Almanca konuşulan ülkelerde yaşayan Türk çocuklarının sosyalleşme ve okullaşma süreçlerine katkı sağlamak amacına hizmet etmektedir ancak bu çabaya bu proje kapsamında girilmesi ne derece uygun olduğu, sorgulanmalıdır. Kamu diplomasisi çerçevesinde hedefler koyan bir çeviri programında çocuk kitaplarının bu derece yüksek sayıda olması, hedeflerle çelişmektedir. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi bu alanda faaliyet gösteren yayınevlerinin çoğu ikidilli çocuk kitabı çevirilerine yoğunlaşan, başta Türkçe-Almanca olmak üzere belli bir dil çiftine ve konu alanına odaklanmış, bununla sınırlı bir program yürüten kuruluşlardır. Bu sınırlılık da, program kapsamında ortaya konan büyük, köklü yayınevleriyle çalışma hedefine ters düşmektedir.

Öte yandan karşılaştırmalı inceleme açısından belirtmek gerekir ki, Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programıyla ilgili incelemede, çalışmanın dördüncü bölümünde belirtildiği gibi Goethe kapsamında da Türkçeye çocuk/gençlik kitapları çevrilmiştir (25 kitap içinde dört kitap; %16); her ne kadar Goethe Enstitüsü'nün programı kapsamındaki kitaplar çocuk değil gençlik edebiyatı kapsamına girse de, bunların da entelektüel hedef kitleye seslenmedikleri ortadadır. Dolayısıyla bu uygulama da, kamu diplomasisinin önemli özelliklerinden olan entelektüel hedef kitleye ulaşma amacıyla örtüşmemektedir.

TEDA kapsamında çocuk kitabı çevirisi yapılan ülkelere bakıldığında, Almanya dışında İran, Pakistan, Mısır, Lübnan gibi ülkeler göze çarpmaktadır. Özellikle Farsçaya yapılan azımsanmayacak sayıdaki (66) çevirinin çocuk

edebiyatıyla sınırlı olması dikkat çekicidir. Sağlam ve Saydam da daha önce değindiğimiz gibi bu konuya dikkat çekmekte ve bu durumu ülkedeki sansür uygulamalarına bağlamaktadır (Sağlam ve Saydam, a.e., s. 101). Kamu diplomasisi çerçevesinde hedefler koyan bir projede, saydığımız ülkelerin dillerine ağırlıklı çocuk kitabı çevirisi yapılması, uluslararası düzlemde kültürel alışveriş gerçekleştirme, ilişki kurma amacının, projenin kamu diplomasisi hedeflerini ikinci sıraya itmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bir diğer dikkati çeken nokta, inceleme türü kapsamında, edebiyatla doğrudan bağlantılı olmayan, ağırlıklı olarak tarihle ilgili incelemelere sıkça yer verilmiş olmasıdır. Bu kitapların daha çok Osmanlı Tarihi'ne yoğunlaşmış olmaları dikkat çekicidir. Bunun dışında sosyoloji, mimari, arkeoloji, müzik, yemek kültürü gibi alanlarda kitaplar bulunmaktadır. Bu kitapların, edebiyatla doğrudan bağlantılı olmamakla birlikte, Türk kültürünün dışa tanıtılması amacı kapsamında ele alınmış olmaları mümkündür. Ancak burada da yapılan seçimlerin ideolojik boyut taşıyıp taşımadığı tartışmalıdır.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde ele aldığımız, Goethe Enstitüsü'nün Almanca Kitapların Yabancı Bir Dile Çevrilmesi adlı programa baktığımızda ise, yayınevleriyle ilgili dikkati çeken noktalardan ilki Türkiye yayın dünyasında güçlü bir yeri bulunan yayınevlerinin kitaplarının toplam çeviriler içinde önemli bir yer tutmasıdır. TEDA özelinde ise beşinci bölümde, özellikle Almancaya çevirilerde, Türkçe-Almanca başta olmak üzere belli dil çiftleri çerçevesindeki çevirilerle sınırlı, okul kitabı çevirilerine ağırlık veren yayınevlerinin ve Almanya'daki Türkler tarafından kurulmuş, görece yeni ve yayın dünyasında henüz önemli bir ağırlığı bulunmayan yayınevlerinin de sıkça pastadan pay aldıkları belirtilmişti. Grafik 20'de sunduğumuz onbeş yayınevi içinden, 2012 itibarıyla yalnızca beş kitabın çevrildiği **Suhrkamp** ve dört kitabın çevrildiği **Carl Hanser** yayınevleri dışında kalanların bu sınıflandırma içerisinde ele alınması mümkündür. Bunun nedenlerinden biri, Türkçe-Almanca ikidilli çocuk kitabı çevirilerinin fazlalığıdır. Bu türün kapsamına giren kitapları yayımlayacak yayınevleri ise genellikle yalnızca bu konu alanında uzmanlaşmış kuruluşlardır. Dolayısıyla karşımıza türün yayınevini az ya da çok belirlediği bir durum çıkmaktadır. Ek olarak bu noktada, kültürlerin karşılıklı hiyerarşisi de olası bir neden olarak öne çıkmaktadır. Bir başka deyişle, Venuti'nin

de altını çizdiği kültürlerin küresel güç dengeleri içindeki yeri. Günümüzde başta İngilizce olmak üzere Batı dillerinden diğer dillere yoğun biçimde çeviri yapılan, kenarda kalan dillerden Batı dillerine çevirilerin ise bir o kadar seyrek olduğu bir yapı söz konusudur (Venuti, 1999). Merkezdeki Batı kültürlerinden biri olan Alman düşünce ve felsefesinin ağırlığı, derinliği ve gücü hem Türkiye’de hem de dünyanın genelinde yaygın kabul görmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki saygın yayınevlerinin Goethe Enstitüsü’nün çeviri destek program çerçevesinde Dünya Felsefe Tarihinin önemli isimlerinden Friedrich Nietzsche, Ernst Bloch, Theodor Adorno ya da Georg Gadamer’in eserlerini çevirmek için istekli olmaları, anlaşılırdır. Türk edebiyatının dünya ölçeğindeki bilinirliği ise, birkaç yazar ve şair dışında bırakılırsa, o ölçüde yüksek değildir. Durum böyleyken büyük Alman yayınevlerinin Türk yazarları yayımlamak için sıraya girmemeleri anlaşılır bir durumdur.

Yayıncı Müge Sökmen de benzer bir duruma başka bir dil dünyası üzerinden dikkat çekmekte, uluslararası kültür alanındaki eşitsizlik ve dengesizliğin Türkçe edebiyatın İngilizceye çevrilmesinin önündeki en büyük engellerden biri olduğunu belirterek Anglosakson kültür dünyasının ithalattan çok ihracata yönelik bir yaklaşım izlediğini belirtmektedir (aktaran Akbatur ve Tekgöl, 2014: 74).

Bu aşamada TEDA ile yaklaşık olarak aynı dönemde yürütülmeye başlayan bir diğer Türkçeden yabancı dillere çeviri projesinin, Türkiye Kitaplığı’nın çerçevesini, karşılaştırmalı incelemeye olanak sağlaması açısından hatırlamak gerekirse: Burada, erek kültürün kurumlarından biri tarafından yürütülen bir çalışma görülmektedir. Kapsamın dar olması, ilk bakışta bir kısıtlama gibi görünse de, bu durumun getirileri de bulunmaktadır. Bütüncenin küçüklüğü sayesinde amacın gözden kaçmaması, projeye ilişkin üstbakışın ve kontrolün sürdürülmesi sağlanmaktadır. Proje yürütücüsü bu sayede çerçeveyi daha kolay biçimde yönetmek, belirlemek olanağını bulabilmektedir. Ayrıca TEDA ve Goethe projelerinin aksine eser seçiminin proje ekibi tarafından, erek kültürde yapılması çevirisi yapılacak eserlerin, eser türlerinin, çevirmenlerin belirlenmesi konusunda kontrolün elde tutulmasını sağlamaktadır.

Literature Across Frontiers’ın sorumlularından Alexandra Büchler TEDA kapsamında verilen desteklerin miktarının arttırılması gerektiğini, farklı eyleyenlerin

arasındaki iletişimin geliştirilmesi için TEDA'nın daha fazla çaba harcaması ve ayrıca desteklerin çeşitlendirilmesi gerektiğini, ayrıca günümüzde pek çok örnekte görüldüğü üzere daha fazla okura ulaşılmasını sağlayan dijital yayınların, e-kitap ve çevrimiçi yayınların da TEDA tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Büchler de Celal'e benzer biçimde TEDA'nın nicelikten ziyade niteliğe önem vermesi gerektiğinin altını çizmektedir (Akbatır ve Tekgöl, a.e., s. 41,42).

Walter G. Andrews ise *Turkish Literature on the World Stage: Good News-Bad News* adlı yazısında (2008) Orhan Pamuk'un Nobel Ödülü'nü almasının Türk Edebiyatı'nın yurtdışında tanınması açısından getirebileceklerinin, en azından Amerika özelinde, medyaya Türkiye içerisinden yazarı eleştiren yaklaşımların yansıması nedeniyle azaldığını belirtmektedir (Andrews, 2008: 54). Bir bakıma, Türkiye'nin imajı bu haberler nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Öte yandan bir karşı sav olarak bu atmosferin, her ne kadar olumsuz öğeler taşısa da Orhan Pamuk'un daha da tanınması konusunda etkili olduğu da ileri sürülebilir. Siyasi atmosferin, olumsuz özellikler taşısa da ilgi çekici olması, başka yazarlara ilgi duyulmasının da önünü açmış olabilir. Andrews'u, Türk edebiyatının yurtdındaki geleceği açısından en çok umutlandıran gelişme ise, TEDA'dır. Yazara göre Türk hükümetleri öteden beri çeviri çalışmalarını az ya da çok desteklemektedir ancak bunlar genelde programsız, plansız yaklaşımlardır. Andrews TEDA'nın çeviri destek kriterlerini ise olumlamaktadır. Söz konusu olan, kaliteli, köklü yayınevleriyle çalışma amacını taşıyan, çeviri kalitesinin önemsendiği bir programdır. Ayrıca yazara göre projede ideolojik, siyasi kaygılara değil, öncelikle eserin kalitesine göre destek verilmektedir (Andrews, a.e., s. 55).

Bu noktada Celal'in TEDA'ya ilişkin olarak dile getirdiği strateji eksikliği eleştirisini (Celal, <http://www.metincelal.net> (Çevrimiçi), 24 Ocak 2014) hatırlayıp buradan yola çıkarak tartışmayı ayrıntılandırılalım. Celal'e göre TEDA strateji eksikliği yaşamaktadır; amaç çokça çalışmaya destek olmak olmamalıdır, seçici olmak gerekmektedir. Celal'in eleştirilerinde haklılık payı bulunmakla birlikte, bazı noktaların altını çizmek de yararlı olabilir. TEDA, çerçevesini yabancı yayıncıların çeviri önerileri üzerinden belirlediğinden ve kriter olarak da saygın yayınevleriyle çalışmak, önde gelen Türk yazarları yurtdışında tanıtmak gibi bir amaç güttüğünden, aslında örneğin Celal'in destekleri eleştirdiği Orhan Pamuk gibi yazarların

çevirilerini desteklememek gibi bir seçeneği bulunmamaktadır. Burada yapılması gereken, gerekli görüldüğü takdirde proje çerçevesinde değişikliklere gitmek, bu bağlamda çevrilecek eserlerin seçimi, çevirisi desteklenecek türler vb. konularda ölçütleri daha net biçimde belirlemek olmalıdır. Örneğin, Türkiye Kitaplığı projesinin, daha önce çevrilmiş eserleri çevirmemek ölçütüne benzer, net kurallar koymak yararlı olabilir. Ya da niceliğe daha az önem verip daha az sayıda kitap desteklenmesi, böylelikle desteklenecek kitaplara daha fazla maddi destek sağlanması yoluna gidilebilir. Bu, büyük, saygın yayınevlerinin daha fazla ilgisini çekme ve seçkin yayınevleriyle çalışma amaçlarına ulaşılmasını kolaylaştırabilir. Koç, geniş bütçelere sahip büyük yabancı yayıncıların salt çeviri destek programlarının maddi destekleriyle ilgisini çekmenin güç olduğunu belirtmektedir (Koç, 2010: 93). Oysa TEDA kapsamındaki destek pastasının dilimleri büyürse, köklü yayınevlerinin de daha çok dikkatini çekecek miktarlara ulaşılması mümkün olur. Öte yandan açıktır ki olayın sadece maddi bir boyutu bulunmamakta, saygın yayıncılar kataloglarını belirlerken hem yapıtların ve çevirilerin düzeyine, hem de erek okurlara yabancı olmayan, onların ilgisini çekecek kültürlerden ve yazarlardan çevrilere yönelmektedirler. Bu ilginin oluşturulması için program dahilinde yapılacaklar arasında ilk akla gelenler ise, eser seçimi ve çevirilerin belli kontrol mekanizmalarıyla denetlenmesidir. Türk edebiyatına ve kültürüne genel olarak ilgiyi arttırmak için ise programın sınırlarını da aşan, Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere Yunus Emre Enstitüsü'nün, yayın birliklerinin, telif ajanslarının, uluslararası kitap fuarı, çeviri sempozyum ve atölyeleri gibi organizasyonların içinde yer alacağı daha büyük çaplı kültürel tanıtım çalışmalarına gereksinim duyulacağı açıktır.

Burada altı çizilmesi gereken bir nokta, projeyi değerlendirir ve eleştirirken projenin özgül koşullarını da göz önünde bulundurmak gerektiğidir. Söz konusu olan, benzer örnekleri pek çok Batılı ülkede yıllar önce başlatılmış bir projedir. Dolayısıyla Koçak'ın altını çizdiği “geç kalmışlık” hissiyatı saptaması (Koçak, 2001) burada da belki durumu aydınlatıcı bir işlev görebilir. Geç kalındığı için kısa sürede çok sayıda eserin çevrilmesi, hızın, niceliğin öncelenmesi, bu açıdan bakıldığında anlaşılabilir aslında.

Buna ek olarak Venuti'nin (1999) altını çizdiği çeviri olgusunun küresel güç dengeleri çerçevesindeki iktidar ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağı savı da karşılaşılan sorunları açıklayıcı bir işlev görebilir. Henüz yeni yeni **dışa açılmaya** başlayan Türk edebiyatının özellikle Batılı ülkelerin seçkin yayınevleriyle geniş ölçekli çalışmalara girmesi, elbette zaman alacaktır. Bu duruma bu tez çalışması kapsamında Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programı ile TEDA'nın karşılaştırması bağlamında daha önce değinilmiştir. Almanya'da yaşayan Türklerin fazlalığı nedeniyle Türkiye'ye özel bir ilgi duyan, üstelik çeviri edebiyatın edebiyat pazarında büyük yer kapladığı Almanya'da durum böyleyken, başka ülkelerde, örneğin çeviriye çok küçük yer tanıyan Anglosakson dünyasında Türk edebiyatını tanıtmanın, dolaşıma sokmanın daha da zor olacağı tahmin edilebilir. Nitekim bu çalışma kapsamında 'Türkçeden Yabancı Dillere Çeviriler' ve 'TEDA Programı' ile ilgili bölümlerde ortaya konduğu gibi İngilizceye çevirilerde ABD'de ağırlıklı olarak üniversite yayınevleriyle çalışılmıştır, İngiltere'de de büyük yayınevleriyle yoğun çeviri çalışmaları bulunmamaktadır. Fransızcaya çevirilerde başfigürlerin eserleri dışındaki çevirilerde görece küçük yayınevleri devreye girmektedir. Son dönemlerde daha büyük yayınevlerinin de etkin rol oynamaya başladığı Yunanistan ve İspanya örnekleri, bu durumun istisnaları sayılabilirse de bu ülkelerin de görece olarak merkezden uzakta bulundukları gerçeği, gözden kaçırılmamalıdır.

Öte yandan sorunlar, başarıları görmemizi de engellememelidir. Sonuç olarak Türk edebiyatı, daha önce olmadığı kadar “dışa açılmıştır” bugün. Daha görünür olmuştur. 2013 Londra Kitap Fuarı'nda ya da 2014 itibarıyla Pekin ve Budapeşte Uluslararası Kitap Fuarlarında konuk ülke olunması, bunun örneklerinden sayılabilir. TEDA Destek Programı bu gelişmelerin dolaysız ya da tek nedeni olarak görülemez belki, bu gelişmelerde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, yayıncıların, telif ajanslarının, saydığımız organizasyonların ve başta çevirmenler olmak üzere farklı eyleyenlerin payı vardır ancak TEDA'nın da bu gelişmeleri ortaya çıkaran sinerjinin parçalarından biri olduğu ortadadır. Diğer taraftan bu olumlu gelişmeler ancak, eksikliklerin öğrenme sürecinin parçası olarak görülmesiyle, ileriye doğru yapıcı adımların atılmasıyla süreklilik kazanabilir.

Bununla birlikte, örneğin **Unionsverlag**'ın Türkiye Kitaplığı çalışması gibi projeler, önümüzdeki dönem için kendi içlerinde bazı somut önerileri de

taşımaktadır. Şöyle ki; TEDA'nın nicel açıdan gerçekten de başarılı olduğunu söylemek gerekmektedir. Sağlam ve Saydam'ın da belirttiği gibi çok ciddi bir çeviri sayısı; Cumhuriyet'in geçmiş yıllarındaki rakamları kısa sürede yakalayıp geçen, hızlı bir çeviri çalışmasıdır söz konusu olan (Sağlam ve Saydam, a.g.e., s. 101-102). Ancak önümüzdeki dönemde belki niteliğe daha fazla ağırlık vermek, yayınevi seçimlerinde daha titiz davranmak yararlı olabilir. Türkiye Kitaplığı örneği aslında herkesçe bilinen bir gerçeği, daha az sayıda üründen oluşan bir projenin daha rahat biçimde yönetilebildiğini göstermektedir. Bu yönde atılacak adımlar gerileme olarak düşünülmemeli, niteliğe daha fazla yatırım yapılan bir sürecin başlangıcı olarak değerlendirilmelidir. Buna ek olarak, çeviri süreci üzerinde daha fazla kontrol sahibi olan bir yapıya gitmek de yararlı olabilir. Çeviri sürecine, ürünlere, çeviri kalitesine ilişkin beklentileri daha ayrıntılı biçimde ortaya koymak, bu konuda ilk akla gelen adımlardan biridir. Çevirmen ve yayınevlerinin bu beklentileri ne derece karşıladığı da belirlenen bir proje ekibi tarafından değerlendirilebilir; eyleyenlere geribildirimlerde bulunulabilir. Diğer taraftan da projenin, Goethe Enstitüsü'nün çeviri destek programında ve benzer birçok projede de olduğu gibi -Türkiye Kitaplığı bu açıdan farklılık göstermektedir; erek kültürde yer alan tek bir yayınevinin çalışması olması açısından bir avantaja da sahip olduğu söylenebilir- yayınevi başvurusuna bağlı olarak hareket etmesi, yayınevlerini kendisinin seçmemesi - reddetme hakkını elde tutmakla birlikte- çeviri süreci üstünde kontrolün azalmasını beraberinde getirdiğinden bu önerileri belli ölçüde boşa çıkarmaktadır. O halde ne yapılabilir? Türkiye Kitaplığı benzeri, erek kültürde gerçekleşen kamu diplomasisi benzeri örneklerle destek vermek, önyak olmak, bir seçenek olarak görülebilir mi? Kaynak kültürde başlatılan projelerin yanı sıra belki bu oluşumları da desteklemek, çevirinin erek kültür olgusu olduğu göz önünde bulundurulursa, mantıklı gözükmektedir. İlk bakışta çelişkili gibi görünen bu iki yaklaşım, olası öneriler olarak öne çıkmaktadır: Hem projeler çerçevesinde çeviri sürecinden, çevirmenlerden beklentileri daha açık ve ayrıntılı biçimde ortaya koymak, kontrol mekanizmalarını artırmak, geribildirimleri çoğaltmak; hem de tanınmak istenen erek kültürde var olan belli projeleri desteklemek, kontrolü erek kültür eyleyenlerine bırakmak.

KAYNAKÇA

- Ada, Serhan: “Bir Yeni Kültür Politikası İçin”, **Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş**, Haz. Serhan Ada ve Ayça, H. İnce, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.81-111.
- Aka , Cem “The Grand Bazaar, Tranquil Waters & Firecrackers”, **Descant** **121**, C.34, No:2, Yaz 2003, s.3-16.
- Akbatur, Arzu, “The United Kingdom and Ireland, 1990-2012”, ( evrimi i)
Duygu Tekg l: <http://www.lit-across-frontiers.org/wpcontent/uploads/2013/03/Literary-Translation-from-Turkish-into-English-in-the-UK-and-Ireland-NEW-UPDATE-final.pdf>, 8 Temmuz 2014.
- Aksoy, Asu, “Zihinsel De i im? AKP İktidarı ve K lt r Politikası”, **Türkiye’de K lt r Politikalarına Giri **, Haz. Serhan Ada ve Ay a, H. İnce, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s.179-199.
- Albachten,  zlem Berk: “Turkish Literature in Italian: 1923-2012”, ** .  .  eviribilim Dergisi**, C.5, 2012, s.89-120.
- Andrews, Walter G.: “Turkish Literature on the World Stage: Good News-Bad News”, **Turkish Book Review**, C. 3, 2008, s.54-57.
- Arrojo, Rosemary: “Interpretation as Possessive Love-Hélène Cixous, Clarice Lispector and the Ambivalence of Fidelity”, **Postcolonial Translation -Theory and Practice**, Haz. Susan Bassnett ve Harish Trivedi, Londra, Routledge, 1999, s.141-162.

- Arrojo, Rosemary: “The Death of the Author and The Limits of the Translator’s Visibility”, **Translation as Intercultural Communication**, Haz. Mary Snell Hornby, Zuzana Jettmarova ve Klaus Kaindl, Amsterdam, John Benjamins, 1997, s.21-31.
- Ataç, Nurullah: **Prospero ile Caliban**, İstanbul, Can Yayınları, 1988.
- Ataç, Nurullah: **Dergilerde**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Barthes, Roland: **Image-Music-Text**, New York, Hill and Wang, 1977.
- Bauer, Gerd
Ulrich: “Viel Praxis, wenig Theorie – Kulturelle Programarbeit: Kunst, Musik, Literatur, Film, Architektur”, **Kultur und Aussenpolitik: Handbuch für Studium und Praxis**, 2.bs., **Kulture**, Haz. Kurt-Jürgen Maass, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2009, s.127-149.
- Bell, Daniel: **The Cultural Contradictions of Capitalism**, New York, Basic Books, Inc. Publishers, 1978.
- Berk, Özlem: “ **Translation and Westernization in Turkey (from the 1840s to the 1980s)**”, [Yayımlanmış Doktora Tezi]. İstanbul, Ege Yayınları, 1999.
- Berk, Özlem: "Bir Türk Kimliği Yaratmada Tercüme Bürosu ve Kültür Politikaları: Çevirilerin Yerelleştirilmesi", **Toplum ve Bilim**, No: 85, 2000, s.156-171.

- Berk, Özlem: “Batılılaşma ve Çeviri”, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.511-521.
- Carpintero, Rafael: “Turkish Literature Published in Spain - (1954-2010)”, **İ.Ü. Çeviribilim Dergisi**, C.5, 2012, s.121-144.
- Casanova, Pascale: **Dünya Edebiyat Cumhuriyeti**, Çev. Saadet Özen ve Filiz Deniztekin, İstanbul, Varlık Yayınları, 2010.
- Celal, Metin: “Türk Edebiyatı Dışa Açılıyor mu?”, (Çevrimiçi) <http://www.metincelal.net> , 24 Ocak 2014.
- Çiğdem, Ahmet: “Türk Batılılaşması’nı Açıklayıcı Bir Kavram: Türk Başkalığı - Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon”, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.68-81.
- Çokona, Ari: “Yunancaya Çevrilmiş Türk Edebiyatı”, **Çevirmenin Notu**, No: 7, 2009, s.73-89.
- Çokona, Ari: “Greek Translations of Turkish Literature: A Suggested Bibliography”, **İ.Ü. Çeviribilim Dergisi**, C.5, 2012, s.69-87.
- Demirözü, Damla: “Türkiye-Yunanistan İlişkileri Üzerine Alternatif Bir Kaynak – Türk Edebiyatından Yunan Diline Yapılan Çeviriler”, **Akşit Göktürk’ü Anma Toplantısı –Yazında Politika, Çeviri Politikaları: 13-14 Mart 2008**, Bildiri Kitabı, İstanbul, Dilta Dil Hizmetleri Ltd. Şti., 2010, s.79-94.

Demirkol, Şule: “1934-2008 Tarihleri Arasında Türkçeden Fransızcaya Yapılan Edebiyat Çevirileri Üzerine Bir Bibliyografya Çalışması ve Eleştirel Bir İnceleme”, **Akşit Göktürk’ü Anma Toplantısı –Yazında Politika, Çeviri Politikaları: 13-14 Mart 2008**, Bildiri Kitabı, İstanbul, Dilita Dil Hizmetleri Ltd. Şti., 2010, s.95-121.

Flotow, Luise von: “Translating ‘High’ Literature for Public Diplomacy”, **Viajes, Identidades, Imperios. Imaginarios Ingleses En Cultura, Literatura Y Traducción**, Haz. Miguel Angel Montezanti Tomo I. La Plata, Universidad Nacional de la Plata, 2007a, s.77-94.

Flotow, Luise von: “Telling Canada’s Story in German: Using Cultural Diplomacy to Achieve Soft Power”, **Translating Canada**, Haz. Luise von Flotow ve Reingard M. Nischik, Ottawa, University of Ottawa Press, 2007b, s.9-27.

Flotow, Luise von, Introduction’ , **Translating Canada**, Haz. Luise von Reingard M. Flotow ve Reingard M. Nischik, Ottawa, University of Ottawa Press, 2007, s.1-8.

Giddens, Anthony: “Living in a Post-Traditional Society”, **Reflexive Modernization- Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order**, Haz. Ulrich Beck, Anthony Giddens ve Scott Lash, Cambridge, Polity Press, 1994,s.53-109.

- Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.
- Glassen, Erika: “Der Rote Faden der Türkischen Bibliothek”, (Çevrimiçi) <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, 8 Mart 2014.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir: **The Politics and Poetics of Translation in Turkey – 1923 1960** [Yayımlanmış doktora tezi], Amsterdam, Rodopi, 2008.
- Hermans, Theo: “Translation as Institution”, **Benjamins Translation Library-Translation as Intercultural Communication**, Haz. Marry Snell-Hornby, Zuzana Jettmarova ve Kalus Kaindl, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 1995,s.3-21.
- Hermans, Theo: **Translation in Systems: Descriptive and Systemic Approaches Explained**, Manchester, St. Jerome Publishing, 1999.
- Hotaman, Serpil: “The Situation of Turkish Literature in the Turkish Polysystem: A Descriptive Study” (Çevrimiçi), <http://www.translationdirectory.com/article09.htm> 18 Temmuz 2012.
- Jameson, Fredric: “Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism”, **New Left Review**, C.146, 1984, s.53-92.
- Jürgen-Maas, Kurt: “Überblick: Ziele und Instrumente der Auswärtigen Kulturpolitik”, **Kultur und Aussenpolitik**, Haz. Kurt-Jürgen

- Maass, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2009, s.25-33.
- Körber, Sebastian, “Image, Marke, Branding – Die veränderte Arbeit am Deutschlandbild”, **Kultur und Aussenpolitik**, Haz. Kurt-Jürgen Maass, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2009, s.185-195.
- Kaplan, İsmail: “Küreselleşmenin Bakımsız Güç İlişkileri Bağlamında Çeviri Kuramlarına Yeniden Bakış”, **Translation Studies in the New Millenium International Conference: 16-18 Ekim 2002**, Bildiri Kitabı, Haz. Barbara Blackwell Gülen, İsmail Boztaş ve Cristoph Veldhues, Ankara, Bizim Büro, 2003, s.267-274.
- Kayaoğlu, Tacettin: **Türkiye’de Tercüme Müesseseleri**, İstanbul, Kitabevi, 1998.
- Koçak, Orhan: “1920’lerden 1970’lere Kültür Politikaları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2**, Haz. Murat Belge, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.370-419.
- Kongar, Emre: **Kültür Üzerine**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1982.
- Kongar, Emre: “Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: “Türkiye Örneği” (Çevrimiçi), **Kültür Politikaları Uluslararası Sempozyumu Ekim 1998**, İstanbul, http://www.kongar.org/makaleler/mak_ka.php, 10 Temmuz 2014.
- Kuran-Burçoğlu, Nedret: “At the Crossroads of Translation Studies and Imagology”, **Translation in Context - Selected Contributions from the Est Congress, Granada**, Haz. Andrew Chesterman,

Natividad Gallardo San Salvador ve Yves Gambier,
Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1998, s.143-151.

Koç, Yakup “Cumhuriyetten Günümüze Çeviri Faaliyetleri ve TEDA Projesi” (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), **T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2010.

Kurultay, Turgay: “Cumhuriyet Türkiyesinde Çevirinin Ağır Yüğü ve Türk Hümanizması’, **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.11, 1998, s.13-36.

Kurultay, Turgay: “Wie Fremd Ist Die Übersetzung Einer Fremden Literatur? - Erscheinungsweisen Deutscher Kinder Und Jugendliteratur In Türkischer Übersetzung“, **Konfigurationen des Fremden in der Kinder- und Jugendliteratur nach 1945**, Haz. Ulrich Nassen und Gina Weinkauff, München, Iudicium, 2000, s.49-58.

Kurultay, Turgay: “Literarische Übersetzung Zwischen Pflicht und Welterfahrung – Die Situation und der Hintergrund der türkischen Literatur in deutscher Übersetzung”
Festschrift für Şara Sayın, Interkulturelle Begegnungen, Haz. M. Durchzak ve N. Kuruyazıcı, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2004, s.235-252.

Kurultay, Turgay: ‘Görev ve Dünyaya Açıklık Arasında Edebiyat Çevirisi - Almanca’da Türk Edebiyatının Durumu ve Arka Planı’, **Ç.N. Dergisi**, Sayı:1, Ocak 2007, s.188-197.

- Kurultay, Turgay: “Türkçeden Almancaya Edebiyat Çevirileri Kaynakçası - 1912-2008” (Poster), **Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı Sempozyumu, Haziran 2007, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2007.**
- Kung-Tze, Hu: “Postcolonial Translation Theory: A Case Study”, **Perspectives: Studies in Translatology**, C.12, No:4, 2004, s.286-302.
- Lefevere, André,
Susan Bassnett: “Introduction: Proust’s Grandmother and the Thousand and One Nights: The ‘Cultural Turn’ in Translation Studies”, **Translation, History and Culture**, Haz. André Lefevere ve Susan Bassnett, London ve New York, Printer, 1990, s.1-14.
- Lefevere, Andre: **Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame**, New York, Routledge, 1992.
- Lewis, Bernard: **The Emergence of Modern Turkey**, Oxford, Oxford University Press, 1961.
- Müller, Klaus Peter: “Translating the Canadian Short Story into German”, **Translating Canada**, Haz. Luise von Flotow ve Reingard M. Nischik, Ottawa, University of Ottawa Press, 2007, s. 53-79.
- Munday, Jeremy: **Introducing Translation Studies-Theories and Applications**, London and New York, Routledge, 2001).
- Niranjana, Tejaswini: **Siting Translation: History, Post-structuralism, and the Colonial Context**, Berkeley, CA, University of California Press, 1992.

- Özkan, Hakan: “Turkish Literature Translated into Greek between 1990 and 2011” (Çevrimiçi), http://www.transeuropeennes.eu/ressources/pdfs/TIM_2011_Turkish_Greek_Hakan_OeZKAN_76.pdf, 7 Temmuz 2014.
- Paker, Saliha: “Turkish”, **The Oxford Guide to Literature in English Translation**, Haz. Peter France, New York, Oxford University Press, 2000, s.619-623.
- Paker, Saliha: “Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler - Çoğuldizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, **Çeviri Seçkisi 1 - Çeviriyi Düşünenler**, Haz. Mehmet Rifat, İstanbul, Dünya Yayıncılık A.Ş., 2003, s.26-43.
- Paker, Saliha, Melike Yılmaz: “A Chronological Bibliography of Turkish Literature in English Translation 1949-2004”, **Translation Review**, C.68, 2004, s.15-19.
- Parlak, Betül: **Bir Çeviri eserler Bibliyografyası Işığında Türkçede İtalyan Kültürü**, İstanbul, Beta Yayınları, 2011.
- Potter, Evan: “Information Technology and Canada’s Public Diplomacy”, **Cyber Diplomacy: Managing Foreign Policy in the 21’st Century**, Haz. Evan Potter, Kingston/Montreal, McGill-Queen’s University’s Press, 2002, s.177-200.
- Roditakis, Arzu Eker: “A Paratextual Look At the Greek Translations of Turkish Novels”, **İ.Ü. Çeviribilim Dergisi**, C.5, 2012, s. 39-68.
- Sağlam, Musa Yaşar Oktay Saydam: “TEDA-Cumhuriyet Tarihimizin İkinci Çeviri Hareketi”, **Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi**, C.40, 2011, s.97-103.

- Saunders, Frances Stonor: **The CIA and the World of Arts and Letters**, New York, The New Press, 1999.
- Seifert, Martina: “Selecting Canadiana for the Young: The German Translation of English Canadian Children’s Literature”, **Translating Canada**, Haz. Luise von Flotow ve Reingard M. Nischik, Ottawa, University of Ottawa Press, 2007, s.219-243.
- Sengupta, Mahasweta: “Translation, Colonialism and Poetics: Rabindranath Tagore in Two Worlds”, **Translation, History and Culture**, Haz. André Lefevere ve Susan Bassnett, London ve New York, Printer, 1990, s.56-64.
- Sengupta, Mahasweta: “Translation as Manipulation: The Power of Images and the Images of Power”, **Between Languages and Cultures- Translation and Crosscultural Texts**, Haz. Anuradha Dingwaney ve Carol Maier, Pittsburg ve London, University of Pittsburgh Press, 1995, s.159-174.
- Spivak, Gayatri Chakravorty: “The Politics of Translation’, **The Translation Studies Reader**, Haz. Lawrence Venuti, London and New York, Routledge, 2000, s. 397-416.
- Stahuljak, Zrinka: “Minor Empires - Translation, Conflict, and Postcolonial Critique”, **The Translator**, C.16, No:2, 2010, s.255-274.
- Tercüme Dergisi: “Önsöz”, **Tercüme**, Sayı 52, 1951.

- Tomlinson, John: **Küreselleşme ve Kültür**, Çev. Arzu Eker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Tomlinson, John: **Kültürel Emperyalizm-Eleştirel bir Giriş**, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Toury, Gideon: “A Rationale for Descriptive Translation Studies”, **The Manipulation of Literature**, Haz. Theo Hermans, Kent, Croom Helm, 1985, s.16-42.
- Toury, Gideon: **Descriptive Translation Studies and Beyond**, Amsterdam ve Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995.
- Tymoczko, Maria: **Translation in a Postcolonial Context – Early Irish Literature in English Translation**, Manchester, St. Jerome Publishing, 1999.
- Uslu, Muazzez: “Representation of the Turkish Literature in English: Translations of Short Stories as a Case”, **İ.Ü. Çeviribilim Dergisi**, C.5, 2012, s.1-38.
- Ülken, Hilmi Ziya: **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, 3. bs. İstanbul: Ülken Yayınları, 1997.
- Venuti, Lawrence: **The Scandals of Translation**, London and New York, Routledge, 1999.
- Yazıcı, Mine: **Çeviri Etkinliği**, İstanbul, Multilingual, 2004.
- Yıldırım, Emre: “Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Âli Yücel ve Türkiye’de Hümanizma Arayışları”, **Turkish**

**Studies - International Periodical For The Languages,
Literature and History of Turkish or Turkic”, C.8/7, Yaz
2013, s. 745-763.**

Yücel, Hasan Âli: "Klasiklere Birinci Önsöz", **Tercüme**, C.15, 1961, s.75-76.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.goethe.de/uun/www/lit/uer/deindex.htm>, 23 Nisan 2012.
- <http://www.goethe.de/kue/lit/prj/uef/bew/deindex.htm>, 30 Nisan 2013.
- <http://www.goethe.de/kue/lit/prj/uef/bew/deindex.htm.-Bewerbung-um.Übersetzungsförderung>, 30 Nisan 2013.
- <http://www.tedaproject.gov.tr/TR/belge/1-52739/basvuru-formu.html>, 2 Mayıs 2012.
- <http://www.tedaproject.gov.tr>, 23 Ağustos 2013.
- <http://www.tedaproject.gov.tr/TR,52458/desteklenen-eserlerin-ulkelere-gore-dagilimi-tablo.html>, 24 Ağustos 2013.
- <http://www.idefix.com>, 15 Eylül 2013.
- <http://www.kitapyurdu.com>, 15 Eylül 2013.
- <http://www.amazon.com>, 15 Eylül 2013.
- <http://www.teda.gov.tr/TR,52461/teda-projesi-kapsaminda-verilen-desteklerin-ulkelere-go-.html>, 24 Ekim 2013.
- <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/kul/ser/usf/gfu/trindex.htm>, 7 Ocak 2014.
- <http://arkapublishers.com/en/authors.html>, 7 Ocak 2014.
- <http://batapress.mk/index-4en.html>, 7 Ocak 2014.
- <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/kul/ser/usf/gfu/trindex.htm>, 7 Ocak 2014.
- <http://www.tuerkische-bibliothek.de>, 8 Mart 2014.
- <http://www.unionsverlag.com/info/textlist>, 14 Mart 2014.
- <http://www.unionsverlag.com/info/textlist>, 16 Mart 2014.
- <http://sardesverlag.tr1.us/>, 5 Nisan 2014.
- <http://www.unesco.org/xtrans/>, 6 Nisan 2014.
- <http://www.unesco.org/xtrans/>, 7 Nisan 2014.
- <http://www.talisa-verlag.de/>, 15 Nisan 2014.
- <http://binooki.com/>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.edition-lingua-mundi.com/>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.edition-orient.de/>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.sardesverlag.tr1.us>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.manzara-verlag.de/>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.literaturca.de/>, 15 Nisan 2014.
- <http://www.transeuropeennes.eu>, 7 Temmuz 2014.

<http://www.unesco.org/xtrans/bsresult.aspx?lg=0&sl=tur&l=eng&from=2005&to=2012&fr=70>, 20 Temmuz 2014.

<http://www.unesco.org>, 25 Temmuz 2014.

<http://www.tedaproject.gov.tr/TR/belge/1-90097/teda-projesi-kapsaminda-desteklenen-tum-eserler.html>, 10 Ağustos 2014.

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde, Yüksek Lisans eğitimini aynı üniversitede Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı'nda 2005 yılında tamamladı. Bir süre GEO Türkiye Dergisi'nde editör olarak çalıştı. Türkçeden Almancaya edebiyat çevirileri bulunmaktadır. Araştırma alanları arasında edebiyat çevirisi, çeviri ve ideoloji, psikoloji ve basın metni çevirileri sayılabilir. İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.